

Rudolf Steiner

Anthroposofie

Obsah

I Anthroposofie, touha lidí přítomné doby	1
II Meditativní vědomí	9
III Přechod od obyčejného vědění k iniciačnímu poznání.....	16
IV Zesílené myšlení a druhý člověk	
Dýchání a člověk vzdušný	23
V Láska jako síla poznávací	
Organizace já v člověku	31
VI Vládoucí světové myšlenky ve výdechu	
Skutečné já, působící ve vývoji tepla	37
VII Vztahy snového života k zevní skutečnosti	42
VIII Vztahy snového světa k imaginativnímu poznání	
Jak se stáváme dlužníky života?	
Základ karmy	48
IX Lidská schopnost vzpomínky	55

I

Anthroposofie, touha lidí přítomné doby

19. ledna 1924

Pokusím-li se podat určitý úvod do anthroposofie, měl by to být zároveň návod, jak je možno anthroposofii dnes před světem prezentovat. Nežli však k tomu přistoupím, chci předeslat několik úvodních slov.

Obyčejně se dostatečně nepřihlíží k tomu, že duchovno je přece jen něco živoucího; a toho, co žije, je také nutno se v plném životě zmocnit. Jestliže se cítíme nositeli anthroposofického hnutí v Anthroposofické společnosti, nesmíme prostě předpokládat, že anthroposofické hnutí se začíná každý den. Je tu již déle než dvě desetiletí a svět k němu zaujal své stanovisko. Proto, ať stojíme v anthroposofickém smyslu v jakémkoli poměru ke světu, je nutno mít pocit, že jde o něco, k čemu svět zaujal stanovisko; tento pocit musí být v pozadí! Nemáme-li tento pocit a myslíme-li si, že prostě zastupujeme anthroposofii v absolutním smyslu, jak by se to mohlo dělat také před dvěma desetiletími, pak budeme stavět anthroposofii před světem víc a více do nesprávného světla. A právě toho už bylo dost; tomu by se měl udělat

konec. Vánočním sjezdem k tomu měl být dán začátek, který nesmí zůstat bez účinku, jak jsem již nejrůznějšími směry naznačil.

Od každého člena Anthroposofické společnosti se ovšem nemůže očekávat, že si stanoví nové podněty, není-li to v jeho duševní povaze. Každý má právo, aby byl dále – řekl bych – účastným členem, který věci přijímá a spokojí se s tím. Kdo však chce mít účast na tom, aby nějakým způsobem zastupoval anthroposofii před světem, ten nemůže nechat bez povšimnutí to, co jsem vyložil. V tom musí napříště vládnout nejuplněnější pravda – nejenom ve slovech, ale i v konání.

Nuže, milí přátelé, taková úvodní slova budu jistě pronášet ještě častěji. Začneme nyní s úvodem do anthroposofického světového názoru.

Kdo chce mluvit o anthroposofii, musí především předpokládat, že to, co chce říci, není vlastně nic jiného, nežli to, co praví samotné srdce jeho posluchače. Nikdy na celém světě neměla žádná zasvěcovací věda v úmyslu něco jiného, nežli to, co vlastně praví samotná srdce těch, kteří to chtějí slyšet. Nejvlastnější základní tón anthroposofických výkladů tedy vlastně musí vystihnout to, co je nejhlubší potřebou srdcí těch lidí, kteří anthroposofii potřebují.

Pozorujeme-li dnes lidi, kteří se dostávají nad povrch života, vidíme, že se obnovily dávné, dlouho trvající pocity každé lidské duše. Vidíme, že lidé dnes mají ve svém podvědomí závažné otázky, otázky, které ani nemohou být uvedeny do jasných myšlenek, natož aby na ně civilizovaný svět poskytl odpověď. Ale takové otázky tu existují. A jsou hluboko v nitru velikého počtu lidí. Nacházejí se vlastně ve všech skutečně myslících lidech přítomné doby. Když však tyto otázky vyjádříme slovy, nejprve se zdá, jako by byly přivedeny zdaleka, a přece jsou tak blízko. Jsou v největší blízkosti duší myslících lidí.

Z celé škály záhad, které dnes člověka tísní, můžeme především uvést dvě otázky. Pohlíží-li lidská duše na své vlastní lidské bytí a na okolní svět, nabízí se jí jedna otázka. Lidská duše vidí, jak zrozením člověk vchází do pozemského bytí. Vidí, jak život plyne mezi zrozením nebo početím a fyzickou smrtí. Vidí, jak tento život plyne, naplněn nejrozmanitějšími vnitřními i vnějšími zážitky. A lidská duše také vidí venku přírodu, všechnu tu plnost dojmů, jež na člověka doléhají a postupně naplňují lidskou duši.

Nyní tato lidská duše žije v lidském těle a vnímá především jednu věc. Příroda vlastně přijímá všechno, co lidská duše z fyzického pozemského bytí vidí. Když člověk projde branou smrti, přijímá příroda svými silami, některým živlem, lidské fyzické tělo, přičemž není valného rozdílu mezi pohřbením žehem nebo do země. Ale co s tímto fyzickým tělem činí? Zničí je. Lidská duše obyčejně nesleduje, jakými cestami se ubírají jednotlivé látky tohoto fyzického lidského těla. Ponoří-li se však člověk do úvah na místech, kde je zvláštní způsob pohřbívání, pak se mocným dojmem prohlubuje jeho pozorování toho, co příroda podniká se vším tím, co je na člověku fyzicky-smyslového, když projde branou smrti. Existují totiž uzavřená podzemní sklepení, ve kterých se na vzduchu uchovávají lidské mrtvoly, které vyschnou. A co je z nich po nějakém čase? Je z nich zpitvořená lidská podoba, pozůstávající již jen ze zvětralého uhličitanu vápenatého. A pohne-li se jen trochu touto vápencovitou hmotou, která pitvorně napodobuje lidskou podobu, rozpadne se v prach.

Když duše pozoruje, co se vlastně děje s tím, co bylo člověku nástrojem mezi zrozením a smrtí, působí to na ni hlubokým dojmem. Člověk pak hledí na přírodu, která mu dává poznání, z níž vlastně všechno své poznání čerpá, a praví si: Tato příroda, jež dává ze svého lůna vyrůstat nejpodivuhodnějším krystalům, tato příroda, jež ze sebe každého jara kouzlí pučící, bující rostliny, tato příroda, jež stromy,

obrostlé kůrou, udržuje po desetiletí, tato příroda, jež vysílá své vody vzhůru do oblak, tato příroda, na níž září něco neznámého z hvězd, tato příroda má k tomu, co člověk uprostřed ní mezi zrozením a smrtí na sobě nosí, takový poměr, že to zničí až do úplné proměny v prach.

Člověku je příroda se svými zákony ničitelkou. Stojíme před lidskou postavou; před vším podivuhodným co má – a je toho mnoho, neboť je dokonalejší nežli všechny jiné podoby, které je možno na Zemi nalézt. A na druhé straně je tu příroda se svými kameny, se svými rostlinami, se svými zvířaty, se svými oblaky, s řekami a horami, se vším, co na ni září z moře hvězd, co na ni proudí ze Slunce světlem a teplem, a tato příroda nestrpí ve své vlastní zákonitosti lidskou podobu.

To, co tu stojí jako člověk, se rozpadá v prach, je-li to odevzdáno přírodě. To člověk vidí. Netvoří si o tom ideje, ale tkví to hluboko v jeho mysli. Pokaždé, když člověk pohlíží na smrt, usazuje se to hluboce do jeho mysli. V ní se podvědomě vytváří otázka, a to nikoli z pouhého egoistického cítění, nikoli z pouhé povrchní naděje na další posmrtný život, otázka, která tkví v duši jako nesmírně zajímavá, významná a která znamená štěstí a neštěstí duše, i když si ji člověk neformuluje. Všechno, co se vědomí člověka osudově jeví jako štěstí a neštěstí na Zemi, je vlastně nepatrné proti tomu, co se jako nejistota cítění vytváří při pohledu na smrt. Potom se tato otázka formuluje následovně:

Odkud pochází tato lidská podoba? Pohlížím na podivuhodně utvořený krystal, pohlížím na útvary rostlin, na podobu zvířat, pozoruji, jak řeky proudí, vidím hory, vidím všechno to, co mluví z oblaků, co mluví z hvězd. Vidím to všechno... (tak si praví člověk). Z toho ze všeho nemůže přicházet lidská podoba, neboť to všechno má pro ni jen ničivé síly, síly působící rozpad.

A tu vzniká v lidské mysli, v lidském srdci, vlastní úzkostná otázka: Kde je tedy svět, ze kterého přichází lidská podoba? Kde je tento svět? Z pohledu na smrt vzchází úzkostná otázka: Kde je ten svět, ten druhý svět, ze kterého přichází lidská podoba?

Neříkejte, milí přátelé, že jste ještě neslyšeli tuto otázku takto formulovanou. Nasloucháme-li tomu, co lidé ze své hlavy svěrují řeči, neslyšíme vyjádření této otázky. Slyšíme-li nářky srdcí lidí, kteří se mnohdy chopí nějaké maličkosti ve svém životě, všelijak o ní uvažují a přidávají tím tak další odstín k celé otázce svého osudu – kdo rozumí této řeči srdce, ten slyší, jak srdce z nevědomých hlubin říká: Který je to onen jiný svět, z něhož přichází lidská podoba, jestliže přece člověk svou podobou tomuto světu nenáleží?

Tak stojí před člověkem svět, který spatřuje, na který hledí, který vnímá, o kterém utváří svou vědu; svět, který mu dává důvody k jeho náboženské úctě. Tak před ním stojí tento svět a člověk stojí na zemi a má v hloubi své mysli pocit, že tomuto světu nenáleží, že musí existovat jiný svět, který ho v jeho podobě vykouzlil ze svého klínu.

Kterému světu náležím? – Tato otázka zní ze srdcí lidí přítomné doby; je to obsáhlá otázka. A jsou-li lidé nespokojeni s tím, co jim podává dnešní věda, je to proto, že si kladou tuto otázku v hloubi své mysli, a že věda je daleka toho, aby se alespoň nějak dotkla otázky: Který je to svět, jemuž člověk vlastně náleží, když to není svět viditelný?

Milí přátelé, vím zcela jistě, že to, co jsem řekl, jsem neřekl já, ale propůjčil jsem jen slova tomu, co říkají srdce. A o to jde. Nemůže jít o to, přednášet lidem něco, co je lidským duším neznámé – to může být vzrušující – ale jde jediné o to, formulovat slovy to, co lidské duše samy ze sebe říkají. Co člověk vidí ze sebe sama, co vidí ze svých bližních, to nenáleží do ostatního viditelného světa. Člověk si může říci, že ani

prst jeho těla nenáleží do tohoto viditelného světa, který má v sobě pro každý prst pouze sílu ničení.

Tak nejprve člověk stojí před velikým neznámem. Ale stojí před ním, hledíc sám na sebe jako na jeho příslušníka. To však jinými slovy znamená: vzhledem ke všemu, co člověk není, je kolem něho duchovní světlo; v okamžiku, kdy člověk obrátí pohled sám na sebe, celý svět se zatemní a nastane tma; člověk tápe ve tmě, nesa v ní záhadu své vlastní bytosti. Tak tomu je, pohlíží-li na sebe člověk z vnějšku jako na zevní bytost, stojící v přírodě. Nemůže se k tomuto světu přiblížit jako člověk.

A zase nikoli hlava, ale hlubiny vědomí si formulují otázky, jež jsou podřadnými otázkami otázky obecné, o níž jsem právě mluvil. Pozoruje-li člověk své fyzické bytí, jež je jeho nástrojem mezi zrozením a smrtí, pak ví: Bez tohoto fyzického světa nemohu v tomto bytí mezi zrozením a smrtí vůbec žít, neboť si v něm musím neustále vypůjčovat od viditelného světa. Každé sousto, které vezmu do úst, každý doušek vody je z tohoto viditelného světa, jemuž přece vůbec nenáležím. Nemohu bez něho ve fyzickém bytí žít. A sním-li právě sousto z látky, která přece musí náležet tomuto viditelnému světu a projdu-li hned po požití tohoto sousta branou smrti, v tom okamžiku náleží to sousto ve mně ničivým silám tohoto viditelného světa. A že ve mně samém těmto ničivým silám nenáleží, před tím je musí chránit má bytost, má vlastní bytost. Ale nikde venku ve viditelném světě nelze tuto mou vlastní bytost nalézt. Co činí má vlastní bytost s tímto soustem, co činí s douškem vody, který беру do úst? Kdo jsem já, jenž látky přírody přijímá a přeměňuje? Kdo jsem? To je druhá otázka, jež vzniká z první.

Uvádím-li se do vztahu k viditelnému světu, neprocházím jen tmou, ale jedním v té tmě, aniž vím, kdo jedná, aniž vím, jaká je to bytost, kterou označuji jako své já. Jsem zcela odevzdán viditelnému světu, ale nenáležím mu.

To člověka z viditelného světa pozvedá. To způsobuje, že se sám sobě jeví jako příslušník zcela jiného světa. A objevuje se úzkostná, veliká otázka plná pochybností: Kde je onen svět, kterému náležím?

Čím pokrokovější je lidská civilizace, čím více se lidé naučili intenzívně myslet, tím úzkostnější se stává tato otázka. Tkví dnes v hlubinách lidské mysli.

Vzhledem k této otázce se lidé dělí, pokud náleží civilizovanému světu, vlastně jen na dvě třídy. Jedni ji potlačují, rdousí, neujasňují si ji, ale trpí tím jako strašlivou touhou tuto záhadu člověka rozřešit; druzí se vůči této myšlence omamují a namlouvají si proto všelicos z vnějšího bytí. Omámeni zahlazují v sobě pevný pocit vlastního bytí. Jejich duše se zmocňuje nicota. Tento pocit nicoty dnes tkví v podvědomí přemnohých lidí.

To je jedna stránka, jedna veliká otázka s onou podřadnou otázkou. Vynořuje se – pohlíží-li člověk na sebe z vnějšku a vnímá-li svůj poměr ke světu mezi zrozením a smrtí – jen zcela temně, podvědomě.

Druhá otázka však vzniká, pohlíží-li člověk do svého vlastního nitra. Tady je druhý pól lidského bytí. V něm tkví myšlenky. Člověk vyvíjí vůči vnější přírodě pocity a city, působí na ni svou vůlí. Potom obrací svůj pohled na své vlastní nitro. Před jeho duší se vlní myšlení, cítění a chtění. Tak se svou duší stojí v přítomnosti. K tomu přistupují vzpomínky na minulé zážitky, vzpomínky na věci, které viděl v dřívějších dobách nynějšího pozemského bytí. To všechno vyplňuje jeho duši.

Co je to?

Člověk si netvoří jasné ideje o tom, co je vlastně obsahem jeho nitra; jeho podvědomí však takové ideje vytváří. Již pouhá migréna, která zaplašuje myšlenky, činí ihned nitro člověka záhadou. I každý spánek je činí záhadou, když člověk nehybně leží a nemá možnost vstoupit do vztahu se zevním světem. Člověk cítí, že

se jeho fyzické tělo musí hýbat. Pak vystoupí v jeho duši myšlenky, city, podněty vůle. Ale kámen, který jsem právě pozoroval, který má ten nebo onen krystalický tvar, zůstal i po mém přerušném pozorování takovým, jakým je. Moje myšlenka se vynořuje, objevuje se v duši jako obraz a zase pomine. Je pociťována jako něco nekonečně cennějšího nežli svaly a kosti, které člověk v sobě má. Ale je něčím prchavým, je pouhým obrazem, je méně než obraz, který visí na stěně, neboť obraz po nějakou dobu trvá, až se ve své látce rozpadne. Myšlenka uniká. Myšlenka je obraz, který neustále vzniká a zaniká, je vlnící se, přicházející a odcházející obraz, který se spokojuje se svým obrazným bytím. A přece, pohlédne-li člověk do nitra své duše, nemá nic jiného, nežli tyto obrazné představy. Nemůže než říci, že jeho duševno pozůstává z těchto obrazných představ.

Pohlédnu ještě jednou na kámen. Je venku v prostoru. Trvá. Představuji si jej nyní, za hodinu, za dvě hodiny. Myšlenka mezi tím vždycky zase zmizí. Musí být vždy obnovena. Kámen venku trvá. Co jej nese od hodiny k hodině? Co způsobuje, že myšlenka od hodiny k hodině vzniká a zaniká? Co udržuje a uchovává od hodiny k hodině kámen? Co stále ničí myšlenku, takže musí být znovu podnícena zevním pohledem? Co je to, co kámen udržuje?

Praví se: On existuje. Jemu náleží bytí. Myšlence bytí nenáleží. Myšlenka může uchopit barvu kamene, tvar kamene, ale to, čím se kámen udržuje, uchopit nemůže. To zůstává venku. Do duše vstupuje pouhý obraz.

Tak je tomu s každou věcí vnější přírody ve vztahu k lidské duši. Člověk může na tuto duši pohlížet jako na své vlastní nitro. V ní se odráží celá příroda. Ale jeho duše má jen vznikající a zanikající obrazy, které snímají povrch věcí, ale nitro věcí do nich nevniká.

Jdu se svými představami světem. Snímám všude z věcí jejich povrch. Ale to, čím věci jsou, zůstává venku. Jdu se svou duší tímto světem, který mě obklopuje. Ale tento svět zůstává venku. Co je uvnitř, k tomu zevní svět s tím, co je vlastně zdáním, neproniká.

Když člověk při pohledu na smrt takto stojí před světem, který ho obklopuje, musí si říci: Tomuto světu nenáležím, moje bytost náleží jinému světu. K tomuto světu nemohu proniknout, pokud žiji ve fyzickém těle. A pronikne-li k němu mé tělo po mé smrti, nemůže do něho vejít, neboť pak je pro ně každý jeho krok ničením.

Vně existuje svět. Vnikne-li do něj člověk, svět ho zničí, nestrpí jeho bytost. Chce-li však zevní svět vniknout do jeho duše, také nemůže. Myšlenky jsou obrazy, které stojí mimo podstatu, mimo bytí věcí. Bytí kamenů, rostlin, zvířat, hvězd, oblaků do lidské duše nevchází. Člověka obklopuje svět, který nemůže vniknout do jeho duše, svět, který zůstává venku.

Na jedné straně zůstává člověk vně přírody – stává se mu to jasným při pohledu na smrt, na druhé straně zůstává příroda vně jeho duše.

Člověk na sebe pohlíží jako na něco vnějšího. Musí se v něm vynořit otázka po jiném světě. Člověk sleduje to, co je mu v jeho vlastním nitru nejbližší, nejdůvěrnější. Sleduje každou myšlenku, každou představu, každý dojem, každý cit, každý podnět vůle. Příroda, v níž žije, k ničemu neproniká. Nemá ji.

Mezi člověkem a přírodou je ostrá hranice. Člověk nemůže k přírodě proniknout, aniž by nebyl zničen. Příroda nemůže vniknout do nitra člověka, aniž by se nestala zdáním. Vmýšlí-li se člověk sám do přírody, může si představit jediné úplné zničení. Pohlíží-li na sebe a táže-li se, v jakém poměru je příroda k jeho duši, nemá z přírody ve své duši nic jiného, než zdání bez podstaty.

Ale nese-li v sobě člověk zdání o nerostech, rostlinách, zvířatech, hvězdách, Slunci, oblacích, horách, řekách, nese-li v sobě ve své vzpomínce zdání o všech

svých zážitcích v těchto říších zevní přírody, prožívaje to všechno jako své vlnící nitro, má v tomto vlnění vynořující se pocit svého vlastního bytí.

Jaký je to pocit? Jak prožívá člověk tento pocit bytí?

To je možno vyjádřit snad jen obrazem. Pohledme na širé moře. Vlny přicházejí a odcházejí. Tu jedna vlna, tam jiná vlna, všude vlny, které pocházejí od dmoucí se vody. Tu jedna vlna upoutá pohled, neboť je patrné, že v ní něco žije, že to není pouze vybičované moře. Ale voda toto živé zahaluje ze všech stran. Víme jen, že v té vlně něco žije, ale nevidíme v ní nic jiného nežli vodu, zahalující tento život. Vlna vypadá jako jiné vlny. Jenom z toho, jak mocně se vzdouvá, jakou projevuje sílu, máme pocit, že v ní žije něco zvláštního. Vlna se opět ponořuje a na jiném místě se znovu objevuje; voda vlny zase zakrývá to, co žije v nitru.

Tak je tomu s duševním životem člověka. Vlní se tu představy, myšlenky, vlní se tu city, vlní se podněty vůle; samé vlny. Jedna z těchto vln se vynořuje v myšlence, v rozhodnutí vůle, v citu. V tom existuje já. Ale myšlenky nebo city nebo podněty vůle zakrývají to živé jako voda ve vodní vlně. Zakrývají já, jež v nich vězí. A člověk neví, co sám je, neboť to všechno, co se mu jeví na místě, o kterém jen ví, že se tu pozvedá jeho já, že se tu vzdouvá jeho vlastní bytí ... to všechno, co se mu jeví, je jen zdání. Zdání v duši zakrývá bytí, jež tu zcela jistě existuje, jež člověk prociťuje, vnitřně prožívá. Ale zdání mu je zakrývá, jako voda oné vlny zakrývá to živé, jež vystupuje z hlubin moře a jež neznáme. Člověk cítí svou pravou vlastní bytost zahalenou zdánlivým útvarem své vlastní duše. Je to, jako by se neustále chtěl přimknout ke svému bytí, jako by je chtěl nějak uchopit. Ví, že tu je. Ale v okamžiku, kdy je chce uchopit, se mu vždycky vymkne a prchá od něho. Člověk není s to ve vlnění své duše uchopit to, o čem ví, že tu je – jsoucí bytost. A když potom pochopí, že ten vlnící se zdánlivý život duše má co činit s oním jiným světem, který mu vstupuje do představy, pohlíží-li ven do přírody, pak se teprve objevuje strašlivá záhada. Záhada přírody je alespoň taková, že ji prožíváme. Záhadu vlastní duše však neprožíváme, poněvadž ona sama žije, je doslova živoucí záhadou a stálou otázkou člověka: Co jsem? před něj staví to, co je pouhé zdání.

Člověk, pohlížející do vlastního nitra, pozoruje, že toto nitro mu neustále dává odpověď: Ukazují ti z tebe samého jen zdání; a máš-li původ z duchovního bytí, ukazují ti ve tvém duševním životě z tohoto duchovního bytí zdání.

Tak přistupují k lidskému životu ze dvou stran zkoumající otázky. Jedna otázka vzniká tím, že člověk pozoruje:

Existuje příroda, ale člověk
se může k této přírodě přiblížit jen tehdy,
když se od ní nechá zničit.

Existuje lidská duše, ale příroda
se může k této lidské duši přiblížit jen tehdy,
když se stane zdánlivým útvarem.

Oba tyto poznatky žijí v podvědomí dnešního člověka.

Člověk se pak obrací k tomu, co je dochováno ze starých dob do naší přítomnosti. Tady je neznámá příroda, jež je ničitelkou člověka; tu je zdánlivý útvar lidské duše, k němuž se příroda nemůže přiblížit, ačkoli si člověk ke svému fyzickému bytí nutně potřebuje od přírody půjčovat. Člověk zde stojí tak řečeno ve dvojí temnotě. A vynořuje se otázka: Kde je ten jiný svět, kterému náležím?

Objevuje se dějinná tradice.

Kdysi existovala věda, která mluvila o tomto neznámém světě. Obracíme se zpět do dávných dob a nabýváme veliké úcty k tomu, co staré doby chtěly vědecky hlásat o tomto jiném světě, který je všude v nitru přírody. Dovedeme-li jen správně s přírodou zacházet, odhalí se tento jiný svět před lidským pohledem.

Ale novodobé vědomí tuto starou vědu opustilo. Již neplatí. Je zachována podáním, ale neplatí již. Člověk již nemůže věřit, že mu to, co kdysi lidé v dávné době vědecky o světě vyzkoumali, dá dnes odpověď na jeho úzkostnou otázku, která vychází z těchto dvou podvědomých skutečností. Tu se před člověkem objevuje druhá věc: umění.

Ale v umění se opět ukazuje, že tehdejší pěstování umění, produhovňování fyzické látky, vychází z dávných dob. Člověk může tradicí přijmout mnohé z toho, co zůstalo zachováno z dávného uměleckého produhovňování. Ale právě tehdy, vězí-li v jeho podvědomí pravá umělecká povaha, se cítí dnes nespokojen, poněvadž již nedovede to, co ještě Raffael vkouznil do lidské pozemské podoby jako odlesk jiného světa, kterému člověk svým vlastním bytím náleží. Kterýpak malíř dnes dovede s fyzicky-pozemskou látkou zacházet stylově tak, aby tato látka ukazovala odlesk onoho jiného světa, kterému člověk vlastně náleží!

Třetí, tradicí zachované ze starých dob, je náboženství. Odkazuje lidské citění, lidskou zbožnost na onen jiný svět. Náboženství kdysi povstalo tím, že člověk přijímal zjevení přírody, která je mu vlastně vzdálena. A pohlížíme-li duchovním zrakem do minulých tisíciletí, nacházíme lidi, kteří také cítili: existuje příroda, ale člověk se k ní může přiblížit jen tehdy, když se od ní nechá zničit.

Ano, toto cítili v hloubi své duše také lidé před tisíci lety; ale pohlíželi na mrtvolu, jež vchází do vnější přírody jako do jakéhosi světového Molocha a je jako mrtvola ničena. Tak tomu ještě bylo u Egyptanů. Sledovali to, ale viděli: toutéž branou, za níž je lidská mrtvola ničena, prochází také lidská duše. Egyptané by nikdy nevytvářeli mumie, kdyby člověk, sledující ve starých dobách duši, neviděl, že toutéž branou, kterou prochází mrtvola, a za kterou jsou mrtvoly ničeny, prochází duše. Ale duše jde dále. Tito lidé dávných dob cítili, jak se tato duše stále zvětšuje, až se rozplyne v kosmu. A potom viděli, jako by se to, co zmizelo do Země, do živlů, opět vracelo ze světových dálav, z hvězd. Viděli, jak lidská duše ve smrti mizí nejprve za branou smrti, potom ji spatřovali na cestě k jinému světu a viděli ji opět navracet se z hvězd. To bylo dávné náboženství – světové zjevení. Světové zjevení z hodiny smrti, z hodiny zrození. Slova se zachovala, víra se zachovala. Má však její obsah ještě nějaký vztah ke světu?

Je to zachováno v náboženské literatuře, v náboženské tradici cizí světu. Je to daleko od světa samého. A člověk nynější civilizace již nemůže spatřovat žádný vztah toho, co mu podává náboženská tradice, k tomu, co je nyní úzkostnou otázkou. Pohlíží do přírody a hledíc na smrt vidí, jak jde fyzické lidské tělo branou smrti a za ní je vydáno zničení. Pak vidí, jak sem při narození vchází lidská podoba a praví: Odkud přichází? Kamkoli hledím, nevidím, odkud přichází. – Z hvězd ji již přicházet nevidí, stejně jako již nemá schopnost spatřovat ji za branou smrti. A náboženství se stalo bezobsažným slovem. Člověk má kolem sebe v civilizaci to, co bylo za dávných časů vědou, uměním, náboženstvím. Ale dávná věda byla opuštěna. Dávné umění se již necítí v jeho niternosti, a co se objevuje jako jeho náhrada, to člověk nedovede povznést z fyzické látky tak, aby jí duchovně prozařovalo.

Z dávných dob zůstalo náboženství. Ale náboženství se nespojuje se světem, a svět zůstává ve vztahu k člověku onou záhadou. Pak člověk pohlíží do svého nitra. Slyší hlas svědomí. V dávných dobách byl hlas svědomí hlasem Boha, který duši převáděl přes oblasti, v nichž propadá mrtvola zániku; Boha, který duši vedl a dal jí

podobu pro pozemský život. Byl to Bůh, který potom v duši mluvil jako hlas svědomí. Nyní se stal i hlas svědomí něčím vnějším. Mravní zákony se již neodvozují od božských podnětů. Člověk pohlíží nejprve na to, co je historické, co mu zůstalo z dávných časů. Má jen tušení: obě tyto veliké otázky bytí pociťovali v minulosti jiným způsobem, nežli je pociťuješ dnes, a proto si na ně jistým způsobem mohli dát odpověď. Ty si už odpovědět nedovedeš. Tyto záhady se před tebou vznášejí jako něco zničujícího, protože ti ukazují po smrti jen tvé zničení a tvé duši v životě jen zdání.

Tak skutečně dnes člověk stojí před světem. A z tohoto dojmu vznikají ony dvě otázky, které má anthroposofie zodpovědět. Z těchto obou dojmů promlouvají srdce, a tato srdce praví: Kde je poznání světa, které je hodno těchto dojmů?

Tímto poznáním světa chce být anthroposofie. Chce mluvit o světě a o člověku tak, aby tu opět bylo něco, čemu moderní vědomí může rozumět, tak jako se rozumělo dávné vědě, dávnému umění, dávnému náboženství dávným vědomím. Anthroposofie má pro tento hlas samotného lidského srdce veliký úkol. Není ničím jiným, nežli lidskou touhou přítomné doby. Tím chce anthroposofie být. Vyjadřuje to, po čem člověk nejhoroucněji touží pro své vnější i vnitřní bytí. A vzniká otázka: Může tu dnes takový světový názor existovat? Odpověď má světu dát Anthroposofická společnost. Ta musí nalézt cestu, aby nechala mluvit srdce lidí, jejich nejhlubší touhy. Pak budou lidská srdce také pociťovat hlubokou touhu po odpovědi.

II

Meditativní vědomí

20. ledna 1924

Včera jsem poukázal na to, že se člověk může pozorovat ze dvou stran a na to, jak při tom před něho předstupuje záhada světa a záhada člověka. Podíváme-li se ještě jednou na to, co se nám ukázalo včera, uvidíme z jedné strany to, co nejprve vnímáme stejným způsobem jako zevní fyzický svět: vidíme lidské fyzické tělo. Lidským fyzickým tělem je nazýváme proto, že se našim fyzickým smyslům jeví tak, jako vnější fyzický svět. Ale musíme mít na paměti veliký rozdíl mezi fyzickým tělem člověka a vnějším fyzickým světem. Tento velký rozdíl jsme včera pozorovali na tom, že v okamžiku, kdy člověk projde branou smrti, musí fyzické tělo odevzdat živlům vnějšího světa a že toto fyzické tělo vnější příroda zničí. To, jak příroda s lidským fyzickým tělem zachází, tedy není v jejích silách budujících, nýbrž v jejích silách ničivých. To, co lidskému tělu dává jeho podobu od narození nebo početí až do jeho smrti, tedy musíme hledat zcela mimo fyzický svět. Musíme mluvit o jiném světě, který toto fyzické tělo buduje, neboť vnější fyzická příroda je budovat nemůže, může je pouze ničit.

Ale na druhé straně jsou tu dvě věci, které fyzické tělo člověka uvádějí do docela blízkého vztahu k přírodě. Lidské fyzické tělo potřebuje ke svému budování látky – můžeme říci staviva, ač to zcela nevystihuje smysl – potřebuje látky vnější přírody.

A zase, pozorujeme-li, co fyzické tělo dává zevnímu světu, ať již ve výměšcích nebo když se po smrti cele stává mrtvolou, jsou to opět látky vnějšího fyzického světa. Pozorujeme-li fyzické tělo, ať už jeho jednotlivé výměšky, ať už rozklad celého fyzického těla po smrti, vidíme tytéž látky, které nalézáme i ve vnějším fyzickém světě.

Musíme si tedy říci: Cokoli se děje v této lidské bytosti, začátek i konec vnitřních pochodů, to vše je příbuzné s vnějším fyzickým světem.

Ale materialistická věda z této skutečnosti vyvozuje to, co z ní vůbec vyvozovat nelze. Vidíme-li, že člověk jídlem, pitím nebo dýcháním přijímá látky vnějšího fyzického světa a vydechováním, vyměšováním nebo při smrti zase dává vnějšímu světu látky, které jsou s ním shodné, můžeme jen říci, že tu máme co činit s počátkem a koncem. Co se mezi tím děje v lidském těle, to tím není zjištěno.

S lehkým srdcem se mluví o krvi, kterou člověk v sobě má. Ale prozkoumal někdo tuto krev v samotném lidském organismu? To vůbec nelze fyzickými prostředky. Nemůže se tedy jen tak vyvozovat materialistický závěr: co do těla vchází, to z něho zase vychází, to je v lidském organismu.

Ale zajisté vidíme, když se přijímání vnějších fyzických látek začíná např. v ústech, že ihned nastává jejich proměna. Stačí jen, abychom do úst vzali zrnko soli, hned se rozpustí, hned nastává jeho proměna. Lidské fyzické tělo není ve svém nitru stejné jako vnější příroda. Proměňuje to, co přijímá a potom to zase proměňuje zpětně. V lidském organismu tedy máme něco, co je na začátku, když fyzickou látku přijímáme, podobné vnější přírodě a co je jí také podobné, když to vydává. Mezi tím je však to, co musí být v lidské bytosti poznáno.

Představte si to, co jsem řekl, schematicky. Máme tu něco, co lidský fyzický organismus přijímá, a máme to, co vydává, stejně jako celé své tělo. Mezi tím jsou

děje, které v lidském organismu probíhají mezi přijetím a vydáním. V průběhu toho, co lidský fyzický organismus přijímá, vůbec nemůžeme říci něco o poměru člověka k vnější přírodě. Mohli bychom to říci následovně: Jestliže už je tomu tak, že vnější fyzická příroda mrtvolu člověka ničí, rozkládá, přeměňuje v prach, člověk jí to tedy vzhledem ke svému vlastnímu organismu oplácí. Co z vnější přírody přijímá, to také rozkládá. Začneme-li tedy u orgánů, kterými člověk fyzické látky přijímá, nedocházíme k žádnému vztahu k vnější přírodě, neboť tyto orgány ji ničí. Ke vztahu člověka a vnější přírody docházíme jedině tehdy, přihlížíme-li k tomu, co člověk vyměšuje. Vzhledem k podobě, kterou člověk do fyzického života vnáší, je příroda ničitelkou; vzhledem k tomu, co člověk vylučuje, přijímá to, co lidský organismus dává. Lidský fyzický organismus se tedy stává při svém konci zcela nepodobný sobě samému, ale velmi podobný vnější přírodě. Stává se podobný vnější přírodě teprve tehdy, když vyměšuje.

Promyslíte-li si to, řeknete si: Venku v přírodě jsou látky různých přírodních říší. Dnes jsou takové, jaké právě jsou; ale takové zajisté nebyly vždycky. To uznává i fyzikální věda, že jdeme-li zpět k minulým stavům Země, byly docela jiné, nežli jsou dnes. To, co nás obklopuje venku v říších přírody, to se tedy takovým teprve stalo. A pozorujeme-li lidské fyzické tělo, musíme si říci: Lidské fyzické tělo v sobě ničí nejprve to, co přijímá, „proměňuje“ to; poznáme, že to skutečně ničí, ale řekněme prozatím, že proměňuje – musí to totiž uvést do určitého stavu, z něhož to pak může vést dále až k dnešní přírodě. To znamená, představíte-li si někde v lidském těle začátek, kde se látky začínají vyvíjet až k výměškům, a představíte-li si pak Zemi, tedy Země se musí někde nějak za dlouhou dobu vracet ke stavu, v němž byla kdysi a v němž se dnes nachází nitro lidského fyzického organismu. Někde v minulosti byla Země ve stavu, v jakém se dnes nachází něco v nitru člověka. A v krátkém čase, kdy se v lidském organismu proměňuje ve výměšky to, co je do něho organicky vetkáno, opakují vnitřní děje lidského organismu to, co po dlouhá období konala samotná Země.

Díváme se tedy na vnější přírodu a říkáme si: To, co je dnes vnější přírodou, bylo kdysi docela jiné. Ale pohlížíme-li na stav, v němž tato vnější příroda kdysi byla, musíme pohlížet do našeho vlastního organismu. V něm je ještě zemský počátek. Pokaždé, když jíme, přicházejí látky jídla do našeho nitra proměnou, které podléhají, do stavu, v jakém byla kdysi celá Země. Země se během dlouhých období vyvíjela dále a stala se tím, čím je dnes. Člověk tráví potraviny, které se tímto pochodem proměňují ve výměšky, a prochází tak stavem, v jehož vývoji se v krátké době opakuje celý vývojový postup Země.

Pohledme na jarní bod, v němž Slunce každodenně vychází. Tento bod se posunuje. V dávných dobách, řekněme v době egyptské, se jarní bod nacházel v souhvězdí Býka. Prošel souhvězdím Býka, potom Berana, a dnes stojí v souhvězdí Ryb. Tento jarní bod běží stále dál a dál, obíhá v kruhu a musí se po nějakém čase zase vrátit. Bod slunečního východu proběhne nebeský okruh za 25 920 roků. Slunce proběhne tento okruh každý den. Vychází, zapadá a proběhne přitom tutéž dráhu, kterou probíhá jarní bod. Vidíme dlouhou dobu 25 920 roků, jež je dobou oběhu jarního bodu. Vidíme krátkou dobu od východu do západu Slunce až k opětovnému návratu k bodu východu, dobu čtyřadvaceti hodin. Slunce proběhne stejný kruh v krátké době.

Tak je tomu i s lidským organismem. Po dobu mnoha let pozůstávala Země z látek, jako jsou ty, které máme v sobě, když dospějeme k jistému stupni zažívání, právě mezi přijetím látek a jejich vyloučením. Tehdy se to, co jsme přijali, proměňuje ve výměšky; tu v sobě máme počátek Země. V krátké době dochází k jeho vyloučení.

Jsme pak podobni Zemi; takové látky, jaké jsou dnes, odevzdáme zemi. V průběhu výživy ve fyzickém těle konáme něco takového, jako koná Slunce při svém oběhu vzhledem k jarnímu bodu. Můžeme tedy pohlédnout na fyzickou oblast Země a říci si: Nyní dospěl tento pozemský fyzický okruh k zákonům, které působí rozklad podoby našeho fyzického organismu. Ale tato Země musela být kdysi ve stavu, kdy na ni působily zákony, které dnes v našem fyzickém organismu způsobují stav, v němž jsou potraviny právě mezi přijetím a vyloučením. To znamená, že v sobě máme zákony počátků Země. Opakujeme to, co kdysi existovalo zde na Zemi.

Můžeme si tedy říci: Přijímá-li náš fyzický organismus vnější látky, je tedy v jistém smyslu uzpůsoben k přijímání a vylučování dnešních substancí. Má v sobě ale něco, co existovalo na počátku Země, co dnes již Země nemá, co z ní vymizelo, neboť Země má produkty konečné, nikoli počáteční. Máme tedy v sobě něco, co musíme hledat ve velmi dávných dobách ve složení Země. Právě to, co nyní máme, a co nyní Země jako celek nemá, je to, co člověka vyzdvihuje nad pozemské fyzické bytí. To člověka přivádí k tomu, aby si řekl: Mám v sobě uchován počátek Země. Tím, že jsem zrozením vstoupil do fyzického bytí, mám v sobě stále něco, co Země dnes již nemá, co ale měla před miliony lety.

Z toho vidíte, že nazýváme-li člověka malým světem, nemůžeme pohlížet pouze na to, jaký je svět kolem nás dnes, ale že musíme přes nynější stav přejít do dávných dob vývoje a přihlížet k pradávným stavům Země, abychom člověku porozuměli.

Lidskému pozorování se tedy může objevit to, co člověk má, a co Země již nemá. Toho člověk dosáhne použitím toho, co můžeme nazvat meditováním. Představy, kterými vnímáme vnější svět, jsme zvyklí v nás nechat prostě vznikat; jsme zvyklí vytvářet si obraz vnějšího světa pomocí těchto představ. V posledních staletích si tak člověk zvykl zobrazovat si jen vnější svět, že vůbec nedochází k tomu, aby si vnitřně uvědomil, že si přece může také sám tvořit představy svobodně z nitra.

Tvořit takové představy svobodně z nitra znamená meditovat – proniknout se ve svém vědomí představami, které jsou vzaty z nitra, při čemž se především věnuje pozornost síle, jež tyto představy vyvolává. Proto dospějeme k tomu, že cítíme, jak v člověku skutečně vězí druhý člověk, a vnitřně skutečně pocítíme něco, co si uvědomujeme tak, jako si např. uvědomujeme svalovou sílu při natažení paže. Při myšlení si neuvědomujeme, neprožíváme nic; ale meditováním je možno myšlenkovou sílu, sílu, kterou tvoříme myšlenky, zesílit takovým způsobem, že ji vnitřně prožíváme podobně, jako prožíváme sílu při natažení paže. A meditování má úspěch, můžeme-li si nakonec říci: Ve svém obyčejném myšlení jsem zcela pasivní. Připouštím, aby se se mnou něco dělo. Nechávám se od přírody takřka prostupovat myšlenkami. Ale nadále se myšlenkami nechci nechat naplňovat; do svého vědomí dám ty myšlenky, které chci mít, a budu přecházet od jedné myšlenky ke druhé pouze silou svého samotného vnitřního myšlení. Tak se myšlení stále zesiluje, podobně, jako mohutní svalová síla, používáme-li paže. Konečně pozorujeme, že toto myšlení je vnitřní prožívání právě tak, jako napínání, hmatání, jako prožívání svalové síly. Prožívá-li se takto člověk vnitřně a cítí-li v sobě své myšlení tak, jako jinak cítíme jen svalovou sílu, potom před jeho vědomí ihned vystoupí to, co v sobě má jako opakování dávného stavu Země. Poznává sílu, která potravu, již požil, ve fyzickém těle proměňuje a opět proměňuje zpětně. A když dojde k tomu, že si v sobě uvědomuje tohoto vyššího člověka, který je tak reálný, jak jen může fyzický člověk být, dochází zároveň k tomu, že na vnější věci světa pohlíží také s tímto zesíleným myšlením.

Nuže, milí přátelé, teď si myslíte: S takovým zesíleným myšlením pohlížím na kámen – třeba na krychli soli nebo na křemen. S tímto zesíleným myšlením pohlížím

na nějaký kámen. Je to tak, jako když potkám člověka, kterého jsem už někdy viděl. Vzpomínám si, když ho zase vidím před sebou, na zážitky, které jsem s ním měl před 10, 20 lety. Zatím byl třeba v Austrálii a nebo jinde. Jestliže nyní spatřím tohoto člověka, vykouzlí se mi zážitek, který jsem s ním měl před 10, 20 lety. Pohlížím-li na krychli soli nebo na křemen se zesíleným myšlením, ihned se přede mnou objeví, jaká byla tato krychle soli, tento křemen, kdysi, jako by ve mně vzešla vzpomínka na pradávňý stav Země. Tenkrát to však nebyla krychle hexagonální, o šesti hranách, nýbrž všechno bylo ve vlnivém, pohyblivém světovém kamenném moři. Pradávňý stav Země se vynoří podobně, jako se právě vynoří vzpomínka, mám-li před sebou předmět.

A potom zase pohlédnu na člověka, a stejný dojem, jaký mám z prastavu Země, se mi objeví ve druhém člověku, kterého má člověk v sobě. A zcela týž dojem se mi objeví, dívám-li se nyní nikoli na kameny, nýbrž na rostliny. Docházím k tomu, že mohu jistým právem mluvit ne pouze o fyzickém těle, ale také o těle éterickém. Země byla kdysi éterická. Co v ní dnes existuje jako neorganické, neživé věci, to vzniklo z éteru. Rostlina má v sobě ještě to, co bylo pradávňým stavem Země. A já sám také: druhého člověka, éterické tělo člověka.

To všechno, co vám líčím, se může stát předmětem pozorování zesíleného myšlení. Můžeme tedy říci: Příčiní-li se člověk, aby měl zesílené myšlení, vidí mimo fyzické také éterické: v sobě, v rostlině a dívá-li se na nerosty, vidí éterické ve vzpomínce na pradávňé doby, jež nerosty připomínají.

Nuže, co se dovídáme z toho, co se takto objevuje vyššímu pozorování? Dovídáme se, že Země byla kdysi v éterickém stavu, že éter zůstal a že dnes ještě také prostupuje rostliny a zvířata, protože na nich je také pozorujeme, a že prostupuje i člověka.

Ale nyní přichází další věc. Nerosty spatřujeme bez éteru. Rostliny spatřujeme obdařené éterem. Ale zároveň se učíme vidět éter všude. Dnes je ještě tady, vyplňuje světový prostor. Je všude, nemá jen účast na vnější nerostné přírodě. A zvednu-li jen křídu, pozoruji, že v éteru se všelicos děje. Ó, to je spletitý děj, jestliže zvednu křídu. Tuto křídu zvedá moje rameno, moje ruka. Co přitom koná moje ruka, to je vyvíjení síly ve mně. Tato síla je ve mně, když bdím; spím-li, není tu. Sleduji-li to, co činí éter při vylíčené proměně potravy, je zde, ať bdím nebo spím. O tom bychom mohli při povrchním pozorování pochybovat u člověka, ale ne u hadů, neboť ti spí, aby trávili. Co se však děje, když zvednu rameno, to se může dít jen když bdím. Éterické tělo mi k tomu zvednutí napomáhá. Přece však musím, i když jen zvedám křídu, přemáhat éterické síly, musím působit do éteru. Ale vlastní éterické tělo to činit nemůže. Musím tedy v sobě mít třetího člověka, který to dovede.

Tohoto třetího člověka zatím nenalézám nikde v něčem podobném venku v přírodě. Tohoto třetího člověka, který se může pohybovat, zvedat věci, zvedat vlastní údy, ve vnější přírodě nenalézám. Ale vnější příroda, v níž je všude éter, přesto vchází do vztahu k tomuto – řekněme – silovému člověku, do něhož člověk sám vlévá sílu své vůle.

Nejprve dovedeme pozorovat toto vnitřní vyvíjení sil na sobě samém, vnitřně je prožívající. Něčeho zvláštního však dosáhneme, když pokračujeme v meditaci. Když se ve vnitřní činnosti neomezujeme na to, že sami tvoříme představy a přecházíme od jedné představy ke druhé, abychom tak zesílili myšlení, ale když se takového nabytého zesíleného myšlení zase vnitřně vzdáme, způsobíme tím ve svém vědomí úplnou prázdnotu. Ovšem osvobodíme-li se od obyčejných myšlenek, kterých nabýváme pasivně, usneme. V okamžiku, kdy člověk přestává vnímat a myslet, usne, protože právě obyčejné vědomí je pasivní. Není-li tu, člověk usne. Ale vyvineme-li

síly, kterými vidíme éterický prvek, máme v sobě vnitřně zesíleného člověka. Myšlenkové síly cítíme podobně, jako jinak cítíme síly svalové.

Jestliže si tohoto zesíleného člověka zase odsugerujeme, pak neusínáme, ale vystavujeme své prázdné vědomí působení světa. Potom do člověka vstupuje to, co člověk pociťuje, když pohybuje pažemi, když jde, když vyvíjí svou vůli. V prostorovém světě nelze nikde nalézt síly, které působí v člověku. Ale tyto síly vcházejí do prostoru, jestliže výše vylíčeným způsobem utvoříme prázdné vědomí. Pak také v člověku objektivně objevíme třetího člověka. Pohlédneme-li potom zase do vnější přírody, pozorujeme, že éterické tělo má člověk, zvířata a rostliny. Nerosty ho nemají, ty připomínají jen původní zemský éter. Ale éter je všude. Kamkoli pohlédneme, kamkoli jdeme, všude je éter, ale zapírá se. Proč? Protože se jako éter neprojevuje.

Pohledte, přistoupíte-li s meditativním vědomím, jak jsem to právě vylíčil, k rostlinám, máte éterický obraz. Přistoupíte-li k člověku, máte rovněž éterický obraz. Ale když přistoupíte k všeobecnému éteru světa, je to, jako byste plavali v moři. Všude je jen éter, a nedává žádný obraz; dá však obraz v okamžiku, kdy třeba pozvednu křídla; když můj třetí člověk vyvíjí svou sílu, objeví se v éteru obraz.

Představte si tento obraz: tady leží křída, má ruka ji uchopí a zvedne. To celé bych mohl zajisté zobrazit třeba na okamžitých snímcích. Co se tu vyvíjí, má v éteru svůj protějšek. Ale tento protějšek tu spatřím teprve v okamžiku, kdy mohu vnímat prázdným vědomím, kdy mohu vnímat třetího člověka, nikoli druhého člověka éterického, nýbrž třetího. To znamená, že všeobecný světový éter nepůsobí jako éter, ale působí tak, jako třetí člověk.

Mohu také říci: nejprve mám fyzické tělo, pak tělo éterické, které vnímám meditativním vědomím, potom třetího člověka, kterého nazývám člověkem astrálním. Ale všude kolem sebe mám to, co tu ve světě existovalo jako druhé, totiž světový éter. Tento světový éter je zprvu jako neurčité éterické moře.

Nuže, v okamžiku, kdy vysílám do tohoto éteru něco, co přichází z třetího člověka, odpovídá mi, jako by byl totožný s mým třetím člověkem, odpovídá mi nikoli étericky, nýbrž astrálně. V širém éterickém moři tedy všude rozpoutávám svou vlastní činností něco, co je podobné mému vlastnímu třetímu člověku.

Ale co je to, co tu je v éteru jako protějšek?

Zvedám křídla, má ruka se pohybuje zdola nahoru. Éterický obraz jde shora dolů. Je to správný protějšek. Je to vlastně astrální obraz, avšak pouhý obraz. Ale to, čím je tento obraz vyvolán, je dnešní skutečný člověk. Naučím-li se pohlížet zpět do zemského vývoje tak, jak jsem to prve pověděl, a naučím-li se přenést to, co je krátkým opakováním, jak jsem to vylíčil, na veliký vývoj, ukáže se mi následující:

Před sebou mám dnešní stav Země. Vracím se k éterické Zemi. V té ještě nenalézám to, co se znovu rozpoutává v okolním éteru. Musím jít ještě nazpět a potom přicházím k ještě dřívějšímu stavu Země, kdy byla jako mé vlastní astrální tělo, kdy byla astrální, kdy byla bytostí, jako je můj třetí člověk. A tuto bytost musím hledat v dávno minulých dobách, v dobách mnohem dřívějších, než byla Země éterickou.

Ale když se takto navracím daleko zpátky do vývoje dob, není tomu skutečně jinak, než když vidím v prostoru vzdálený předmět, třeba světlo, které sem září. Je tam, svítí až sem, vzbuzuje obrazy, jde až sem ke mně. Zde jsem je opustil, zde má místo v prostoru jen čas. To, co je stejné jako mé astrální tělo, tu bylo v pradávných dobách. Čas nezanikl, je stále ještě tady. A jako v prostoru světlo září až sem ke mně, tak působí to, co leží v dávno minulém čase, do dnešní přítomnosti. Vlastně je tedy celý časový vývoj ještě tady! To, co tu jednou bylo, a co je ve vnějším světovém éteru podobno mému vlastnímu astrálnímu tělu, nezmizelo.

Přicházím tedy k něčemu, co tu existuje v duchu a co činí čas prostorem. Je to něco podobného, jako když třeba daleko koresponduji telegrafem; zvedám-li křídlo a vytvářím-li tak v éteru obraz, koresponduji takto s tím, co je pro vnější nazírání dávno minulé.

Vidíme, že je člověk postaven do světa docela jiným způsobem, než se mu to zprvu jeví. Ale chápeme také, proč se člověku vynořují světové záhady. Člověk v sobě cítí, i když si to jasně neuvědomuje – dnes to není jasné ani vědě – že v sobě má éterično, které proměňuje pokrm a zase je proměňuje zpětně. V kamenech to nenalézám, kameny byly v pradávných dobách, které sledujeme, jako všeobecný éter. Ale v tomto všeobecném éteru působí to, co leží ještě dále v minulosti. Jak vidíme, člověk má tedy v sobě pradávnu minulost obsaženu dvojnásobným způsobem: pozdější minulost ve svém těle éterickém, a minulost, sahající ještě dále, ve svém těle astrálním.

Člověk dnes vlastně pozoruje přírodu obyčejně jako něco neživého. To živoucí i na rostlinách pozoruje jen tak, že na rostliny přenáší látky a zákonitosti těchto látek, jak je vyzkoumal v laboratoři. Růstu si nevšímá, nestará se o růst, o život v rostlinách. Dnešní věda pozoruje rostliny a všechny věci světa jako někdo, kdo vezme do ruky knihu, dívá se na tvary písmen, ale nečte. Ovšem, otevřeme-li knihu a neumíme-li číst, musí se nám tvary písmen jevit vlastně velmi záhadné. Opravdu přece nemůžeme pochopit, proč některá písmena vypadají zrovna takto: *br*, jiná zase tak: *zo*, a složená: *brzo*. Co znamenají, když jsou vedle sebe? Je to jistě záhadné. To je světová záhada. Co jsem vám vylíčil jako způsob pozorování, znamená učit se číst ve světě a v člověku. A naučíme-li se číst, přibližujeme se pozvolna k řešení záhady.

Pohledte, milí přátelé, právě jsem vám chtěl jenom podat všeobecný postup přemýšlení, kterým se člověk může dostat do zoufalého stavu, jak jsem vám jej vylíčil hned na počátku. Postupně budeme pozorovat, jak je možno čtením jevů ve vnějším světě i v člověku pronikat dál a dále.

Takto však nakonec dojdeme k myšlenkovým postupům, které jsou pro dnešního člověka naprosto nezvyklé. A co se obyčejně stává? Lidé si obyčejně řeknou: To nechápu. Ale co znamená – to nechápu? To není nic jiného nežli: To nesouhlasí s tím, čemu mě učili ve škole, a já jsem zvyklý myslet tak, jak jsem k tomu byl ve škole veden. A škola přece bude na správné vědě.

Ano, ale ta správná věda!

Milí přátelé, uvedu jen jeden příklad téhle správné vědy: Kdo je přibližně tak stár jako já, zažil v té věci již leccos. Byla tu např. zkušenost, že k onomu pochodu, který jsem zde již také naznačil, k přijímání potravy a její proměně v lidském organismu, je zapotřebí všeličeho. Vypočítává se, kolik člověk nutně potřebuje bílkovin, cukru a škrobu, tuku, vody a solí. A teď se experimentuje.

Asi před dvaceti lety pokusy ukázaly, že člověk musí za den požit alespoň 120 gramů bílkovin, jinak že by nemohl žít. To bylo vědou před 20 lety. Co je vědou dnes? Dnes je vědou, že člověk vystačí s 20-30 gramy. Tenkrát věda říkala, že je člověk podvyživen, že onemocní, nemá-li těch 120 gramů. Dnes věda říká, že není radno přijímat víc, než nanejvýš 50 gramů, ale že stačí 20 gramů. Požívá-li se více, tvoří se ve střevě hnilobné látky, které v těle působí jako jakási sebeotrava. Je tedy škodlivé požívat víc, než 50 gramů bílkovin. To je dnes vědou.

Ale to zajisté není jen věda, to je zároveň život. Jen si představte, že před 20 lety, kdy bylo vědecké, že člověk musí mít alespoň 120 gramů bílkovin, se lidem říkalo: Musíte požívat takové potraviny, abyste v nich dostali 120 gramů bílkovin. – Muselo by se také předpokládat, že to člověk všechno také může zaplatit. To zabíhá do národního hospodářství. Tenkrát se pečlivě vypočítávalo, jak je nemožné, aby člověk

při rostlinné stravě dostal těch 120 gramů bílkovin. Dnes se ví, že se potřebné množství bílkovin člověku dostane při každé potravě; jí-li jen dostatečně mnoho brambor, nepotřebuje jich jíst ani mnoho, s trochou másla to dá ono potřebné množství bílkovin. Dnes je vědecky absolutně jisté, že tomu tak je. A k tomu je to ještě tak, když se člověk naplní těmi 120 gramy bílkovin, že se jeho chuť stává nanejvýš nejistou. Zůstává-li však u potravu, která mu dodává 20 gramů bílkovin, a stane se mu jednou, že požije potravu, která těch 20 gramů nemá, kterou by tedy byl podvyživen, nechutná mu již. Jeho instinkt se stane zase jistým. Nu ovšem, přitom jsou stále ještě podvyživení lidé. To potom jistě pochází od docela jiných věcí, nikoli však od malého množství bílkovin. Ale je zcela jistě nesčetné množství lidí, kteří trpí sebeotravou a mnohým jiným, protože jsou překrmeni bílkovinami.

Nechci teď mluvit o povaze nakažlivých nemocí, ale nejspíše je člověk přístupný tak zvané nákaze, požívá-li 120 gramů bílkovin. Pak nejspíše dostane záškrť nebo i neštovice. Požívá-li jen 20 gramů, nakazí se obtížně.

Jednou tedy bylo vědecké, že člověk potřebuje tolik bílkovin, že se jimi jaksi otravuje a že se vydává nebezpečí jakékoliv nákazy. To bylo před 20 lety vědou! Pohledte, milí přátelé, toto myšlení spočívá ve směru vědeckosti; ale podíváme-li se, co bylo ve velmi důležitých věcech ještě před krátkou dobou vědecké a co je vědecké dnes, docházíme přece jen k tomu, že je tato vědeckost otřesena. To je něco, co si musíme osvojit i ve svém citění, když nyní vystupuje něco takového jako anthroposofie, která právě uvádí do jiného směru celé přemýšlení člověka, celé jeho duševní založení, nežli je směr, který je právě obvyklý. Chtěl jsem tedy jen poukázat na něco, co se ukazuje nejprve jako návod, jak se dostat do jiného uvažování a do jiného smýšlení.

III

Přechod od obyčejného vědění k iniciačnímu poznání

27. ledna 1924

Dnes chci poukázat na poměr exoterního života k životu esoternímu; mohl bych též říci – na přechod od obyčejného vědění k iniciačnímu poznání. Přitom zcela platí to, co jsem již uvedl o Svobodné vysoké škole pro duchovní vědu ve Zprávách pro členy, že totiž všechno, co je iniciační vědou, je-li to podáno v patřičných idejích, může zcela pochopit každý člověk, který je alespoň částečně prost předsudků. Nemůže se tedy říci, že má-li člověk porozumět tomu, co iniciační věda praví, musí být sám účasten iniciace, zasnění.

Dnes bych chtěl pojednat o vztahu toho, co vystupuje jako anthroposofie, k jejímu prameni, k vlastní iniciační vědě. Další tři přednášky, dnešní v to počítaje, budou potom určitým úvodem k dalším přednáškám ve Všeobecné anthroposofické společnosti – totiž: rozčlenění člověka na tělo fyzické, éterické atd.

Pohlížíme-li k dnešnímu vědomí člověka, musíme říci: stojí na Zemi a zírá ven do dalek kosmu, aniž v sobě cítí vztah k tomu, co ho na Zemi obklopuje, nebo vztah sama sebe k těmto kosmickým dálavám. Všimněme si jen, jak ti, kteří si dnes činí nárok na to, že jsou zástupci platného poznání, abstraktně popisují, co je Slunce. Všimněme si, jak totiž lidé popisují Měsíc a jak málo vlastně myslí na vztah člověka, krácejícího zde po zemi, k nebeským tělesům, nehledíc k tomu, že nás Slunce v létě hřeje a že je nám v zimě zima, nebo že Měsíc bývá oblíbeným společníkem milenců.

A přece stačí, má-li člověk tyto vztahy poznat, aby v sobě vyvinul ono nazírání, o němž jsem mluvil v poslední přednášce – schopnost nazírat na to, co kdysi věděli lidé bližší velikému světu nežli lidé dnešní. Tito lidé měli naivní vědomí, spíše jakýsi poznávací instinkt, nežli rozumové poznání, ale přece dovedli přemýšlet o vztahu jednotlivých hvězd k bytosti a k životu člověka.

Nuže, tento vztah člověka ke hvězdám a tím k celému vesmíru musí opět vejít do vědomí lidí. A vejde, jestliže bude anthroposofie pěstována správným způsobem.

Člověk se dnes domnívá, že jeho osud, jeho karma je zde na Zemi; nevzhlíží ke hvězdám, aby v nich nalézal znamení lidského osudu. Anthroposofie má právě obrátit zřetel k účasti člověka na nadsmyslovém světě. Ale všechno, co především člověka obklopuje, náleží vlastně jen k jeho fyzickému tělu, nejvýš k jeho tělu éterickému. A jakkoli daleko pohlížíme do hvězdných světů, vidíme hvězdy díky jejich světlu. Světlo je éterický jev. Všechno, co ve světě vnímáme světlem, je jev éteru. Můžeme se tedy dívat jakkoli daleko do vesmíru, přesto se prostě nedostaneme nad éter.

Lidská bytost má však své pokračování v nadsmyslových světech. Člověk vnáší svou nadsmyslovou bytost z předzemského bytí do bytí zemského a po smrti ji zase vynáší jak z podstaty fyzické, tak z éterické.

Z těch světů, v nichž člověk přebýval, než sestoupil na Zem a v nichž bude přebývat, až projde branou smrti, není nic v dalekém okruhu, který je kolem nás na Zemi nebo v kosmu.

Existují však dvě brány, které vedou z fyzického a éterického světa do nadsmyslů. Jednou branou je Měsíc, druhou branou je Slunce. Měsíc a Slunce chápeme ve správném smyslu jen tehdy, jsme-li si vědomi, že jsou branami

k nadmyslovému světu a že mají mnoho co činit s tím, co člověk zde na Zemi prožívá jako svůj osud.

Pozorujme z tohoto hlediska nejprve měsíční bytí. Fyzik neví o měsíčním bytí nic jiného, než to, že se od Měsíce odráží sluneční světlo. Ví, že měsíční světlo je odraz světla slunečního. Ale dále nejde. Nepřihlíží k tomu, že vesmírné těleso, které je našemu fyzickému oku viditelné jako Měsíc, bylo kdysi spojeno s pozemským bytím.

Měsíc byl prostě kdysi včleněn do pozemského bytí. Byl kusem Země. V pradávnu se od Země oddělil a stal se samostatným tělesem ve vesmírném prostoru. Ale nejde jen o to, že se stal samostatným vesmírným tělesem, což se konečně může vykládat jako fyzikální skutečnost, nýbrž jde ještě o něco podstatně jiného.

Kdo s plnou vážností pohlíží do minulosti, pozorujíc lidskou civilizaci a kulturu, ten shledá, že v dávných dobách se po Zemi rozprostírala prvotní moudrost. Z ní vlastně pochází mnohé z toho, co ještě zasahuje do našich časů a co je vlastně v mnohém rozumnější nežli to, k čemu svým zkoumáním může dospět dnešní věda. A kdo z tohoto hlediska pozoruje ať již indické Vědy, nebo filosofii jógy, získá především hlubokou úctu před tím, s čím se tu setkává spíše v básnické formě, ve formě dnes nezvyklé, z čeho však cítí vlastně tím víc úcty, čím více se do těchto děl zahloubá. Nepřístupujeme-li k těmto věcem dnešním suchým, střízlivým způsobem, ale necháme-li na sebe vnitřně působit jejich burcuující a přece hluboký ráz, pak je nám i z vnějších dokladů pochopitelné to, co duchovní věda, anthroposofie, na základě svých poznatků praví: že tu totiž kdysi existovala prvotní moudrost, prostírající se po Zemi, ačkoli se neprojevovala ve formě rozumové, nýbrž spíše básnické.

Ale člověk přítomné doby je svým fyzickým tělem odkázán především na to, aby to, co se mu projevuje jako moudrost, přece jen chápal tak, že nástrojem tohoto pochopení je mozek. Tento mozek jako nástroj chápání se vyvinul během dlouhých let. V době, kdy byla na Zemi prvotní moudrost, tu ještě dnešní mozek neexistoval. Moudrost byla tehdy vlastností tvorů, kteří nežili ve fyzickém těle.

Člověk měl kdysi na Zemi společníky, kteří nežili ve fyzickém těle. Byli to velcí prvotní učitelé lidstva, kteří ze Země zmizeli. Do vesmírného prostoru nevyšel pouze fyzický Měsíc, s Měsícem vyšly i tyto bytosti. Kdo tedy na Měsíc pohlíží s opravdovým pochopením, řekne si: Tam je svět, v němž jsou bytosti, které jednou žily na Zemi mezi námi, učily nás v našich dřívějších pozemských životech a mají teď své sídlo v měsíční kolonii. – K pravdě dojdeme jen když věci pozorujeme tímto způsobem.

Ve svém fyzickém těle může člověk vlastně jen – smím-li tak říci – v docela slabém odvaru pozorovat to, co tu jednou existovalo jako prvotní moudrost. Z prvotní moudrosti měl něco v pradávných dobách, kdy učitelé této moudrosti byli lidmi. Tehdy tuto moudrost přijímal svým instinktem (nikoli rozumem), způsobem, jakým se mu vyšší bytosti mohly projevovat.

Všechno, co souvisí s Měsícem, nám tedy poukazuje na minulost. Tato lidská minulost je pro dnešního člověka odložena. Nemá ji už. Ale přece ji v sobě nosí. S bytostmi, o kterých jsem prve mluvil, které kdysi byly pozemskými bytostmi a které jsou teď bytostmi měsíčními, se v našem dnešním stavu mezi zrozením a smrtí neseťkáváme, ale setkáváme se s nimi v bytí předzemském, mezi smrtí a novým zrozením. To, co v sobě nosíme, co nás stále odkazuje za naše zrození do dřívějšího bytí, co zaznívá z našeho podvědomí, nedocházejíc k plné rozumové jasnosti a co má tudíž namnoze co činit s citem člověka, to z měsíčního svitu nevnímá jenom instinkt milenců, ale i ten, kdo dovede přikládat cenu těmto podvědomým podnětům lidské přirozenosti.

Co v sobě nosíme nevědomky, to nás spojuje s Měsícem. Svědectvím toho nám může být to, že právě Měsíc byl kdysi spojen se Zemí a bytostí, které na něm přebývají, byly se Zemí kdysi spojeny také. Tímto způsobem je Měsíc branou k nadmyslnu. A kdo jej studuje správně, bude pro to mít oporu již v jeho fyzikálních rysech. Zkuste si jen představit, jak je popisován Měsíc se svými horami atd. To všechno vám ukazuje, že tyto hory, tato celá měsíční konfigurace, nemůže být taková jako na Zemi. Vždy se zdůrazňuje, že na Měsíci není např. vzduch ani voda, je to tam jiné; měsíční konfigurace je právě taková, jaká byla konfigurace Země, nežli se stala zcela minerální.

Musel bych předčítat mnohé své knihy a mnohá místa z cyklů, kdybych chtěl shrnout, na co jsem již poukazoval a co nyní uvádím. Ale úvodem chci nejprve charakterizovat, jak anthroposofie postupuje. Vede z fyzického světa opět do duchovního takovým způsobem, jak jsem ukázal. Pomocí anthroposofie se člověk učí myslet přirozeně; jinak dnes totiž nedovede přirozeně myslet vůbec. Pohledte, člověk dnes ví, že fyzická substance jeho těla se za jeho pozemského života častokrát vymění. Neustále se loupeme, stříháme si nehty. Tak jde všechno z nitra k povrchu, a konečně je to, co je ve středu našeho těla, na povrchu a sloupne se to. Necht' se nikdo z vás, milí přátelé, nedomnívá, že to, co z masa, krve a vůbec z fyzické substance sedí zde na židli, by tu sedělo před deseti lety. To všechno je vyměněno. Co zůstalo? Zůstala vaše duchovně-duševní bytost. Dnes se ví alespoň to, i když se o tom vždy neuvažuje, že všichni lidé, kteří zde na židlích sedí, by neměli tytéž svaly a tytéž kosti, kdyby zde seděli před deseti nebo dvaceti lety.

Když se lidé dívají vzhůru na Měsíc, jsou si přibližně vědomi, co je vnější fyzickou substancí Měsíce, a domnívají se, že tomu tak bylo před miliony lety.

Tak tomu však není; podobně, jako dnešní fyzické tělo člověka není totéž, jako před dvaceti lety. Fyzické substance hvězd se ovšem nevyměňují tak rychle. Ale nepotřebují k tomu tak dlouhou dobu, jakou dnes o Slunci vypočítávají fyzikové. Tyto výpočty sice úplně souhlasí, ale jsou nesprávné. Zmínil jsem se o tom již častěji. Pohledte, řekl jsem, že můžete vypočítat, jak se mění vnitřní stavba např. vašeho srdce, řekněme každý měsíc. Vypočítejte, jak je tomu za tři roky. Vypočítáte pak zcela přesně i to, jaké bylo složení srdce před 300 lety, nebo jaké bude za 300 let. Dostanete velmi krásná čísla. Výpočet je absolutně správný. Výpočty mohou být zcela správné – ale toto srdce tu přece před 300 lety ještě nebylo, a nebude zde ani za 300 let.

Podobným způsobem však dnes počítají geologové. Pozorují vrstvy Země, vypočítávají, jak se tyto vrstvy za staletí změní, znásobí to a řeknou: Ano, před 20 miliony lety to bylo tak. Jsou to zcela tytéž výpočty a jejich smysl je stejný, jenže celá Země tu před 20 miliony lety ještě nebyla a nebude tu zase ani za 20 milionů let.

Nicméně, podobně jako člověk podléhá výměně látek, právě tak jí podléhají všechna nebeská tělesa. A pohlédnete-li na Měsíc, nebyla v něm před jistým počtem staletí substance, kterou dnes vidíte, právě tak, jako hmota vašeho těla neseděla na židli před deseti lety. To, co Měsíc udržuje, jsou bytosti. To je v něm duchovně-duševní, právě tak jako je ve vás duchovně-duševní to, co udržuje vás. A což teprve, víme-li, že fyzický Měsíc kdysi vystoupil do světového prostoru! – To, co fyzicky vystoupilo, vyměňuje neustále svou substancí, ale bytostí, které na Měsíci přebývají a zůstávají na něm, ty jsou trvalé, nehledíc k tomu, že také procházejí opětovnými měsíčními životy atd. Tím se však dnes nebudeme zabývat.

Když takto pozorujeme Měsíc, nabýváme o něm již určité povědomí, které se vpisuje nejen do hlavy, ale také do srdce člověka. Nabýváme vztahu k duchovnímu kosmu a díváme se na Měsíc jako na jednu z bran do duchovního kosmu.

S měsíčním bytím souvisí všechno, co je v hlubinách naší bytosti. Ne pouze neurčité city lásky, abych se o tom ještě jednou zmínil, nýbrž všechno, co je v podvědomých hlubinách duše, co je výsledkem dřívějších pozemských životů. Tím, co je naše přítomné bytí, se neustále odpoutáváme od měsíčního bytí. Vidíme-li nebo slyšíme-li, používající svých smyslů, myslíme-li svým rozumem, poznáváme-li tedy to, co z hlubin duševního života vychází na povrch a poznáváme-li to zřetelně jako minulé, jež v nás působilo, pak jsme tímto minulým poukazováni na měsíční bytí. Nevěnujeme-li však pozornost tomuto, ale tomu, co nás strhává stále znovu do přítomnosti, pak je nám poukazováno na bytí sluneční. Ale Slunce na nás působí oklikou skrze lidské fyzické tělo. Chceme-li si samostatně, svou libovůlí osvojit, co nám Slunce dává, musíme tuto libovůli, tento rozum povzbudit. Z prosté existence Slunce ve vesmíru nedospějeme svým bystrým rozumem ještě dlouho tak daleko, jako svým instinktem.

Každý ví, nebo alespoň může vědět, že Slunce nás nejen každého rána budí a volá ze tmy do světla, ale že je pro člověka zdrojem sil vzrůstu a sil duševního růstu.

Co v těchto duševních silách působí z minulosti, souvisí s Měsícem, co působí v přítomnosti, ale k čemu se teprve svou vlastní vůlí musíme vyvinout v budoucnosti, to závisí na Slunci.

Jako nám Měsíc ukazuje naši minulost, tak nám Slunce ukazuje do budoucnosti. Vzhlížíme k oběma hvězdám, ke hvězdě dne a hvězdě noci, a pohlížíme na příbuznost těchto dvou hvězd tam nahoře, neboť nám vysílají totéž světlo. Pohlížíme do sebe, hledíme na všechno to, co je vetkáno do našeho osudu tím, co jsme v minulosti prožili jako lidé a spatřujeme v tom své vnitřní měsíční bytí, vetkané jako minulost do našeho osudu. Ve slunečním bytí, jež dále určuje náš osud v přítomnosti, potom spatřujeme nejen to, co působí v přítomnosti, ale také to, co působí do budoucnosti. Vidíme také, jak se minulé i budoucí v lidském osudu sprádá.

V lidském životě můžeme pak dále pozorovat, jak spolu souvisí minulé i budoucí. Dejme tomu, že se dva lidé v určitém věku svého života sejdou v nějaké společnosti. Kdo o něčem takovém nepřemýšlí, kdo neuvažuje, řekne: Já a ten druhý jsme se setkali na onom místě, např. v Müllheimu. Dále o tom nepřemýšlí.

Kdo přemýšlí hlouběji a sleduje život jednoho, který má na příklad 30 let, a život druhého, kterému je 25 let, ten vidí, jak podivuhodně se vyvíjel život obou těchto lidí od jejich narození krok za krokem, až se konečně na tomto místě sešli. Může říci, že se lidé z nejvzdálenějších míst jednou někde v životě sejdou. Je to tak, jako by všechny své cesty řídili tak, aby se sešli.

Ale to všechno zajisté nemohli učinit tak, že by o sobě navzájem věděli, neboť se ještě vůbec neviděli a nemohli ani pomýšlet na to, že se takovým způsobem sejdou. To všechno se děje v podvědomí. K důležitým obdobím svého života kráčíme v hlubokém podvědomí. A z tohoto podvědomí se sprádá osud.

Goethův přítel Knebel ve svém nejvyšším stáří pravil: „Pohlížím-li zpětně na svůj život, připadá mi, jako by každý krok byl řízen tak, abych konečně došel k určitému bodu.“ Slyšíme-li takováto slova, začínáme rozumět lidem s životními zkušenostmi.

Potom však nastává chvíle, kdy se události mezi těmito lidmi odehrají při jejich plném vědomí. Poznávají se, poznávají své vlastnosti, temperament, povahu, nabývají k sobě navzájem sympatie nebo antipatie atd., atd.

Zkoumáme-li, jak to souvisí s vesmírem, shledáme, že měsíční síly působily na cestách těchto lidí až do chvíle, kdy se setkali. Pak počíná působení sluneční, vcházejí tak řečeno do slunečního působení. Jsou přitom stále se svým vlastním vědomím a budoucnost počíná osvětlovat minulost, jako ve vesmíru Slunce osvětluje

Měsíc. A když budoucnost osvětlí minulost, vyjasní minulost zase budoucnost člověka, jako Měsíc osvětluje Zemi svým odraženým světlem.

Nyní se však nabízí otázka, zdali v životě také můžeme rozeznávat, které věci v člověku jsou sluneční a které měsíční. Pozorujeme-li to hlouběji a ne pouze povrchně, může mnohé rozeznat již naše cítění. Člověk se již ve svém dětství, ve svém mládí setkává s jinými lidmi, jejichž poměr k němu je i přes velmi častý styk jen vnější, povrchní. Vy všichni jste chodili do školy, ale jen málokteří z vás mohou říci, že měli učitele, ke kterému měli hlubší vztah. Přece se však najde někdo, kdo si řekne: Ó, ano, měl jsem učitele, který na mne učinil takový dojem, že jsem se chtěl stát stejným jako on. Nebo také: Činil na mne takový dojem, že bych ho byl raději ani neviděl. Může tu být antipatie, může tu být sympatie.

Setkáváme se s jinými lidmi. Zaměstnávají tak řečeno jen náš rozum, nanejvýš náš estetický smysl. Považte jen, jak často se stává, že někdo znal nějakého člověka, potom se domluví s lidmi, kteří ho znají, a prohlásí ho za skvělého člověka nebo za protivného chlapa. Je to úsudek estetický nebo rozumový. Stává se však také něco jiného. Mezi lidmi jsou vztahy, které se nevyčerpávají pouze rozumem nebo estetickým úsudkem, nýbrž zasahují do vůle, a to velmi silně. Tu neříkáme jen, pokud jsme dětmi, že bychom chtěli být jako ten nebo onen, nebo – vyjádříme-li to radikálně – že bychom ho raději ani neviděli. Jsme ale dotčeni v nejhlubším podvědomí ve své vůli a řekneme si: Na toho člověka, s kterým se tu setkávám, nepohlížím jen tak, že ho shledávám dobrým nebo zlým, rozumným nebo pošetilým a podobně, ale chtěl bych ze sebe učinit to, co chce jeho vůle. K tomu, abychom ho posuzovali, nechceme vůbec používat svůj rozum. Všechno dojem, jaký na nás učinil, bychom chtěli pojmout do své vůle.

K lidem tedy existuje tento dvojitý poměr: jedni působí na náš rozum, nebo nejvýše na náš smysl estetický, druzí působí na naši vůli, na naši hlubší duševní podstatu. O čem to svědčí?

Jestliže lidé působí na naši vůli, jestliže v nás vzniká nejen silná antipatie nebo sympatie, ale chceme-li svou vůlí tuto sympatii nebo antipatii využít, pak byli tito lidé v předešlém pozemském životě s námi nějak spojeni. Jestliže činí lidé dojem jen na náš rozum nebo estetický smysl, pak vstupují do našeho života, aniž s námi byli v předešlém pozemském životě spojeni.

Ale z toho již vidíme, že v lidském životě, zejména v lidském osudu, spolupůsobí minulost a přítomnost do budoucnosti. To, co nyní s lidmi prožíváme, třebaže nepůsobí na naši vůli, dojde zase k projevu v následujícím, v budoucím pozemském životě.

Jako Slunce a Měsíc krouží v téže dráze, a jsou ve vzájemném vztahu, tak má v lidské bytosti spolu co činit minulost – lidská měsíčnost, a budoucnost – lidská slunečnost. Tak docházíme k tomu, že vzhlížíme ke Slunci a Měsíci a vidíme v nich nejen vnější světelná tělesa, ale něco, co nám v dálavách kosmu zrcadlí náš vlastní osud tak, jak je spřádán. Jako měsíční světlo přechází do světla slunečního, a sluneční do měsíčního, tak do našich osudů stále vzájemně přechází minulost a budoucnost a spřádají se spolu. Ano, spřádají se spolu v jednotlivých vztazích lidí.

Představme si cesty, jimiž prošli lidé, jeden za 30 let, druhý za 25 let. Všechno, co prožili, jeden až do 25. roku, druhý do 30. roku, náleží k měsíčnímu člověku. Ale teď, poznávající se, stýkající se vědomě, vstupují do osudově-slunečního a spřádají nyní budoucnost s minulostí, aby zase dále spřádali osud pro budoucí pozemský život.

Na způsobu, jak osudovost k člověku přistupuje, tak vidíme, že v jednom případě působí člověk jen na rozum druhého člověka, na jeho estetický smysl, v druhém případě však na lidskou vůli a cit spojený s vůlí.

Pokud jsem vám o těchto věcech vyprávěl, ačkoli jsem to dnes učinil jen stručně a aforisticky, abych vám ukázal cestu anthroposofie a cestu jejího zdroje – v budoucnu to učiním podrobně – může to každý prožít přímo vlastním poznáním. Na osud můžeme pohlížet s poznáním. Ono zvláštní, vnitřní, intimní vynoření se druhého člověka v nás poukazuje na minulou karmu. Činí-li na mne člověk takový dojem, že se mne vlastně vnitřně zmocňuje, nejen smyslu a rozumu, ale že toto niterné zmocňování váže i mou vůli, pak je se mnou z minulosti karmicky spojen. Člověk může tedy jemnějším, intimnějším smyslem vycítit, že je s ním druhý karmicky spjat.

Ale když člověk dospěje k určitému stupni, který jsem popsal ve spisu „Jak poznáváme vyšší světy“ nebo ve druhé části „Tajné vědy“, pak neprožívá druhého člověka, s nímž je karmicky spjat, pouze tak, že si řekne: Působí na mou vůli, v mé vůli, nýbrž prožívá ho skutečně osobně v sobě. A setká-li se zasvěcený člověk s druhým člověkem, se kterým je karmicky spjat, pak je v něm tento druhý člověk se svou osobitou řečí, se svými osobitými projevy obsažen tak, že k nám z něho mluví člověk, který stojí vedle nás. Karmické spojení, které jinak cítí zasvěcenec jen ve vůli, se mu projevuje tak, že z něho mluví druhý člověk stejně, jako člověk stojící vedle něho. Pro toho, kdo je vybaven iniciační vědou, tedy karmické setkání znamená, že druhý člověk nepůsobí jen na jeho vůli, ale působí na něho tak silně, jako kdyby v něm byl obsažen jiný člověk, stojící vedle něho.

Vidíme tedy, že to, co se obyčejnému vědomí ohlašuje jinak neurčitě, pouze ve vůli a citu, je pro vyšší vědomí vyzdviženo k úplné konkrétnosti. Řeknete: Ale pak chodí ten, kdo je zasvěcen, po světě s celým chumlem lidí, s nimiž je karmicky spojen. – Je tomu opravdu tak. Dosáhnout poznání nespočívá pouze v tom, že se člověk naučí trochu více mluvit než jiní lidé, ale právě tak jako oni, nýbrž v tom, že skutečně získává jiný kus světa.

Chceme-li tedy mluvit o tom, jak v lidech působí karma a jak se buduje jejich společný osud, musíme potvrzení toho čerpat z vědění, jak jiní lidé v člověku mluví, jak se v něm skutečně stávají součástí jeho samého.

Tento popis nemusí pro nezasvěceného zůstat něčím, co náleží jinému světu, ale má-li zdravé smysly, řekne si: Zajisté, toho, kdo je se mnou karmicky spojen, v sobě neslyším mluvit, ale cítím ho. Cítím ho ve své vůli a ve způsobu, jak mou vůli podněcuje. – A toto burcování vůle se učí chápat. Učí se rozumět tomu, co prožívá v obyčejném vědomí, a čemu nemůže porozumět jinak než tím, že slyší, jak to iniciační věda líčí a osvětluje tak pravý, konkrétní význam.

Dnes mi obzvláště záleželo na tom, ukázat, že to, co jinak do vědomí vstupuje jakoby mlhavě, tento pocit karmického spojení s druhým člověkem, se pro zasvěcence stává konkrétním zážitkem. A stejně, jak je tomu s osudem člověka, je tomu se vším, co může působit iniciační věda.

O tom, jak je člověk karmicky spojen s druhým, ho může poučit ještě mnohé jiné. Někteří z vás, kteří pozorují život, jistě vědí, že člověk potkává lidi, o nichž se mu nikdy nezdává; že se s nimi již dlouho stýká a nikdy se mu o nich nezdá. Jiné lidi, s nimiž se setkává, má ve svých snech stále; sotvaže je spatřil, zdá se mu o nich hned v příští noci a objevují se v jeho snech opět a opět.

Sny jsou něco, co v podvědomí obzvláště figuruje. S lidmi, o nichž se nám zdá, jsme jistě karmicky spojeni. Lidé, o kterých snít nedovedeme, činí na naše smysly jen povrchní dojem. Setkáváme se s nimi v životě, aniž jsme s nimi karmicky spojeni.

Co žije v hlubinách naší vůle, je bdělý sen. Zasvěcenci se tento bdělý sen stává právě vědomím s plným obsahem. Proto ze sebe slyší mluvit toho, kdo je s ním karmicky spojen. Rozumí se, že zůstává rozumným, že nechodí a nemluví s každým tak, že by z jiných lidí mluvil jako zasvěcenec. Ale zvyká si popřípadě mluvit zcela

konkrétně, správně, jako v rozmluvě k lidem, kteří jsou s ním karmicky spojeni a kteří z něho mluví i když s nimi není prostorově pohromadě, při čemž se mohou objevovat věci, které mají také reálný význam. Ale to jsou věci, které jednou v budoucnu ještě vylíčím.

Tak může člověk prohloubit své vědomí, vzhlíží-li do dálek kosmu, tak je také může prohloubit, nahlíží-li do sebe. A čím více nahlíží do člověka samého, tím více se učí rozumět tomu, co je v dálavách kosmu. Pak si řekne: Do hvězdného světa už nepohlížím tak, že bych viděl pouze svítící kotouče nebo svítící koule, ale to, co je v kosmu, se mi jeví jako kosmicky utkaný osud. Lidské osudy na Zemi jsou pak obrazy kosmicky utkaných osudů. A víme-li, že se substance ve světovém tělese vyměňují podobně, jako substance člověka, pak také víme, že nemá smysl mluvit pouze o abstraktních přírodních zákonech. Přírodní zákony nesmíme pokládat za něco, co dává poznání. Je tomu právě tak jako u pojišťovacích společností. Lidé se u nich pojišťují na život.

Jak mohou takové společnosti existovat?

Tak, že se vypočte pravděpodobné trvání života určitého člověka. Z jistého počtu pětadvacetiletých lidí, kteří se dožili dalších 30 roků života, se může vypočítat, kolik roků bude ještě třicátník žít a podle toho jej pojistí. Pojištění se vyplácí, zákon pojistného počtu platí. Ale žádného člověka nenapadne, aby se podle něho ve svém nejhlubším nitru řídil, neboť by si pak musel říci: Tenkrát jsem byl pojištěn na 30 roků, a proto má pravděpodobná smrt nastane v mém 55. roce. Teď tedy, v 55. roce, musím zemřít. Tento závěr z toho nikdy nevyvodí, třebaže výpočet je zcela správný, protože tento závěr nemá pro skutečný život vůbec žádný význam.

Přírodní zákony jsou také pouze vypočteny. Jsou dobré k tomu, aby se jich používalo technicky, aby se vyráběly stroje, podobně jako podle nich pojišťujeme lidi. Ale do podstaty věcí neuvádějí. Do podstaty věcí uvádí jen skutečné poznávání samotných bytostí.

Skutečné dění nemá vlastně s přírodními zákonitostmi co činit. Přírodní zákony jsou dobré k používání sil. Bytost však musí být poznána iniciační vědou.

Nuže, touto třetí přednáškou jsem vám vlastně chtěl naznačit, jaký tón má vládnout v anthroposofii. Konstituci člověka nyní začneme líčit poněkud jiným způsobem, nežli je tomu v mé knize „Theosofie“ a anthroposofickou vědu, anthroposofické poznání, začneme budovat od základů. Tyto tři přednášky, které jsem dosud přednesl, pokládejte za jakousi ukázkou, jak na rozdíl od obyčejného vědomí mluví vědomí, které uvádí do skutečné podstaty věcí.

IV

Zesílené myšlení a druhý člověk Dýchání a člověk vzdušný

1. února 1924

Dnes budu v jistém směru pokračovat v elementárních úvahách, které jsem nedávno zahájil. V první přednášce tohoto cyklu jsem upozornil na to, že skutečná vnitřní potřeba srdce v člověku – nalézt cesty duše k duchovnímu světu, nebo je alespoň hledat – vyrůstá ze dvou stran. Jedna strana je ta, která přichází od přírody a druhá přichází z vnitřní zkušenosti, z vnitřních zážitků.

Představme si dnes ještě jednou zcela elementárním způsobem obě stránky lidského života. Uvidíme, jak v podvědomí skutečně působí podněty, které člověka vhánějí do veškerého poznání, o které usiluje z potřeb svého života – umění, náboženství, atd. Řekl bych, že tento protiklad můžete prostě v každém okamžiku pozorovat sami na sobě.

Vezměme zcela prostou věc – díváte se na nějakou část svého těla. Díváte se na svou ruku. Hledíte na ni a poznáváte ji právě tak, jako nějaký krystal, nějakou rostlinu nebo vůbec cokoli v přírodě.

Když pohlížíte na tuto část svého fyzického těla a žijete s tímto přístupem, naleznete právě to, co tak tragicky zasahuje do celého lidského života, jak jsem o tom mluvil. Poznáváte, že to, co vidíte, bude jednou mrtvolou, stane se něčím, o čem je nutné říci: Přijímá-li to vnější příroda, není schopna ničeho jiného, nežli to zrušit. Ve chvíli, kdy se člověk ve fyzickém světě stává mrtvolou a tato mrtvola je jakýmkoli způsobem odevzdána živlům, není již ani řeči o tom, že by byla lidská podoba vlita do substance, kterou na sobě můžete vidět a která ji udržuje. Všechny přírodní síly, které mohou být obsahem nějaké vědy, jsou schopny jedině toho, aby člověka ničily – nikdy, aby jej vytvořily. Každá nezaujatá úvaha, která vychází nikoli z teorie, nýbrž ze zkušeností života, vede k tomu, že si člověk řekne: Díváme se kolem sebe na přírodu, pokud ji chápeme – nechceme nyní mluvit o tom, co zatím vnějším chápáním nelze pochopit. Jako dnešní civilizované lidstvo se pokládáme za nesmírně pokročilé, když jsme poznali tolik a tolik přírodních zákonů. Mluví-li se o pokroku, je to dokonce zcela oprávněné. Ale skutečností je, že všechny přírodní zákony mají ve svém působení jen tu jedinou možnost – ničit člověka, nikdy jej však tvořit. Díváme-li se do světa, nemáme zatím možnosti pochopit něco jiného, nežli tyto přírodní zákony, které člověka ničí.

Pohledme nyní do svého nitra. Prožíváme to, co nazýváme svým duševním životem: své myšlení, které nám může být dosti jasné, své cítění, které je nám již méně jasné, a své chtění; nu, toto je nám úplně nejasné. Nikdo s obyčejným vědomím zprvu nemůže mluvit o tom, že vidí, jak nějaký úmysl uchopit předmět, působí v tomto velmi složitém organismu svalů a nervů, aby posléze uvedl do pohybu paže a nohy. Co působí v našem organismu, vycházejíc od myšlenky až k okamžiku, kdy vidíme, že je předmět vyzdvižen, to je zahaleno do naprosté temnoty. Ale určitý podnět v nás působí zpětně, vzhůru, a praví nám: Chci to učinit. Proto si také připisujeme chtění a zíráme-li do svého nitra, říkáme o svém duševním životě, že v sobě máme myšlení, cítění a chtění.

To má ale ještě jinou stránku, která je pro nás v jistém směru tragická. Vidíme, že při každém spánku tento celý duševní život člověka zaniká a při probuzení vždycky znovu povstává. Ale vidíme více. Vidíme, že se při jistých poruchách v našem organismu tento duševní život rovněž poruší. Vidíme také, že je závislý na tělesném vývoji tohoto organismu. V malém dítěti je ve stavu snivém. Postupně se zjasňuje, ale toto zjasňování zcela souvisí s tělesným vývojem. Když pak stárneme, slábneme. Duševní život souvisí s vývojem a úpadkem organismu.

Jsme přesvědčeni, že náš duševní život má zcela jistě své vlastní bytí, že je však ve svých jevech závislý na fyzickém organismu. – To však ještě není vše, co o tomto duševním životě můžeme říci. Duševní život má v sobě totiž něco, co je pro život člověka obzvláště cenné, neboť v tom vlastně spočívá celé jeho lidství, jeho lidská důstojnost. Je to stránka morální.

Ať se v přírodě rozhlížíme sebedále, morální zákony v ní nenajdeme. Morální zákony musí člověk prožívat zcela ve svém duševnu. Ale v duševnu musí být také zachovány. Úvaha o tom tedy musí být pouze v duševním nitru. A za ideál morálky musíme pokládat to, abychom jako lidé také dovedli zachovávat morální zásady, které nám nejsou vnuceny. Pokud musíme říci, že nám něco vnucují naše pudy, instinkty, vášně, emoce atd. – dobře, člověk musí konat to a ono. Ale člověk se nemůže stát abstraktní bytostí, která pouze zachovává zákony. Morálka začíná teprve tehdy, když jsou tyto emoce, pudy, instinkty, vášně, výbuchy letory, temperamentu atd. uvedeny pod vládu čistě duševní dohody s morálními zákony, pojatými čistě duchovně.

To znepokojující, co po celou dobu lidského vývoje vždy vedlo ke snaze povznést se nad přímo viditelný život, má vlastně původ v těchto zákonech, ať již při tom spolupůsobí podvědomé či nepodvědomé momenty. Na jedné straně totiž pozorujeme tělesnou bytost, která však náleží jen k přírodě, která ji dovede jen zničit, a na druhé straně jsme podle své vnitřní zkušenosti duševní bytostí, jež zaplne a pohasíná, a přece je spojena s tím, co je v nás nejcennějšího – se stránkou morální.

Musíme tedy říci: To, o čem jsme zásadním způsobem přesvědčeni, že je tady – naše tělo – zcela jistě povstalo z přírody. Ale příroda má pouze moc je zničit. To, co na druhé straně poznáváme ze zkušenosti, náš vlastní duševní život, nám uniká v každém spánku; to je závislé na každém vzestupu a poklesu naší tělesnosti. Jakmile se poněkud povzneseme nad nátlak, který má na člověka výchova, ihned poznáme, že přes zasahování mnohých podvědomých a nevědomých vlivů závisí každá náboženská, umělecká, a vůbec každá vyšší snaha lidí po celou dobu lidského vývoje na těchto protikladech.

Milióny lidí si to ovšem neuvědomují. Je však nutné, aby si člověk zcela uvědomil to, co je pro něj životní otázkou?

Kdyby lidé měli žít tím, co si uvědomují, brzy by zemřeli. Největší část života plyne právě v tom, co vyvěrá z nejasných, podvědomých hlubin, a vniká do celkové životní nálady. Nesmíme říkat, že tyto životní záhady pociťuje jen ten, kdo je dovede intelektuálně jasným způsobem formulovat a předložit je jako na talíři: první životní záhada, druhá... atd. Na tyto lidi se dokonce může dát nejméně.

Přijde nějaký člověk. Má co říci, snad něco zcela všedního; ale říká to tak, že nemá prázdnou radost z toho, že to říká s nadějí, že tím získá něco pro život. Chce něco a zase to nechce. Nedochozí k rozhodnutí. U toho, o čem sám přemýšlí, se necítí docela dobře. Proč tomu tak je?

Protože v podvědomých hlubinách své bytosti nemá žádnou jistotu o vlastním základě lidské bytosti a lidské důstojnosti. Cítí záhadu života. To, co cítí, vychází právě z polárního protikladu, o kterém jsem mluvil.

Tak tu stojí člověk. Na jedné straně pohlíží ven na své fyzické tělo, které je pro něj neustálým zdrojem hádanek. Na druhé straně pohlíží na svůj duševně-duchovní život, který je pro něj rovněž neustálou záhadou. Při tom je největší hádankou následující: Pociťuji-li skutečně morální podnět a musím-li uvést do pohybu nohu, abych učinil krok k jeho uskutečnění, uvádím do pohybu své tělo. Mám, řekněme, blahovolný podnět. Ten prožívám skutečně nejdříve čistě duševně. Obyčejné vědomí nemůže pochopit, jak tento blahovolný podnět vnikne do tělesnosti. Jak to, že morální podnět uvádí do pohybu svaly a kosti?

Takovou úvahu je možno pociťovat jako teoretickou. Můžeme říci: To přenecháme filosofům, ti o tom již budou přemýšlet. Obyčejně se to dělá tak, že se taková otázka přenechá myslitelům a potom se pohrdá tím, co myslitelé říkají, nebo se to také zlehčuje. Nu, lidská hlava je tomu ráda, lidské srdce však nikoli. Lidské srdce pociťuje nervózní neklid, neboť nepociťuje životní radosti, životní jistoty, podstatu života a tak dále. Způsobem myšlení, které lidstvo přijalo do první třetiny 15. století, a které dosáhlo tak velkolepých výsledků v oboru vnější přírodní vědy, se nijak nedospělo k tomu, aby se částečně vniklo do těchto dvou věcí – do záhady lidského fyzického těla a do záhady lidské duševní zkušenosti. A právě proto, že to jasně chápe, přichází anthroposofie a praví: Zajisté, myšlení, jak se v lidstvu vytvořilo, je vůči skutečnosti bezmocné; ať přemýšlíme sebevíc, do vnějšího přírodního dění nemůžeme svým myšlením zasáhnout. Ale pouhým myšlením nemůžeme zasáhnout ani do svého vlastního organismu vůle. Teprve když důkladně procítíme všechnu bezmocnost tohoto myšlení, dostaneme podnět, abychom nad ně vystoupili.

Ale nad myšlení nemůžeme vystoupit fantazií a o světě nemůžeme začít přemýšlet odnikud, nežli od myšlení. Jde o to, dospět životní nutností prostě k tomu, abychom vycházejíce od tohoto myšlení našli cestu, jak by proniklo hlouběji do bytí, do skutečnosti. A tato cesta spočívá jen v tom, co najdete jako meditace popsáno v mé knize „O poznávání vyšších světů“.

Meditace spočívá právě jen v jiném prožívání myšlení, nežli obyčejně. Dnes lidé prožívají své myšlení tak, že k němu přijímají podněty zvenčí, oddávají se vnější skutečnosti. Když vidíme, slyšíme, hmatáme, atd., pozorujeme, že přijímání vnějších dojmů jaksi pokračuje v našich myšlenkách. Ve svém myšlení se chováme trpně. Oddáváme se světu a myšlenky k nám přicházejí. Takto dále nedojdeme. Jde o to, abychom přemýšlení začali prožívat. K tomu dojdeme, když si zvolíme myšlenku, kterou lze snadno přehlédnout, podržíme ji ve vědomí a celé vědomí na ni soustředíme.

Je úplně lhostejné, jaký smysl má tato myšlenka pro vnější svět. Záleží pouze na tom, abychom na ni soustředili vědomí a ničeho jiného si nevšímalí. Musí to však být myšlenka přehledná. Jednou se mne velmi učený muž ptal, jak se medituje. Řekl jsem mu, že nezáleží na tom, znamená-li myšlenka nějakou vnější realitu. Ať myslí: Moudrost je ve světle. Ať svou duševní sílu obrací opět a opět k tomu, aby myslil: Moudrost je ve světle. Zda to pravda je nebo není, na tom nezáleží. Právě tak nezáleží na tom, zdali je to věc světem hýbající a nebo hra. Účinek je stejný právě tak, napínáme-li paži, abychom ji opět a opět uváděli do pohybu. Tím zesílíme svaly svých paží.

Je lhostejné, jaký má myšlenka význam; provádíme-li tuto činnost znovu a znovu, zesílíme své myšlení. Ale musíme mít myšlenku, kterou lze snadno přehlédnout.

Jinak jsme vydáni všelijakým překážkám, vyplývajícím z vlastního uspořádání. Člověk by nevěřil, jak mocná je sugestivní síla vzpomínek na to, co jsme zažili a pod. Jakmile zvolíme složitější myšlenku, ihned ze všech stran přicházejí démonické síly, které člověku do vědomí vsugerují to či ono. O tom, že meditujeme s úplnou obezřetností, se stejnou obezřetností, s jakou jinak kráčí člověk světem, si můžeme být jisti jen tehdy, máme-li plné vědomí, máme-li skutečně myšlenku, kterou lze snadno přehlédnout a ve které nemůže spočívat nic jiného, nežli to, co člověk myšlenkově prožívá.

Uspořádáme-li si takto svou meditaci, a řeknou-li pak někteří lidé, že podléháme autosugesci a podobně, je to úplný nesmysl. Záleží pouze na tom, dosáhneme-li toho, abychom měli přehlednou myšlenku. Jak jsem již často řekl, závisí to ovšem na tom, jaké schopnosti člověk má; u jednoho to trvá dlouho, u jiného krátce. Takovou koncentrací člověk zesiluje svůj duševní myslivý život. Po nějakém čase člověk zjistí, že své myšlení prožívá jinak, než v obyčejném vědomí. V obyčejném vědomí prožívá své myšlenky tak, že jsou bezmocné. Jsou to totiž jen myšlenky. Touto koncentrací však člověk dospěje k tomu, že myšlenky skutečně prožívá jako vnitřní bytí, tak jako prožívá napětí svého svalu, natažení paže, aby uchopil nějaký předmět. Myšlení se v něm stává realitou. Nabývá-li v tom většího a většího cviku, prožívá pak v sobě druhého člověka, o němž dříve nic nevěděl.

Potom pro člověka nastává chvíle, kdy si řekne: Jsem člověk, který na sebe zprvu pohlíží zevně, jako pohlížíme na věci v přírodě. Uvnitř zcela nejasně cítím napětí svých svalů, ale nevím vlastně, jak mé myšlenky do tohoto napětí svalů vnikají. Když však člověk své myšlení zesílí, pak cítí, jak se v jeho bytosti doslova řine, jak proudí a tepe v něm zesílené myšlení. Cítí v sobě druhého člověka. Zprvu je to však abstraktní určení. Hlavní věcí je, aby nám ve chvíli, kdy v sobě pocítíme tohoto druhého člověka, začalo na mimozemských věcech záležet tak, jako nám dříve záleželo jen na věcech pozemských. Ve chvíli, kdy cítíte, jak se myšlenka stává vnitřním životem, kdy cítíte jeho proudění, jako cítíte vdechy a výdechy, obrátíte-li na ně pozornost, v té chvíli cítíte, že k vašemu celému lidství přibylo něco nového. Dříve jste na příklad cítili: stojím na nohou. Pode mnou je půda, která mě nese. Kdyby jí nebylo, musel bych se propadnout do bezedna. Na něčem stojím.

Později, když je vaše myšlení zesíleno, když v sobě cítíte druhého člověka, ve chvíli, kdy se o něj obzvláště zajímáte, se o pozemské kolem vás začínáte zajímat méně nežli dříve. Ne, že byste se stali snílkem, blouznivcem. Tím se člověk nestane, jestliže k takovým stupňům poznání dospěje jasným, poctivým způsobem. Se vši svou životní praxí se může zase dobře vracet do obyčejného života. Nestává se fantastou, který by řekl: Ach, poznal jsem duchovní svět, pozemský má menší cenu, je bezpodstatný; teď se zabývám více duchovním světem. Ten, kdo jde skutečnou duchovní cestou, se takovým nestává; ten nejprve řádně poznává cenu vnějšího života, když se do něho opět vrací.

Ale toto obrácení zájmu ke druhému člověku je spojeno s tím, že prostorové okolí Země začíná nabývat stejnou cenu jako to, co je dole na Zemi. Člověk ví, že ho nese zemská půda. Ví, že mu Země dává ze svých přírodních říší látky, které musíme požívat, aby tělo potravou dostávalo podněty, které potřebuje. Ví, jak tímto způsobem souvisí s pozemskou přírodou. Jako tedy musí jít do zahrady uříznout zelné hlávky a potom je uvařit, aby je mohl jíst – jako je tedy nutné to, co je venku v zahradě, stejně jako první, fyzické tělo člověka – podobně nyní poznává, čím je mu sluneční paprsek, měsíční světlo a třpyt hvězd kolem Země. Člověk nabývá možnosti, aby o tom, co je kolem Země, postupně myslel tak, jako dříve přemýšlel o svém prvním fyzickém těle, o svém fyzickém pozemském okolí.

Můžeme si říci, že to, co v sobě člověk nosí – kosti, plíce, játra, atd., v určitém směru souvisí s hlávkou zelí nebo bažantem atd.; tedy s tím, co je venku ve světě. Ale to, co teď v sobě nosí jako druhého člověka, to souvisí se Sluncem a Měsícem, se třpytem všech hvězd, to souvisí s prostorovým okolím Země. Tím člověk vchází do důvěrnějšího poměru k prostorovému okolí Země, než je jeho obyčejný poměr k zemskému okolí, není-li právě potravinářským hygienikem apod. Tím skutečně získává druhý, zatím prostorově druhý svět.

Člověk si zvyká považovat se za obyvatele hvězdného světa, tak jako se dříve považoval za obyvatele Země. Předtím se za obyvatele hvězdného světa nepovažoval, neboť věda, která nejde až k zesílení myšlení, nedává člověku vědomí, že vzhledem ke svému druhému člověku souvisí s prostorovým okolím Země tak, jako souvisí fyzický člověk s fyzickou Zemí. Počítá, ale všechno, co přinášejí výpočty, i výpočty samotné astrofyziky atd., jsou jen věci, které vlastně pro člověka nemají význam; nanejvýš uspokojí jeho vědychtivost.

Jaký konečný význam má pro člověka, pro to, co vnitřně prožívá, ví-li, jak si může představit vznik spirální mlhoviny v souhvězdí Ohařů – což beztoho ani neodpovídá skutečnosti – nebo to, jak se tato mlhovina dnes vyvíjí? To pro člověka nemá význam. Člověk má k hvězdnému světu takový poměr, jaký by měla k Zemi nějaká beztělesná bytost, která by odněkud přišla a zdržovala se na Zemi, nepotřebovala by potravu, nemusela by na zemi stát, atd. Ale když člověk takto zesílí své myšlení, stává se skutečně z pouhého občana Země občanem vesmírným.

A nyní vzniká určitý obsah vědomí. Můžeme jej charakterizovat takto: Že jsou venku hlávky zelí, že je obilí, to je pro nás dobré, to buduje naše fyzické tělo. Mezi tím, co je venku v různých přírodních říších a mým fyzickým tělem zjišťuji určitou souvislost.

Ale zesíleným myšlením začínám zjišťovat právě takovou souvislost mezi mým druhým člověkem, který ve mně žije, a tím, co nás obklopuje v mimozemském prostoru. Řekněme, že obyčejněma očima nevidím nic. Vyjdu-li ve dne, působí mimozemské sluneční světlo tak, že všechny předměty vidím. Zprvu nevím nic. Omezím-li se pouze na Zemi, vím: to je hlávka zelí, to je krystal křemene. Obojí vidím následkem slunečního světla, ale na Zemi mne zajímá jen rozdíl mezi hlávkou zelí a křemenem.

Nyní začínám vědět: Já sám jako druhý člověk mám stejný původ jako to, co mi činí viditelným hlávku zelí a křemen. To je velmi významný skok, který ve svém vědomí učiníme. Je to úplná metamorfóza vědomí. Od té chvíle si můžeme říci: Stojíš-li na zemi, vidíš-li fyzické předměty, jež souvisí s tvým fyzickým člověkem a zesílíš-li své myšlení, stává se ti pak mimozemské prostorové bytí světem, který má pro tebe i člověka, kterého jsi v sobě teprve objevil, velký význam. Má pro tebe stejný význam, který pro tebe mělo dříve všechno fyzické na Zemi. Pak přičítáš kosmickému éteru, jehož účinky ti činí pozemské věci viditelnými, druhé bytí, stejně jako fyzické Zemi přičítáš původ svého fyzického těla. A když teď říkáš, že máš fyzické tělo a že máš tělo éterické, mluvíš z vlastní zkušenosti. Když pouze systematizujeme a představujeme si člověka, který sestává z různých článků, to ještě není obsah poznání. Skutečným poznáním teprve je, když obrátíme pozornost na celou tuto metamorfózu, proměnu vědomí, která vzniká tím, že v sobě skutečně objevíme takového druhého člověka.

Když vztáhnou svou fyzickou paži a má ruka uchopí nějaký předmět, doslova cítím proud, který je ve vztažení paže. Zesílením myšlenky cítíme, jak v člověku působí, jak je v sobě pohyblivá. Je to i jakési hmatání, které žije v organismu; v éterickém,

jemnějším, nadmyslovém organismu, který je tu právě tak, jako fyzický organismus, jenže nesouvisí s pozemským světem, ale s mimozemským.

Nyní nastává chvíle, kdy je nutno, aby člověk takřka o stupeň sestoupil, neboť takovým imaginativním myšlením, jak jsem je popsal, již dospívá k tomu, že v sobě cítí toto vnitřní hmatání druhého člověka a že vidí jeho souvislost s vesmírnými dálkami. Ale má-li člověk dospět dále, je nutno, aby se opět vrátil k obyčejnému vědomí.

Nuže, myslíme-li na fyzické tělo člověka, jak jsem to právě popsal, je namístež položit si otázku: V jakém poměru je vlastně toto fyzické tělo člověka k jeho okolí? Beze vší pochybnosti v nějakém vztahu k fyzickému okolí je, ale v jakém?

Vezmeme-li mrtvolu – ta je přece věrným obrazem fyzického těla i za jeho života – vidíme ve zřetelných obrysech játra, slezinu, ledviny, srdce, plíce, kosti, svaly, nervy. To můžeme nakreslit, to má ostré obrysy. Tím se to podobá tomu, co má pevný tvar. Ale tyto obrysy v lidském organismu jsou něčím zvláštním. Není vlastně nic klamnějšího, nežli ony dnešní příručky, které pojednávají o anatomii nebo fyziologii, protože lidé docházejí k názoru: Tady jsou játra, to je srdce atd. Vidí to všechno v ostrých obrysech a představují si, že tyto ostré obrysy jsou něco podstatného. Lidský organismus si představují jako seskupení pevných částí. Tak tomu však vůbec není, pevných částí je nanejvýš 10 % a ostatních 90 %. V lidském organismu není nic pevného; buď je to tekuté, nebo zcela vzdušné. Člověka, pokud žije, tvoří alespoň z 90 % voda. Můžeme tedy říci: Člověk náleží svým fyzickým tělem pevné zemi, tomu, co staří myslitelé nazývali země ve vlastním slova smyslu, ale potom je tady to, co je v člověku tekuté. Také ve vnější vědě se nedospěje k rozumnému názoru na člověka, pokud se v člověku opět nebude rozeznávat jeho pevná část a jeho část tekutá, toto vnitřní vlnění a tkaní, kde to skutečně vypadá jako v malém moři.

Ale na člověka má pozemské vliv jen vzhledem k tomu, co je na něm pevné. Také venku v přírodě můžete pozorovat, že tam, kde začíná tekuté, se ihned objevuje vnitřní tvárná síla, která působí s velikou jednotností.

Všechno tekuté na naší Zemi, její voda, je velká kapka. Může-li se voda volně utvářet, nabývá tvaru kapky. Tuto podobu nabývá tekuté všude. Co je pozemské, řekněme dnes pevné, jeví se v nejrozmanitějších tvarech. Tekuté má však vždy snahu stát se kapkou, nabývat tvaru koule.

Každá kapka, malá nebo veliká, se nám jeví jako zrcadlení samotného vesmíru. Jakmile totiž vnikneme do tekutého živlu, nemůžeme již toto tekuté vysvětlit pouze za pomoci pozemských sil. Zemskou přitažlivostí atd. se kulovitý tvar pozemského vodstva nevysvětlí. Ten je nutno vysvětlit zevním tlakem. A tady i ve vnější přírodě hned poznáme, že musíme z pozemské oblasti vystoupit. A to vás přivede k pochopení, jak je tomu u člověka.

Pokud setrváváme u toho, co je v člověku pevné, můžete zůstat u pozemského, chcete-li porozumět jeho podobě. Jakmile však přistoupíte k tekutému v něm, potřebujete druhého člověka, který v tomto tekutém působí, k němuž docházíte zesíleným myšlením.

Nyní se opět vracíme k pozemskému. To, co v člověku nalézáme jako pevné, to vysvětlujeme svými obyčejnými myšlenkami. Co je v člověku tekuté, to, pokud se týče tvaru, nemůžeme pochopit, nepředstavíme-li si v něm působícího druhého člověka, kterého v sobě vycitujeme zesíleným myšlením jako lidské tělo éterické.

Můžeme tedy říci: Fyzický člověk působí v pevném, éterický v tekutém. Éterický člověk je tedy ovšem vždy něco samostatného, ale prostředí, kterým působí, je tekuté.

Nyní postoupíme dále. Dospěli jsme tak daleko, že toto zesílené myšlení vnitřně skutečně prožíváme, že tedy prožíváme druhého, éterického člověka; to předpokládá, že vyvíjíme silnou vnitřní impulsivnost.

Zajisté víte, že se při troše úsilí nejen přinutíme k myšlení, ale že si myšlenky můžeme dokonce zase zakázat. Můžeme přestat myslet, což obstarává fyzické uspořádání. Usneme-li, přestáváme myslet. Obtížnější však je to, co jsme do sebe vší silou vložili, toto zesílené myšlení, zase z vlastní vůle vypudit. Obyčejnou bezmocnou myšlenku vypudíme poměrně snadno. Na tom, co jsme v sobě vyvinuli jako zesílené myšlení, lpíme již vnitřně-duševně více. Abychom si je mohli zase odsugerovat, musíme pak vyvinout mocnější sílu. Ale pak nastane něco zvláštního.

Obyčejné myšlení dostává podněty z okolí, nebo ze vzpomínek na okolí. Vykonáváte-li nějaký myšlenkový pochod, je tu ještě svět. Usnete-li, svět tu stále ještě je. Ale právě z tohoto viditelného světa jste vyšli zesíleným myšlením. Vešli jste do spojení s okolním mimozemským prostorovým světem. Poměr hvězd k sobě nyní pozorujete stejně, jako jste dříve pozorovali poměr předmětů přírodních říší kolem sebe.

Uvedli jste se do vztahu k tomu všemu. Nyní to však můžete potlačit. Ale když to potlačujete, není tu ani vnější svět, neboť svůj zájem jste právě obrátili k tomuto zesílenému myšlení. Tady není vnější svět. Docházíte k tomu, co lze nazvat prázdné vědomí. Obyčejné vědomí zná prázdnost vědomí jen ve spánku; pak je to ale bezvědomí.

Nyní přistupuje k dřívější metamorfóze vědomí třetí věc. Řekneme si: Máš fyzické a éterické tělo, a máš v sobě ještě něco, co vyšlo z tohoto prostorového světa, co je ale dále vně toho, to přichází z neurčita. – Prosím, mluvím o světě zdánlivém, v příštích dnech uvidíme, do jaké míry je oprávněné to, mluvíme-li o éteričnu. Že přichází z prostorového světa, o tom ztrácíme vědomí. To probíhá kosmickým éterem a prostupuje člověka jako třetí člověk. Ze zkušenosti pak můžeme mluvit o tom, že máme prvního člověka – fyzického, druhého člověka – éterického a třetího člověka – astrálního. Slova nás nesmějí zarážet. Máme v sobě třetího člověka, člověka astrálního. Ten přichází z duchovna, nikoli z éterična. Tak můžeme mluvit o astrálním těle, o astrálním člověku.

Nyní naznačím něco, co zítra rozvedu obšírněji. Když vdechuji, spotřebuji vdechnuté pro svou vnitřní organizaci a vydechnu – je to skutečně tak, že přichází a odchází to, co si lidé představují jako směs kyslíku a dusíku?

Co tu přichází a odchází, je podle názorů dnešní civilizace složeno z fyzikálního kyslíku a dusíku ještě s příměsí jiných součástí. Ale ten, kdo dospěje k tomu, že z prázdného vědomí prožívá toto přibližování duchovna z éteru, ten při vdechnutí prožívá, co je utvořeno nejen pouze z éteru, nýbrž z duchovna. Najednou v dýchání poznává duchovní zásah v člověku. Pak si řekne: Máš fyzické tělo, máš éterické tělo, a to zasahuje do tekutého. Jsi nejen pevným člověkem, nejen člověkem tekutým, ale protože máš v sobě i vzdušného člověka – to, co je vzdušné, plynné, proto tu může zasáhnout člověk třetí, astrální. Touto substancí na Zemi, substancí vzdušnou, zasahuje třetí člověk.

Éterického člověka v člověku tekutém zachytíte v obrazech. Ale třetího člověka, astrálního, toho zachytíte jiným způsobem.

Postupujete-li totiž ve svém meditování stále dál – popisují tu západní způsob meditace – od jisté chvíle svého cvičení zpozorujete, že váš dech ve vás nabývá jakési hudebnosti. Prožíváte dech jako vnitřní hudbu. Třetího člověka, fyzicky vzdušného, duchovně astrálního, prožíváte jako vnitřní hudbu. Zmocňujete se dechu.

Orientální meditace to dělá přímo, soustřeďuje se na dýchání, které činí nepravidelným, aby poznala, jak dech v člověku působí. Tím přímo směřuje k uchopení tohoto třetího člověka.

Tak docházíme k tomu, co je tento třetí člověk, a dnes zatím můžeme říci: Prohloubením poznání, jeho zesílením, dospíváme k tomu, že na člověku nejprve poznáváme fyzické tělo, které žije na Zemi v pevných tvarech a souvisí s pozemskými říšemi; druhého člověka, tekutého, ve kterém žije stále pohyblivé éterično a který může být uchopen jen v pohyblivých obrazech, v pohyblivé plastice; třetího člověka, astrálního, který má svůj fyzický obraz ve všem, co náleží k proudu vdechování. Ten vniká do člověka, rozšiřuje se, pracuje, proměňuje se a opět vychází. Je to podivuhodný děj. Nelze jej nakreslit, nanejvýš symbolicky, ne však ve skutečnosti. Nemůžete jej nakreslit, tak jako nemůžete nakreslit tóny houslí. Symbolicky to učinit můžete, ale musíte svůj hudební zvuk přizpůsobit tak, abyste vnitřně slyšeli. Musíte k tomu směřovat nikoli zevním slyšením tónů, ale vnitřním hudebním slyšením. Působení dechu musíte vnitřně slyšet. Musíte vnitřně slyšet astrální lidské tělo. To je třetí člověk.

Řeč je vskutku moudřejší než lidé, protože přichází z prasevětů. Že bylo dýchání nazváno inspirace, je hluboce odůvodněno, tak jako vůbec slova naší řeči říkají více, nežli v nich dnes svým abstraktním vědomím cítíme.

To jsou věci, které nás zatím přivedly ke třem článkům lidské přirozenosti: k tělu fyzickému, éterickému a astrálnímu, které se projevují člověkem vzdušným, tekutým a pevným a mají své fyzické protějšky v útvarech pevného člověka, v proměňujících se podobách člověka tekutého a v tom, co člověka prostupuje jako vnitřní hudba, prožívaná citem. Nejkrásnějším obrazem této vnitřní hudby je zajisté soustava nervová. Je vybudována teprve astrálním tělem, z vnitřní hudby. Proto ukazuje na určitém místě podivuhodný útvar: míchu a k ní se připínající různé nervové provazce. To vše dává dohromady podivuhodné hudební ústrojí, které v člověku neustále působí vzhůru do hlavy.

Prvotní moudrost, která byla ještě v řecké kultuře živoucí, cítila v nitru člověka tento podivuhodný nástroj, neboť celou míchou prochází vzhůru vdechnutý vzduch, a vystupuje k mozku. Taková hudba se skutečně provozuje, jenže si ji člověk neuvědomuje. Člověk nalézá ve svém vědomí jen to, co se odráží nahoře. Tady máme lyru Apollónovu, tento vnitřní hudební nástroj, který v člověku ještě poznávala instinktivní prvotní moudrost. Na tyto věci jsem upozornil již dříve; nyní však chci podat souhrn toho, co bylo vyvíjeno v naší společnosti v průběhu 21 let.

Zítřka pak postoupím ke čtvrtému článku lidské přirozenosti, vlastní organizaci já a ukáži, jak tyto různé články souvisí s životem člověka na Zemi a s jeho životem nadzemským čili mimozemským, tak zvaným životem na věčnosti.

V

Láska jako síla poznávací

Organizace já v člověku

2. února 1924

Vyložil jsem, jak je možné členit člověka na tělo fyzické, éterické a astrální a jak je možné jistým výcvikem vlastních poznávacích sil citu a vůle dospět k hlubšímu pochopení tohoto rozčlenění člověka. Toto rozčlenění nalézáme také ve vnějším světě. Ale musí nám být jasné, že mezi tím, co nalézáme ve světě mimo člověka, tedy v mimolidském světě, a vnitřním světem člověka samého, je značný rozdíl.

Pozorujeme-li nejprve fyzický svět, a ten můžeme pozorovat jen když vycházíme z pevného, zemského bytí, pak rozeznáváme různé látky. Nemusíme se zabývat jednotlivostmi. Zkoumá-li anatom to, co zůstalo z člověka, když prošel branou smrti, tedy mrtvolu, nemá zapotřebí (alespoň si to myslí, a má k tomu do jisté míry právo) myslet na něco jiného, nežli na zemské látky, které nalézá také v mimolidském bytí. Zkoumá soli, kyseliny a jiné složené nebo jednoduché látky, které jsou v mimolidském bytí, a potom zkoumá to, co obsahuje lidský organismus. A shledává téměř nutné rozšiřovat své fyzikální a chemické znalosti.

Rozdíl se objevuje jen tehdy, když pozorujeme věci více ve velkém, když si právě všímáme toho, na co jsem kladl takový důraz: že tento lidský organismus nemůže být ve svém celkovém složení jako celek mimolidskou přírodou zachován, ale že podléhá zničení. Můžeme tedy říci, že v pevném, zemském, fyzickém, zprvu nenalézáme mnoho rozdílu mezi tím, co je mimolidské, a tím, co je uvnitř člověka. Větší rozdíl však shledáme již v tom, co je éterické.

Lidské éterické tělo, takové, jak je nyní, je ve svém tvaru velmi přizpůsobeno lidskému tělu fyzickému. Nemá tak pevné hranice, je v sobě pohyblivé; ale můžeme v něm také rozeznávat hlavu, trup, nejasně i údy – tady má éterické tělo neurčitý tvar. Když pohybujeme paží, éterické tělo, které se jinak přizpůsobuje tvaru lidského organismu, jí jen poněkud přečnává a směrem dolů se rozbíhá. Ale éterické tělo má z kosmu vlastně tendenci nabývat kulovitého tvaru. Proti tomuto tvaru musí právě bojovat vyšší podstata člověka, člověk astrální a já. Ta vytváří z kulovitého tvaru takový tvar, který se přizpůsobuje lidské postavě. Můžeme tedy říci, že člověk, jakožto člověk éterický, se do všeobecného éterického světa staví tak, že v něm uzpůsobuje vlastní tvar z éterična, zatím co kolem dokola se všechno éterické snaží z tekutého vytvářet tvar koule. U člověka se tekuté stává podobné člověku, ale děje se to jeho vnitřními silami. Vnitřní síly tu pracují proti vnějším kosmickým silám.

Ještě silněji pracují tyto síly v astrálním člověku. Jak jsem již naznačil, astrálno proudí do člověka takřka jakoby z neurčita. A toto astrálno působí v mimolidském pozemském bytí tak, že dává ze země vyrůstat rostlinnému tvaru, který ještě zřetelně ukazuje, že tíhne za astrálnem. U člověka je astrální tělo neobyčejně složité; vnímáme je skutečně jako vnitřní hudbu, jako vířivý vlnící se život, jako vnitřní hybnost a všechno to, co je pociťovanou hudbou, smím-li se tak vyjádřit. Naproti tomu všechno ostatní astrálno do nás proudí paprskovitě a přeměňuje se v lidský astrální tvar. Tady se objevují složité věci.

Obrátíme-li duševně-duchovně zbystřený pohled do kosmu, éterické již chápeme a víme, že působí tak, že směřujeme od země, kdežto tíhou jsme k zemi přitahováni. Éterično je vlastně činné v tíhnutí od země. Stačí, když si představíme následující: lidský mozek váží přibližně 1500 gramů. Hmota 1500 gramů těžká, která by tlačila na jemné cévy pod mozkem, by je úplně rozmačkala. Ale v živém člověku váží mozek nejvýše 20 gramů. Tak velice klesá jeho váha, protože plave v mozkové tekutině a stává se lehčím o váhu vytlačené vody; tak vlastně mozek směřuje od člověka. V tomto oddalování působí éterično. Můžeme tedy říci, že právě na mozku je velmi zřetelně znázorněno, oč tu jde.

Mozek plave v mozkové tekutině. Tím se jeho váha 1500 gramů zmenšuje na pouhých 20 gramů, a působí na naši fyzickou tělesnost velmi malou měrou. Éterično tu nalézá velmi mnoho možností, aby působilo směrem vzhůru. Váha působí dolů, ale je potlačena. V mozkové tekutině se vyvíjí suma éterických sil, které nás vyzvedají nad pozemskost. Kdybychom měli své fyzické tělo nést s celou jeho tíží, byl by to pytel, který bychom sotva vlekli. Ale každé krevní tělíčko plave a ztrácí na své váze.

Toto poznání o ztrátě váhy v tekutině je dávné. Víte, že se připisuje Archimédovi ve starověku. Při koupání zpozoroval, že je noha mnohem těžší, když ji vytáhl z vody, než když ji měl ve vodě, a zvolal: Našel jsem to! Heuréka! Zjistil to, že každé těleso je v kapalině o tolik lehčí, kolik váží množství kapaliny jím vytlačené. Ve fyzice se to nazývá vztlak. V této snaze vzdalovat se, tedy působí éterično. Astrálno je podníceno teprve dýcháním, kterým do lidského organismu vchází vzduch; když vzduch prochází člověkem a dostává se v nesmírně jemném, rozptýleném stavu do hlavy, působí v této vzdušné organizaci astrálno.

Postoupíme-li meditací k imaginativnímu, obraznému poznání, o kterém jsem vám už mluvil, nalézáme v každém působení vody Země zároveň éterično. Pro skutečné poznání je dětinské věřit, že ve všem, co tu působí – moře, říční vody, vystupující mlha, kupící se oblaka, je obsaženo jen to, co fyzikové a chemikové o vodě vědí. V tom všem působí éterické proudy, které se člověku odhalují, když zesílí své myšlení tak, jak jsem vyložil – v obrazech. Všude je v tomto působení vody působení imaginace, světové imaginace a takřka zezadu do ní všude vchází astrální světová harmonie sfér.

U člověka však tyto vztahy nalézáme jinak než mimo něj. Pohlížíme-li do mimolidského světa zbystřeným zrakem, vidíme, že svět je především zbudován z fyzického, Inoucího bezprostředně k zemi, z éterického, vyplňující kosmos, a z astrálního, bytostně sem proudícího. Vidíme, že skutečně tu není pouze nějaké všeobecné abstraktně astrální působení, nýbrž vcházejí sem bytosti, které jsou duševně-duchovní, jako je duševně-duchovní ve svém těle také člověk.

Pohlédneme-li pak na člověka, nalézáme v něm také to, co v zevním světě odpovídá éterickému, totiž jeho tělo éterické. Ale to se nejeví tak, že bychom mohli říci: Tady je fyzický člověk a potom je tu éterické tělo. Jistě je možné to tak nakreslit, ale to je jen zachycený výsek. Pozorujete-li člověka vzhledem k jeho éterickému tělu, nikdy neuvidíte pouze éterické tělo, jaké je v přítomném okamžiku, nýbrž uvidíte ten výsek, který můžete nakreslit, a který se připojuje k předcházejícímu. Vidíte vždy celé éterické tělo až k narození. Časové je jednota. Máte-li před sebou dvacetiletého člověka, nevidíte pouze dvacetileté éterické tělo, ale vše, co se v něm dělo až do doby narození a ještě poněkud dále. Tu se čas skutečně stává prostorem. Jako vidíte stromořadí, jehož stromy se k sobě v perspektivě v prostoru čím dál tím více přibližují, tak se díváte na éterické tělo jaké je v přítomnosti, ale dozadu vidíte celý jeho časový útvar.

Mluvíte-li o éterickém těle, nemůžete o něm mluvit jinak, než že přehlídíte časový život člověka až za jeho zrození. Co vidíte jako éterické tělo v určitém časovém okamžiku, je jen abstrakce; konkrétní je časový průběh.

U astrálního těla je to jiné. K astrálnímu tělu člověka docházíme způsobem, jak jsem vám to řekl včera.

Mohu vám to nakreslit jen schematicky. Také v nákresu se vám prostor musí stát časem. Dejme tomu, že 2. února 1924 pozorujeme astrální tělo nějakého člověka. Můžeme u něj pozorovat jeho tělo fyzické, éterické a také jeho tělo astrální – dojem, který na nás činí, jsem popsal ve své knize „Theosofie“. Ale dospějeme-li ke skutečně inspirovanému poznání, jež přichází z prázdného vědomí, pochopíme následující:

Astrální tělo člověka, které vidíme, tu není 2. února 1924, ale je-li tomu člověku dvacet let, musíme zpětně sledovat minulý čas. Dojdeme pak třeba k lednu 1904 a pochopíme, že teprve tady je ve skutečnosti toto astrální tělo... a můžeme jít dále nazpět do nekonečna, pořád dále ... a tady teprve je. Vůbec nešlo současně se životem, zůstalo tady. Zde je jen jakousi září. Je to tak, jako byste se dívali na stromořadí; pokračuje, tam jsou poslední stromy, jsou docela blízko. Za nimi je zdroj světla. Zde můžete ještě mít září světla, ale zdroj světla je přece tam vzadu, ten se nevydal na procházku, aby zde byla záře světla.

Tak také astrální tělo zůstalo a vrhá do života jen svou září. Astrální tělo vlastně zůstalo v duchovním světě, nevešlo do fyzického světa. Svým astrálním tělem stojíme stále před svým narozením: před počítím v duchovním světě.

Můžete říci, že je obtížné si to představit. Dobrá, ale pak se můžete podobat jednomu španělskému králi, kterému ukázali, jak je stavba světa složitá a který byl přesvědčen, že by ji udělal jednodušší, kdyby ji stavěl on. To si sice člověk myslit může, ale svět ve skutečnosti není jednoduchý a člověk teprve ne. A proto se musíme poněkud namáhat, abychom pochopili, co je člověk.

Díváte-li se tedy na astrální tělo, pohlížíte přímo do duchovního světa. Díváte-li se na lidi, díváte se, pokud se týče jejich astrálních těl, do duchovního světa. Vidíte přímo to, co člověk sám prožil v duchovním světě, nežli sestoupil na Zem.

Můžete namítnout, že vaše astrální tělo ve vás přece působí. Zajisté že působí, ale představte si, že by tu byla nějaká bytost, která by měla nějaké mechanicky spojené provazy, kterými by něco konala. Účinek konání bytosti, která je právě zde, se objeví daleko v prostoru. Tak je tomu zde s časem. Vaše astrální tělo zůstalo v duchovním světě, ale působí do celého života. Působí tu čas. Jinými slovy, čas zůstal v duchovnu. A kdo myslí, že minulé, které v čase skutečně žije, tady již není, ten se podobá člověku, který je přesvědčen, že krajina, kterou před chvílí projížděl vlakem, již není, neexistuje. Je to stejně tak chytré, jako to, je-li člověk přesvědčen, že to, co v čase minulo, tu již není. To je tu ale neustále a působí v člověku.

Popisujeme-li tedy své astrální tělo, jak jsem to učinil ve své „Theosofii“, musíme si právě uvědomit, že to, co tu zůstalo, je záře toho, co vlastně působí daleko z minula. Jako člověk jste podobni kometě, jejíž ohon sahá daleko do minulosti. Lidské bytosti nelze pochopit jinak nežli tím, že docházíme k novým pojmům.

Lidé, kteří si myslí, že do duchovního světa je možno vstoupit se stejnými pojmy, které má člověk zde pro fyzický svět, by se měli stát spiritisty, nikoli anthroposofy. Spiritisté se právě snaží vkouzlit duchovno, jenže poněkud řidší, také do obyčejného prostoru, v němž se pohybují fyzická těla. Ale právě to není nic duchovního. To jsou jen velmi jemné výpary; i Schrenk-Notzingovy fantómy jsou velmi jemné výpary fyzického, které mají ještě ve svých útvarech dozvuk éterického – jsou to pouhé fantómy, není to skutečné duchovno.

Pozorujeme-li věc takto, řekneme si: V mimolidské přírodě jsou přítomny vyšší světy. Pozorujeme-li u člověka světy za sebou následující, vcházíme hned do času, do časového průběhu jeho života. Ale v poznání můžeme u člověka proniknout ještě dále. A tady ústí poznání v prvek, který dnes v naší šosácky materialistické době nechce být uznán za prvek poznávací. Ukázal jsem, že prvním stupněm poznání je smyslové poznání hrubých, robustních, fyzických věcí kolem nás.

Druhý způsob bylo poznání zesíleným myšlením, jímž v sobě pojmáme pohyblivé obrazy světa. Třetí způsob bylo poznání inspirační, jímž vnímáme to, co je bytostně vyjádřeno v těchto obrazech, co do nich zaznívá jako hudba sfér, ale bytostně. Vnímáme-li toto bytostně sférické u člověka, jsme nejen vyvedeni pouze z hmoty, ale jsme vyvedeni z přítomnosti do předzemského života člověka, do jeho bytí, které měl jako bytost duchovně-duševní, nežli sestoupil na Zem.

Dalšího vzestupu v poznání dosáhneme tím, že sílu lásky učiníme silou poznávací. Jenže to nesmí být triviální láska, ale musí to být láska taková, která je s to cítit se zajedno s druhou bytostí ve fyzickém světě. Tedy skutečně cítit, co se v ní děje, tak jako to, co se děje v nás samých; zcela vyjít ze sebe a znovu ožít v druhé bytosti. V obyčejném lidském životě láska až k tomuto stupni, jaký je nutný, aby se stala silou poznávací, nedochází. Tady je třeba nabýt nejdříve ono prázdné vědomí a mít s tím také nějaké zkušenosti. Pak prožijeme něco, co ovšem mnozí lidé, usilující o vyšší poznání, nehledají. Prožíváme totiž to, co bychom mohli nazvat bolestí z poznání, utrpení z poznání.

Má-li člověk nějakou ránu, bolí to. Proč? Protože tím, že je fyzické tělo poraněno, nemůže jeho duchovní podstata na tomto místě fyzické tělo správně prostupovat. Každá bolest pochází od toho, že nemůžeme fyzické tělo nějak proniknout. A prožíváme-li bolest z něčeho zevního, je to rovněž z té příčiny, že se s tím nemůžeme sjednotit. – Dosáhneme-li prázdného vědomí, do něhož proudí docela jiný svět nežli jen ten, na nějž jsme zvyklí, pak ve chvílích, kdy máme inspirační poznání, nikoli obyčejné poznání fyzického člověka, je všechno bolavé, všechno bolí. To je nutno zprvu prožít. Má-li člověk dospět k inspiračnímu poznání, k upřímnému nazírání, nikoli pouze k pochopení, musí takřka prožít opuštění fyzického těla jako opravdovou bolest, opravdové utrpení. K pouhému pochopení je možno dojít zcela bezbolestně a lidé by k němu měli dojít, i když právě neprocházejí bolestí inspirační. Ale aby člověk došel k tomu, co v sobě vlastně má z bytí před zrozením, k tomu je třeba nejprve překročit propast zcela všeobecného, řekl bych, univerzálního utrpení, univerzální bolesti.

Potom můžeme zakusit, že ožíváme v druhém člověku. Pak se teprve učíme té nejvyšší umocněné lásce nejvyššího stupně, který spočívá v tom, že zcela zapomenout na sebe můžeme nikoli abstraktně, nýbrž tak, že na sebe vůbec nedbáme a úplně přejdeme do druhého. Když se objeví tato láska ve spojení s vyšším, inspiračním poznáním, pak teprve má člověk vlastně možnost vejít do duchovna se vším teplem, se vším vroucností myslí a srdcem, pojímaným ovšem duševně. A to je nutné, má-li pokročit v poznání. Láska se v tomto smyslu musí stát silou poznávací. Když tato láska dosáhne jisté výše, jisté intenzity, pak přejdete svým předzemským bytím do předešlého pozemského života. Přes všechno, co jste prožili mezi svou poslední smrtí a nynějším pozemským životem, se přehoupnete do předešlého pozemského života, do toho, který se nazývá předcházející inkarnace.

Pohledte, tenkrát jste také chodili po zemi ve fyzickém těle. Ale z tohoto fyzického těla nic nezůstalo. To bylo přijato pozemskými živly a není tu z něho nic. To, co bylo v tehdejší době vaší nevnitřnější podstatou, se úplně zduchovnilo a žije ve vás jako zcela duchovní.

Naše já se opravdu zcela zduchovňuje, když projde branou smrti a duchovním světem až k novému pozemskému životu. Ten, kdo si myslí, že si to může dobýt zcela obyčejnými silami všedního vědomí, se mýlí. To si může vydobýt jen tehdy, když dosáhla láska nejvyššího stupně, jak jsem uvedl. Ten, jímž jsme byli v dřívějším bytí, je právě tak mimo nás, jako je mimo nás jiný člověk v přítomné době. Na našem já lpí tyž stupeň zevního bytí. Ovšem že se pak stává naším vlastnictvím. Prožíváme je jako sami sebe, ale musíme se teprve naučit milovat tak, aby v sobě láska neměla nic sobeckého, egoistického. Bylo by hrozné, kdybychom se do své předešlé inkarnace zamilovali v obyčejném slova smyslu. Láska musí dostoupit nejvyššího stupně, abychom právě tuto předešlou inkarnaci dovedli zároveň prožívat jako něco zcela jiného. Když z prázdného vědomí vystoupí síla poznání a stane se láskou, přivedenou na nejvyšší stupeň, pak dospějeme ke čtvrtému článku lidské bytosti, k vlastnímu já.

Člověk má fyzické tělo, kterým žije v každém okamžiku v zemské fyzické přítomnosti. Svým éterickým tělem vlastně žije nepřetržitě až do doby něco před svým zrozením, kdy si ze všeobecného světového éteru nashromáždil látku k éterickému tělu. Svým astrálním tělem žije v celém bytí mezi svou předešlou smrtí a sestoupením na Zemi. A potom má své já. Tu se vžívá do předešlého pozemského života. Musíme tedy vždy, když mluvíme o člancích člověka, mluvit o jeho prodloužení v čase. Předešlé vědomí svého já v sobě chováme podvědomě v přítomnosti. Jak? Chceme-li to zkoumat, musíme obrátit pozornost na to, že zde ve fyzickém světě člověka netvoří jen pevné tělo, tekutý a vzdušný člověk, nýbrž že je tepelným organismem. Primitivně, byť částečně to každý ví; měří-li si teplotu, ukáží se mu různé stupně teploty podle toho, na kterých místech organismu ji měří. A tak je to v celém lidském organismu. Jinou teplotu máte nahoře v hlavě, jinou v palci u nohy, jinou v játrech a jinou v plicích. Nejste jen to, co najdete nakresleno v pevných obrysech v anatomickém atlase; jste tekutý organismus, jenž je v neustálém pohybu. Jste vzdušný organismus, jenž vás neustále prostupuje. A přitom jste vlnící se, teple-studený, tepelný organismus a v něm žijete vy sami. To také pociťujete.

Pohlížíme-li na éterické, pronikli jsme vyvinutým vědomím k obraznosti, k imaginaci, máme vytvářející obrazy. Vnímáme-li astrální, máme hudbu světových sfér. To k nám, nebo z nás proniká, neboť naše vlastní astrální tělo nás vede zpět do našeho minulého bytí.

A pokročíme-li k onomu poznání, které dosáhne až k nejmocnější lásce, kdy se síla lásky stává silou poznávací, kdy především vidíme, jak naše vlastní bytí vtéká z předešlého pozemského života do našeho života nynějšího, pak tento předešlý život pociťujeme v normálním rozlišení svého tepelného organismu, v němž žijeme. To je skutečná intuice. V tom žijeme. A vyvstane-li v nás nějaký podnět, pak je to působení z duchovního světa, z dřívějšího pozemského života.

Dřívější pozemský život působí v teplotě vašeho organismu a dává vznik tomu či onomu podnětu. Vlastní já, působící v podvědomých hlubinách, je já předešlého pozemského života. Člověk, na kterého se díváte, činí pro pozorující vědomí následující dojem: zde stojí; nejprve ho spatřuji tak, jak tu stojí, svými vnějšími smysly. Pak vidím éterické a astrální tělo, ale pak za ním vidím druhého člověka, kterým byl v předešlé inkarnaci.

Skutečně, čím více je toto vědomí vyvinuto, tím více se ukazuje – perspektivně se to tak jeví – lidská hlava nynější inkarnace, poněkud výše lidská hlava předešlé inkarnace a ještě výše lidská hlava ještě další minulé inkarnace. Teprve když časové

bytí rozšíříme na minulé inkarnace, je řeč o já jako čtvrtém článku lidské přirozenosti realitou.

To vše působí v tepelném člověku. Inspirace k člověku přichází z vnějšku nebo z nitra. V teple tkví člověk samotný. Zde je pravá intuice. Nyní v sobě prožíváme teplo zcela jiným způsobem.

Ale uvažujeme-li o tom teď, je nám zcela jasné to, co by člověku přítomné doby mělo být velkou záhadou. O této záhadě jsem mluvil. Řekl jsem, že se vůči jistým podnětům, které jsou nám dány čistě duchovně, cítíme morálně zavázáni. Chceme je uskutečnit. Nemůžeme zatím pochopit, jak to, k čemu jsme zavázáni, vniká do kostí a do svalů. Víme však, že v sobě chováme své já z minulé inkarnace, které je již zcela zduchovnělé, že toto já působí v teple; máme k tomu přechod v tomto tepelném člověku. Morální podněty působí skrze já minulé inkarnace. Teprve v tom máme přechod od morálního k fyzickému.

Tak člověk pochopí přechod z fyzické přirozenosti k duchovní a zase zpět z duchovní k fyzické. Avšak v pozemském životě, ve kterém se oddá duševně-duchovní nepoctivosti v poznání nebo se přes to všechno otupěle přenes, to nepochopí.

Pozemské prvky – pevná hmota, tekuté, plynné neboli vzdušné, tepelné, to všechno je prostoupeno tím, co můžeme označit jako éterické, astrální a já. Tak docházíme v souvislosti se světovým bytím, s vesmírem, ke členění člověka. A můžeme si o tom učinit představu, pokud je člověk výsekem z času, nikoli jen z prostoru. Výsekem z prostoru je jen co do své fyzické tělesnosti. Ale duchovnímu nazírání je minulé dále trvajícím přítomností. Přítomnost je zároveň skutečnou věčností.

To, co jsem vám tu vyložil, bylo kdysi obsahem instinktivních forem lidského vědomí. Rozumíme-li skutečně starým písemným památkám, shledáme, že jsou v nich obsaženy čtyři články člověka v souvislosti se světem. Ale během mnohých staletí se člověku toto poznání ztratilo. Jinak by nikdy nemohl vypěstovat svůj nynější intelekt. Ale nyní jsme dospěli k bodu vývoje lidstva, kdy zase musíme proniknout ke skutečně duchovnímu.

VI

Vládnoucí světové myšlenky ve výdechu

Skutečné já, působící ve vývoji tepla

3. února 1924

Pozorujeme-li běh lidského života, vidíme, že je v něm určitý rytmus, projevující se ve střídání bdění a spánku. Pohledme na to, co bylo v posledních přednáškách řečeno o člancích člověka, ze stanoviska bdění a spánku! Pozorujme to, oč tu jde, obyčejným vědomím zcela zevně. U bdícího člověka zůstávají vnitřní děje v jeho podvědomí nebo nevědomí. Bdící člověk má smyslové vjemy, které zprostředkují jeho vztah k pozemskému a mimozemskému okolí, a projevuje svou vůli. Možnost pohybu existuje u něho jako projev podnětů jeho vůle.

Pozorujeme-li člověka zevně, vidíme, že vnitřní životní pochod trvá dále i za spánku. Vidíme, že za spánku jsou smyslová činnost i myšlení na ní založené, potlačeny. Vidíme, že je potlačen aktivní citový život.

Pozorujeme-li prostě a bez předsudků, co se takto ukazuje obyčejnému vědomí, jistě si musíme říci: Děje, označované jako duševní děje mezi duševnem a zevním světem, ve spánku ustávají; za spánku nanejvýše probíhá snový život. A jistě nesmíme připustit, že po každém procitnutí se tyto duševní děje znovu tvoří z ničeho. To by byla i pro obyčejné vědomí myšlenka zcela absurdní. Nepředpojatému uvažování nezbyvá nic jiného, nežli předpokládat, že všechno to, co je v člověku nositelem duševních dějů, za spánku v člověku nepůsobí. Že v něm nepůsobí to, co v jeho smyslech vzbuzuje vědomí o zevním světě, co burcuje toto vědomí zevního světa k myšlení, že tu není to, co vycházejíc z vůle uvádí tělo do pohybu, a že tu není to, co dává vznik pocitu obyčejných organických dějů.

Za bdění jsme si vědomi, že myšlenky zasahují do našeho organismu, i když obyčejným vědomím nemáme přehled, jak myšlenka, představa, proudí do svalové soustavy, do soustavy kostní a zprostředkuje vůli. Ale tohoto zasahování duševních podnětů do tělesnosti jsme si vědomi, a musí nám být jasné, že když spíme, toto zasahování chybí.

Na základě čistě zevního pozorování tedy můžeme říci, že spánek lidské bytosti něco ubírá. Pohlédneme-li na lidské fyzické tělo, je za spánku činné dále, stejně jako za bdění. Ale také děje, které jsme označili jako éterický organismus, trvají za spánku dále. Již na základě vnějšího pozorování musíme říci, že éterický organismus je tu i za spánku.

Nezůstaneme však stát při těchto závěrečných úsudcích, ale budeme tak usuzovat i vzhledem k astrálnímu tělu a organizaci já, až nám před duševní zrak vystoupí skutečné pozorování vyvinutého vědomí.

Nejprve si představme, že astrální tělo v člověku působí prostřednictvím všeho vzdušného a plynného v lidském organismu. V každém účinku, způsobeným něčím vzdušným, musíme v člověku především poznávat astrální tělo.

Dále víme, že nejdůležitější činností astrálního těla ve vzdušném působení je především dýchání, a víme také, že musíme rozeznávat vdech a výdech. Vdech je pro nás to, co je oživující. Ale víme také, že vnějšímu světu odevzdáváme to, co je usmrcující. Fyzikálně řečeno, přijímáme kyslík a vydechujeme kysličník uhličitý. Ale

to nás nyní zajímá méně. Nyní nás zajímá právě tento výsledek obyčejné zkušenosti, že oživující vdechujeme a usmrčující vydechujeme.

Nyní jde o to, abychom vzhledem k životu ve spánku použili vyššího poznání: imaginaci, inspiraci a intuici, o kterém jsme mluvili v nedávných dnech. Musíme zkoumat, zda-li je tu něco, co souhlasí se závěrečným úsudkem, který si musíme utvořit: že z člověka něco vystoupilo.

Tuto otázku je možno zodpovědět jen tak, že položíme jinou a odpovíme na ni: Je-li tu něco, co je mimo člověka, jak je tomu potom s tím?

Nuže, dejme tomu, že člověk skutečně dospěl k inspiraci. Má možnost poznávat inspiraci. V té chvíli také může uměle přivodit stav spánku, ale tak, že to není stav spánku, ale právě jen vědomý stav inspirace, kdy do vědomí proudí duchovní svět.

Nyní bych tuto věc chtěl vylíčit srozumitelněji. Předpokládejte, že ten, kdo dosáhl takového inspiračního vědomí, dokáže cítit, jak v něm duchovní hudbou mluví duchovní světové bytosti. Tady při tomto inspiračním poznání nabývá určitých zkušeností. Ale také si řekne: Ano, tyto zkušenosti teď mají zvláštní účinek, a sice ten, že to, o čem jsem předpokládal, že je to za spánku mimo člověka, pro mně není již něco neznámého. Co se tu objevuje, můžeme přirovnat k následujícímu:

Dejme tomu, že jste před deseti lety měli nějaký zážitek a zapomněli jste jej. Někaký podnět způsobí, že si na něj opět vzpomenete. Dostanete do svého vědomí něco, co bylo mimo něj, ale co je s vámi přece spojeno.

Tak se děje tomu, kdo má intimnější vědomí a dospěl k inspiraci. Začíná se mu vynořovat to, co se dělo ve spánku, stejně jako se vynořují vzpomínky na zážitky. Jenže tyto vzpomínky na zážitky byly jednou ve vědomí. Zážitky ve spánku tu dříve nebyly, ale teď vstupují do vědomí, takže má člověk vlastně pocit, jako by vzpomínal na něco, co ovšem v tomto pozemském světě nezažil docela vědomě, ale co přichází do vědomí jako vzpomínky; začíná pak rozumět tomu, co se děje v době spánku. Prožívá to inspiračním vědomím a z neznámého se pak stává známé. A člověk poznává to, co v době spánku z člověka vystoupilo, co za spánku vlastně koná.

Kdybyste přeměnili do řeči, co prožíváte za bdění v dechu, řekli byste: Děkuji prvku, který vdechuji, že jsem prostoupen životem, ale nemohu děkovat prvku, který vydechuji, neboť ten je smrtící.

Jste-li mimo své tělo když spíte, pak se vám stává vlastní vzduch, který vydechujete, právě neobyčejně sympatickým živlem. Když jste bděli, nevšímalí jste si toho, co je možno vydechovaným vzduchem prožívat, neboť jste viděli jen vzduch vdechovaný, který poskytuje oživující prvek. Ale tentýž pocit máte ke vzduchu, který odmítáte, je-li ho mnoho v místnosti. Říkáte, že je vám z tohoto vydechovaného vzduchu nevolno. Fyzické tělo jej nesnáší ani za spánku, ale duševně-duchovní část, která je mimo tělo, takřka vdechuje, fyzikálně řečeno, právě vydechovaný kysličník uhličitý. Ale to je děj duchovní, není to děj dýchání. Je to přijímání dojmu, který vyvolává vydechovaný vzduch. Ale nejen to. Tímto vydechovaným vzduchem setrváváte i za spánku se svým fyzickým tělem, neboť si říkáte, že patříte k tomu, co tento usmrčující vzduch vydechuje – k vašemu tělu. Cítíte se úplně v atmosféře, kterou vydechujete.

A tento vydechovaný vzduch vnímáte tak, že si řeknete: To jsem já sám, to je mé vnitřní lidství, které srší do vesmíru. A to, co k vám proudí ve vydechovaném vzduchu jako váš vlastní duch, to se vám objevuje jako něco slunečního.

Nyní víte, že astrální tělo člověka, je-li v lidském těle, nachází ve vydechovaném vzduchu zalíbení, a že ho v nevědomí používá k tomu, aby uvádělo do pohybu organické děje, aby v nich nechávalo proudit vnitřní čilost. Prostě když spíte, je

astrální tělo mimo tělo fyzické a ve vydechovaném vzduchu citově přijímá tajemství vlastní lidské bytosti.

Zatím co sršivým pohybem vycházíme do kosmu, pohlíží duše nevědomě, vědomě teprve v inspiraci, na vnitřní děj.

Vzniká pak podivuhodný dojem. Je to tak, jako by z temnoty povstávalo něco, co kráčí vstříc spícímu člověku; jako by za tím bylo temno a v tomto temnu se zjevoval zářící vydechovaný vzduch. Podstatu toho, co je v temnu, poznáme tak, že nás všední myšlenky opustily a že z toho, co z člověka proudí, se vynořují vládnoucí světové myšlenky, objektivně tvůrčí myšlenky. Je zde temné a je zde sršící jasné, a v tom postupně vystupují tvůrčí myšlenky. To temné je tma, která zahaluje obyčejné všední myšlenky, myšlenky mozku. Tady nabýváme velmi přesného dojmu: to, co pro pozemský fyzický život pokládáme za nejdůležitější, se zatemňuje, jakmile se to ocitne mimo fyzické tělo a mnohem intenzivněji, než můžeme předpokládat v obyčejném vědomí, pozorujeme, jak jsou tyto myšlenky závislé na fyzickém nástroji, mozku. Mozek zadržuje všední, obyčejné myšlenky, které na něm lpí. Tady venku již není třeba myslet stejně, jako ve všedním životě, neboť tady pohlížíme na myšlenky, které proudí tím, co se nám ve vydechovaném vzduchu jeví jako my sami. Tak inspirační vědomí pozoruje, jak je za bdění astrální tělo ve fyzickém těle a jak začíná s pomocí vydechovaného vzduchu vykonávat úkony, které ve fyzickém těle vykonávat má. Pozoruje také, jak toto astrální tělo, je-li za spánku venku, přijímá dojmy vlastní lidské bytosti. Za bdění je naším zevním světem tento svět, který nás obklopuje jako náš obzor, na kterém stojíme ve svém zemském okolí, a nebeská klenba nad ním; za spánku se naším zevním světem stává to, co je uvnitř naší kůže, a co jinak tvoří náš vnitřní svět. Jenže to, co k nám proudí ve vydechovaném vzduchu, cítíme. Především tu máme pocíťovaný vnější svět.

Ale tady se naskytá ještě něco jiného. Při bdění zůstává člověku v nevědomí to, co se připojuje k dýchání; totiž krevní oběh. Ten si za spánku začínáme velmi uvědomovat. Začíná se vynořovat jako docela nový svět, který nejenom cítíme, ale kterému začínáme rozumět z jiného hlediska, než z jakého rozumíme věcem obyčejným vědomím. Jako pohlížíme na vnější přírodní děje za svého pozemského života, tak inspiračním vědomím pohlížíme na oběh krve – ale vůle jako životní děj zůstává u každého spáče v nevědomí. Nyní poznáváme, jak všechno, co v obyčejném vědomí vyvíjíme vědomou vůlí, má v nitru vždy protichůdný děj.

Uděláte-li krok, nestane se jen to, že své tělo přenesete na jiné místo, ale ve vašem nitru dochází k jistému tepelnému ději, který unáší vzdušné. Tento děj je nejzevnější stránkou toho, co se potom stejným způsobem odehrává v nitru – děje výměny látek v souvislosti s krevním oběhem. Obyčejným vědomím pozorujeme změnu místa jako projev své vůle; nyní pohlížíme na sebe a vidíme děje, které probíhají v nitru člověka, které je nyní vaším světem. Děj, na který tu pohlížíte, opravdu není takový, jak jej na základě anatomie konstatuje dnešní přírodovědec nebo lékař, nýbrž je to velkolepý duchovní děj, který v sobě skrývá nesmírně mnoho tajemství. Je to děj, který již sám ukazuje, že vlastní hnací motor, působící v nitru člověka, není vůbec nynější já. Co člověk v obyčejném životě nazývá svým já, to je pouhá myšlenka. Ale to, co v člověku působí, je já minulých pozemských životů. Vidíte, jak v tomto celém vnitřním průběhu, zejména tepelných dějů, působí z dávno minulých časů reálné já, jež prošlo časovým vývojem mezi smrtí a novým zrozením. Vidíte, jak tu působí něco zcela duchovního, jak je nejnepatrnější a nejsilnější děj ve výměně látek projevem toho, co je právě nejvyšší podstatou člověka.

Inspirací jsme tedy přiváděni k tělu astrálnímu, intuicí k lidskému já. Intuice a inspirace jsou za spánku v já a v astrálním těle potlačeny; ale když jsou probuzeny, pak člověk na sebe pohlíží z vnějšku. V čem spočívá tento vnější pohled?

Vzpomeňte si, že jsem již řekl: Tady je člověk ve své přítomné inkarnaci. Pohlíží-li nazpět, vidí, jak jeho éterické tělo sahá poněkud před jeho narození nebo početí. Ale jeho astrální tělo jej vede do celé oné doby, která uplynula mezi poslední smrtí a tímto zrozením. A intuice ho vede zpět do předešlého pozemského života.

Když spíte, není to nic jiného než to, že vědomí, které je jinak ve fyzickém těle, převedete nazpět, že se s ním vracíte. Spánek je tedy vlastně návrat k tomu, co se obyčejnému vědomí jeví jako minulé, co je však přece stále tady. Musíme si být vědomi, že spánek je pokaždé návrat do oblastí, kterými jsme prošli v předzemském bytí, nebo dokonce návrat do minulých inkarnací. Člověk ve spánku skutečně prožívá to, co prožil také v předzemském bytí, co náleží dřívějším inkarnacím, jenže to nemůže zachytit.

S pojmem času se musí stát úplná změna, metamorfóza. Musí se úplně změnit. Když se tedy zeptáme, kde je člověk, když spí, musíme říci: Je vlastně ve svém předzemském bytí, nebo se dokonce vrátil do dřívějších pozemských životů. Srozumitelně vyjádřeno, řekneme: Člověk je mimo své fyzické a éterické tělo. Ale reálný základ toho jsem vám vyložil. Jeví se jako rytmické střídání bdění a spánku.

Docela jiné poměry nastanou po smrti člověka. Nejnápadnější je tady to, že člověk zanechává v pozemském životě své fyzické tělo, které nyní přijímají síly fyzického světa a zničí je. Nemůže již vzbuzovat stejné dojmy, které činí spící člověk vydechováním vzduchu, protože již nedýchá. I úkony fyzického těla jsou nyní pro tohoto člověka ztraceny. Ale něco ztraceno není. Ve svém duševním životě máme myšlení, cítění a chtění. Ale nad to máme ještě něco zvláštního. Je to vzpomínka. Nepřemýšlíme jen o tom, co je právě před námi nebo kolem nás. Naše nitro skrývá i zbytky toho, co jsme prožili, a v myšlenkách se to zase objevuje. Ohledně vzpomínek mají psychologové zcela zvláštní názory. Říkají asi následující: Člověk používá smysly; vnímá to či ono a přemýšlí o tom. Má myšlenku. Odejde a na celou věc zapomene. Po nějaké době ji vyzvedne ze své paměti a objeví se vzpomínka na to, co tu kdysi bylo. Tito lidé si myslí, že člověk si při zážitku utvořil představu, myšlenku, ta někam zapadla, že je v jakési skříni, a když si člověk zase vzpomíná, myšlenka z té skříně zase vystoupí. Buď vyskočí nebo ji člověk vytáhne.

Takováto představa je již vzorem zmateného myšlení. Vůbec neodpovídá skutečnosti. Srovnajte jen přímý vjem, k němuž připojujete myšlenku, s tím, jak se vzpomínková myšlenka vynořuje. To vůbec nerozeznáte.

To, co vnímáme, vnímáme svými představami, svým myšlením následujícím způsobem: když myslíme, vnímáme. Ale vnímání také vchází do našeho těla. Myšlenka se od něj pouze odráží. Něco vchází do našeho těla, ale to nevnímáme. K tomu dochází tehdy, když o tom přemýšlíme, čímž vzniká dojem. To, co do těla vchází, není myšlenka, ale něco docela jiného. To však opět vyvolává děj, který vnímáme později a o kterém si tvoříme vzpomínkovou myšlenku, jako si tvoříme myšlenku při vnímání vnějšího světa.

Musím vás obtěžovat tímto líčením, protože jinak byste vzpomínce neporozuměli. Děti, ve zvláštních případech mnohdy i dospělí, vědí, jak těžko do nich vchází nové myšlenky. Jen si vzpomeňte, jak si mnozí, chtějí-li si něco vtlouci do hlavy, pomáhají hlasitým mluvením, jiní divnými posuňky. Ve skutečnosti jde o to, aby se souběžně s pouhým dějem představování vyvíjel docela jiný děj. Při tom, o co tu jde, je to, na co si vzpomínáme, vlastně tím nejmenším.

Prosím vás, od procitnutí až do usnutí přece neustále kráčíme světem, a ze všech stran na nás doléhají dojmy. Všímáme si jen málokterých, ale ony si všímají nás, a vtiskují do nás velmi mnohé, na co si později nevzpomínáme. V hlubinách naší bytosti existuje bohatý svět, ze kterého do svých myšlenek dostáváme jen jednotlivé útržky. Tento svět je v nás vlastně uzavřen, je v nás jako hluboké moře. A vzpomínková představa vyráží vzhůru jako jednotlivé nárazy vln. Ale je to v nás. Pohledte, to, co je takto v nás, nám nedal fyzický svět. A také nám to nemůže vzít. Hned po smrti má člověk ve svém éterickém těle všechny své zážitky jako vtištěny. Má je v sobě takřka sbaleny.

Za mého pozemského života na mne učinilo dojem velmi mnoho. To všechno vstoupilo do mého éterického těla. Přehlížím to, ale tento přehled je stále nejasnější. Jako bych viděl strom, který na mne učinil veliký dojem. Nejprve jej vidím v té velikosti, kterou na mne ve fyzickém prostoru učinil dojem. Roste, ale stává se mlhavějším. Tak tomu je: poznal jsem fyzického člověka, a mám ho před sebou hned po své smrti tak, jak se jeho podoba vtiskla do mého éterického těla. Nyní roste a stává se stále mlhavější; všechno roste a stává se stále mlhavějším. Až doroste do celého kosmu, stane se docela mlhavým a úplně zmizí.

Tak uplyne několik dní. Všechno se člověku stává ohromným, tou ohromností mlhavým a stále slabším; to je odpadající druhá mrtvola. Ale je tomu vlastně tak, že ji kosmos člověku odnímá. Nyní je člověk ve svém já a ve svém astrálním těle. To, co se vtisklo do jeho éterického těla, je nyní v kosmu. To se vylilo do kosmu. Za kulisami našeho vlastního bytí vidíme působení světa.

Nyní stojíme ve světě a vzhledem k zážitku s naším éterickým tělem si říkáme: Ve světě jsme skutečně ne pouze sami pro sebe, ale svět má s námi nějaký úmysl. Postavil nás do světa, aby to, co je v něm, námi mohl nechat projít a zase to od nás mohl ve změněné formě přijmout. Svět lidi potřebuje, protože tak se svým obsahem stále znovu naplňuje. Svět dodává lidskému éterickému tělu své světové myšlenky a zase je přijímá v prolidštěném stavu. Člověk tu není pro sebe sama, je tu pro světy.

Vyšli jsme z toho, že jsme řekli: Člověk se vůči světu cítí cizincem dvojným způsobem: jednak vzhledem k vnější přírodě, která ho ničí, jednak vzhledem ke svému duševnímu životu, který rozkvétá, bují, uvadá atd., což se člověku právě stává světovou záhadou.

Na základě duchovního pozorování začíná člověk cítit, že pro svět není pouze cizincem, ale že mu svět něco dává a zase si něco bere. Člověk se se světem začíná cítit úzce spřízněný.

Počátek anthroposofického pozorování spočívá tedy v tom, vejít v přátelství se světem, jenž nás nejprve při našem vnějším pozorování odmítl. Anthroposofickým poznáním se stáváme lidštějšími. Kdo tento citový odstín, tento odstín srdce, nemůže přijmout do anthroposofického poznání, ten z anthroposofie nemá to pravé. Teoretická anthroposofie je totiž něco, na co by se hodilo přirovnání: Někdo velmi touží seznámit se s člověkem, kterého jednou poznal anebo který se mu něčím stal blízký, a dostane jeho fotografii. Ta ho snad může těšit, ale nerozehřeje ho, protože v ní nenalézá živého člověka.

Teoretická anthroposofie je fotografií toho, čím vlastně chce anthroposofie být, a sice něčím živoucím. Chce používat slov, pojmů a idejí k tomu, aby dávala proudit živoucímu z duchovního světa do světa fyzického. Anthroposofie nechce jen zprostředkovat poznatky, chce probouzet život. A dovede to. Ovšem, abychom život cítili, musíme sami život přinášet vstříc.

VII

Vztahy snového života k zevní skutečnosti

8. února 1924

V posledních přednáškách jsem již upozornil na to, že iniciační věda musí poukazovat na střídání spánku a bdění, které člověk zná na základě svého obyčejného vědomí a jímž skutečně může nalézt cestu, jak se přiblížit k tajemství lidského bytí. Ze spánku se vynořuje duševní život, život snový, který prozatím jistě právem není brán obyčejným vědomím vážně, nemá-li toto obyčejné vědomí mystické nebo podobné sklony. Snový život není střízlivým člověkem brán vážně, neboť člověk vidí, že mu ukazuje všelijaké obrazy, reminiscence z obyčejného života. Když pak srovnává se snovým životem to, co poznává v obyčejném životě, musí se držet obyčejného života, a samozřejmě jej nazývat skutečností. Pak přichází snový život se svými kombinacemi obyčejných zážitků ve skutečnosti; člověk se v tom obyčejným vědomím nevyzná a ptá se: Jaký význam má pak vlastně pro celkovou bytost člověka tento snový život?

Nuže, pozorujme tento snový život, jak se jeví.

Tady můžeme rozeznávat dva druhy snů, specificky se od sebe lišící. Jeden druh kouzlí před naši duši obrazy vnějších zážitků. Sen ve spánku vykouzlí obraz vnějším zážitkům více nebo méně podobný; většinou však nepodobný. Pochopí-li člověk, že tento obraz je v nějaké souvislosti s vnějším zážitkem, pak je mu právě nápadné, jak je ve snu změněn. Většinou se však stává, že člověk prožije snový obraz a nevztahuje jej k žádnému zážitku ve vnějším světě, protože mu podobnost není vůbec nápadná. Ale když zkoumáme podrobněji snový život, který kouzlí vnější zážitky v obrazech před duši, shledáme, že se těchto zážitků něco v člověku zmocňuje. Nemůže je však pevně podržet tak, jako je podrží člověk, když v bdělém stavu používá orgánů svého těla a ve vzpomínce potom vznikají obrazy podobné s vnějším životem. Jsou ovšem také lidé, kteří ve svých vzpomínkách sní, ale to se pokládá za abnormalitu. Ve snových obrazech máme změněné obrazy vnějšího života. To je jeden druh snů.

Druhý druh snů je vlastně pro poznání snového života mnohem charakterističtější. Tu se člověku na příklad zdá, že vidí řadu bílých pilířů, z nichž jeden je poškozený, třeba špinavý. Člověk se z tohoto snu probudí a zpozoruje, že ho bolí zub. Tak pochopí, že touto řadou pilířů je jakoby symbolicky vyjádřena řada zubů. Jen jeden zub bolí, to je onen poškozený nebo snad špinavý pilíř. Nebo je ve snu trápen tím, že žába leze k jeho ruce, ruka ji uchopí, žába je měkká a člověk ve snu cítí odpor; procitne, a drží v ruce cíp pokrývky, který ve spánku uchopil. Ale to může jít ještě mnohem dále. Člověku se zdá o hadech, a procitne se střevními bolestmi.

Tady již pochopí, že je ještě jiný druh snů, které jsou obrazně symbolickým výrazem vnitřních orgánů člověka. Když to pochopí, naučí se tak vykládat mnohé obrazy snů.

Kdo tyto věci studoval, ví, který vnitřní orgán je v takových obrazech zachycen, změněn, symbolizován. Někdy jsou takové obrazy neobyčejně krásné. Když pak člověk uslyší, který orgán byl vlastně v takových krásných obrazech symbolizován, velmi se ulekne, neboť k tomuto orgánu nemá takový respekt, jako ke svým obrazům.

Tyto dva druhy snů lze velmi dobře rozeznávat, jen když si světa snů začneme intimněji všímat. V jednom druhu snů máme co činit s obrazy vnějších zážitků, které jsme jako lidé měli ve světě. Ve druhém druhu snů máme co činit s obrazným vyjádřením vlastního lidského nitra.

Ale na co takové rozdělení snů poukazuje?

Pohledte, začneme-li u prvního druhu snů pozorovat zvláštní způsob obrazů, shledáme, že nejrůznější vnější zážitky mohou být zobrazeny stejným snem a zase tentýž zážitek může být zobrazen u různých lidí různými sny.

Dejme tomu, že někdo má sen, ve kterém přichází k nějaké hoře. Do této hory vede jakýsi vchod, jeskyně, do ní svítí ještě Slunce. Člověk vstupuje ve snu dovnitř. Brzy se šeří, pak nastává tma. Snící tápe dále a přichází k jakési překážce. Cítí, že je tam jezírko. Je ve velkém nebezpečí. Sen nabývá dramatického rázu.

Takový sen může zobrazovat nejrůznější vnější zážitky. Řekněme, že někdo jednou zažil železniční neštěstí. Možná, že zažil lodní neštěstí, nebo že se mu přítel stal nevěrným atd. Srovnáme-li obraz snů se zážitkem a budeme-li tímto způsobem pokračovat ve svém intimním pozorování, shledáme, že obsah snových obrazů vlastně není důležitý, ale velmi důležitá je jejich dramatika, průběh snu – zdali je tu očekávání, zdali se očekávání končí uvolněním, či zdali vede ke krizi. Celá citová spojitost se takřka převádí do snového života.

Jestliže vycházejíce z toho zkoumáme člověka podle jeho snů prvního druhu, shledáme, že tyto snové obrazy dostávají svůj ráz z celkového uzpůsobení člověka, z individuality jeho já. Vyznáme-li se ve snech, poznáme člověka z jeho snů mnohem lépe, než když ho pozorujeme jen podle jeho vnějšího života. Ale když vidíme všechno to, čeho se lidská bytost ve snu zmocňuje, poukazuje to vždy na to, co já člověka z vnějšího světa prožívá.

Když naproti tomu uvažujeme o druhém druhu snů, můžeme říci: Co se tu duši kouzlí ve snových obrazech, to člověk prožívá jen ve snu. Když bdí, prožívá nanejvýše tvar svých orgánů s pomocí anatomie, fyziologie. Ale to není skutečné prožívání, to je vnější nazírání, stejně jako nazíráme na kameny a rostliny. Toho si tedy vůbec nemusíme všímat. Ve vědomí, se kterým kráčí člověk životem, prožívá ze svého vnitřního organismu náramně málo, skoro nic. Ale sen druhého druhu kouzlí vlastně jeho celý organismus, ovšem ve změněných obrazech. Vidíte tedy, že ve způsobu, jakým člověk utváří své sny, je vyjádřeno, jak má zasahovat já do jeho života, jak do něho zasahuje. Na základě takových poznatků musíme pak sny prvního druhu uvést do souvislosti s lidským já. A vzpomínáme-li si, že jsme si v posledních úvahách uvědomili, že já a astrální tělo jsou ve spánku mimo fyzické a éterické tělo, nebude nám nápadné to, když duchovní věda posléze přivádí k tomu, že se já, které je mimo fyzické a éterické tělo, ve snu zmocňuje obrazů života, kterých se jinak zmocňuje fyzickým a éterickým tělem ve vnější skutečnosti. Sen prvního druhu je působení já mimo tělo fyzické a éterické.

Jděme dál. Uvidíme-li, co činí ve svých snech člověk slabý a co člověk silný, že slabý člověk sní o věcech téměř tak, jako by je prožíval a silný že je přeměňuje tak, že silně nabývají zabarvení podle jeho vnitřního charakteru, studujeme-li to správným způsobem až do konce, pak můžeme výsledek svého pozorování srovnat s tím, jak si člověk počíná v životě, když bdí.

A tu se nám objevuje něco nesmírně zajímavého. Nechte si od někoho vypravovat jeho sny a pozorujte, jak se jeden snový obraz připojuje k předešlému, jak se tyto sny utvářejí, a když si učiníte představu o způsobu jeho snění, pozorujte jeho samého. Představa o jeho snech vám bude podnětem, abyste si utvořili správný obraz o tom, jak v životě jedná. Tu se totiž objevují u člověka pozoruhodná tajemství.

Pozorujeme člověka, jak v životě jedná a poznáváme ho vzhledem k jeho individualitě. Jen část toho, co tento člověk koná, vychází z jeho vlastní lidské bytosti, z jeho já. Kdyby záleželo jen na jeho já, pak by člověk konal vlastně to, co koná ve snu. Člověk násilnické povahy by byl v životě tak násilnický, jako je ve svých snech a ten, kdo své zážitky ve svých snech nechává téměř beze změny, by v životě jen ustupoval, nechal by život jít, nechal by věcem jejich volný průběh. Ten by do života zasahoval co nejméně, právě jen tolik, jak do věcí zasahuje ve svých snech.

Odkud pramení to, co člověk koná nad to, co jsme uvedli výše?

Milí přátelé, můžeme opravdu říci: To koná Bůh, to konají duchové světa. Člověk totiž vůbec nekoná všechno sám; koná právě jen tolik, kolik sní. To ostatní je konáno skrze něho a na něm.

V životě se obvykle v poznávání těchto věcí necvičíme. Kdybychom se v tom cvičili, poznali bychom, že člověk má v životě tolik aktivní účasti na svém konání, kolik aktivní účasti má ve svých snech. Násilnickému člověku svět brání, aby byl tak násilnický, jak je ve svých snech; u slabého člověka působí instinkty, a život sám to zařídí již tak, aby se skrze něj dělo i to, co nebylo v jeho snech.

Je zajímavé pozorovat člověka, jak si v životě počíná a ptát se, co z toho pochází od něj a co ze světa. Od něho pochází právě tolik, kolik o věci dovede snít. U slabého člověka k tomu svět něco přidá a u násilnického něco ubere. Když na sen pohlížíme takto, začíná být ovšem neobyčejně zajímavý a můžeme díky němu hluboko nahlédnout do bytosti člověka.

Mnohé z toho, co tu říkám, samozřejmě napadá psychoanalytiku, ale protože jejich pohled nedovede proniknout skutečné dění v lidské přirozenosti, všechno to zpitvoří a udělají z toho karikaturu.

Ale z této dnešní, zcela zevní úvahy vidíte, že je třeba proniknout k velmi jemné znalosti duše, máme-li se vůbec těchto věcí dotýkat. Jinak nemůžeme nic vědět o vztazích snového života k vnější skutečnosti, kterou člověk prožívá. Proto jsem kdysi pravil, že psychoanalýza je diletantismem, protože neví nic o vnějším životě člověka. Je jím ale také proto, že neví nic o vnitřním životě člověka. A tyto dva diletantismy se pouze nescítají, nýbrž znásobují se, protože neznalostí vnějšího života se kazí život vnitřní, a neznalostí vnitřního života se kazí vnější. Násobíme-li d samým sebou, dostaneme diletantismus na druhou. Psychoanalýza je tedy diletantismus na druhou: $d \cdot d = d^2$.

Dá-li se někdo do zkoumání střídajících se stavů bdění a spánku, je nutné, aby lidské bytosti rozuměl natolik, aby toto pozorování vedlo skutečně k iniciační vědě.

Veďte nyní něco jiného, co jsem řekl v těchto úvahách – že člověk může duševním cvičením, meditacemi, dosáhnout zmohutnění svých duševních sil a že z obvyčejného, abstraktního myšlení pokročí k myšlení vnitřně nazírajícímu, obraznému, k imaginaci. Řekl jsem vám, že touto imaginací člověk pokročí k tomu, že se zmocní celého svého života, ale tak, jak je do zemského života postaven zrozením nebo početím, vlastně ještě před zrozením, před početím, jako éterický impuls. Ve snu máme vzpomínky na to, co jsme zevně prožili od té doby, kdy jsme vstoupili do tohoto pozemského života. V imaginaci máme obrazy, které mohou být způsobem, jak je prožíváme, velmi podobné snovým obrazům, jenže neobsahují vzpomínky na pozemský život, ale na to, co bylo před tím.

Je směšné, říkají-li ti, kteří neznají duchovní vědu, že imaginace mohou být také sny. Ať jen uváží, co člověk v imaginacích sní. Nesní nic, co poskytují smysly, ale to, co je lidská bytost, nežli má smysly. Imaginací je člověk uveden do nového světa.

Mezi druhým druhem snů a tím, co člověk prožívá v imaginaci, jestliže se v duši vyvine cvičením, je však velký rozdíl. Tu člověk totiž prožívá obrazy, možno říci

exaktně. Řekl bych, že prožívá vesmír, podivuhodné obrazy, plné barev, obrazy tak mohutné, že ve vědomí není nic jiného, než tyto obrazy. Kdo by je chtěl namalovat, maloval by velkolepé tabló; ale mohl by zachytit jen okamžik, stejně jako nemůže namalovat blesk, ale může z něj zachytit jen okamžik. To všechno probíhá v čase. Ale zachytíme-li jen okamžik, máme velkolepý obraz.

Předvedme si to schematicky. Není to nijak příliš podobné tomu, co člověk vidí. Ale udělejme si schematický náskres*, abychom si mohli představit, oč tu jde.

Pozorujme nyní tento schematický obraz! Jsou v něm nejrůznější útvary. Je to vnitřně i zevně něco velkolepého. Tento obraz je nutno zachytit s duchapřítomností, jinak prchne, nežli si jej můžeme vůbec uvědomit – k duchovnímu pozorování vůbec je zapotřebí duchapřítomnosti. Zesílujeme-li koncentraci, držíme-li obraz stále pevněji, neobjeví-li se pouze na okamžik, ale je-li člověk s to vyvinout nejen tolik duchapřítomnosti, aby věc zachytil a měl ji ve vědomí, ale dovede-li ji podržet, pak se tento obraz stáhne; pak již není něčím obsahující vesmír, ale stále se zmenšuje, a člověk vidí, jak to postupuje v čase. Takřka to do něčeho vklouzne. Z jednoho se stane lidská hlava, z druhého se stanou lidské plíce, z jiného opět lidská játra. Fyzická hmota, pocházející z mateřského těla, vyplňuje jen to, co tu přichází z duchovního světa. Stává se z toho člověk. Posléze si řekneme: Ano, to, co jsou játra, vidíme duchovně v předzemském bytí ve velkolepém obraze. A nyní to srovnajme s tím, co je ve snu druhého druhu. Jak jsem prve řekl, objevuje

** náskres není v daných přednáškách uveden*

se tu člověku orgán, snad i ve velmi krásném obraze; ale proti tomu, co podává imaginace, je to přece jen břídilské.

Tak nabýváme dojmu, že imaginace dává něco, co je utvořeno světovým mistrovstvím; sen dává něco, co je nedokonalé. Ale obojí ukazuje k témuž, obojí je tím, čím v duchovnu je vnitřní organizace člověka.

Odtud není daleko k jinému, velmi platnému představení. Pozorujeme-li imaginaci předzemského člověka jako mohutný éterický obraz, který krystalizuje ve fyzického člověka, napadá nás otázka: Co by se stalo, kdyby teď snové obrazy, které se vztahují na vnitřní orgány, začaly vyvíjet tutéž činnost? A řekneme si: To by vznikla karikatura jater. Lidská játra, sama v sobě dokonalá, jsou tvořena imaginacním obrazem, který ukazuje na předzemské bytí. Kdyby se snový obraz utvářel v játra, nebyla by to lidská játra, ba ani ne husí, nýbrž karikatura jater.

To nám dává hluboký vhled do celé lidské bytosti. Je zcela jasné, že mezi snovým a imaginativním obrazem je přece nějaká podobnost. A musíme se ptát: Odkud tato podobnost pochází?

Ale můžeme jít ještě dále. Vezměme snové obrazy prvního druhu, které se připojují k zevním zážitkům. Ty se imaginativním představám nepodobají. Ale imaginativní představy přecházejí k tomu, co člověk prožívá v předzemském bytí, ve kterém nemá co činit s fyzickými lidmi; imaginativní nazírání přechází k obrazu předzemských duchovních zážitků. Uvažte jen, co je tím řečeno.

Pohlížíme-li na lidské nitro, nabýváme dojmu, že jistými symbolickými obrazy je míněno lidské nitro, lidská organizace, a že naproti tomu imaginace nesouvisí s lidskou vnitřní organizací, ale s vnějším pozemským životem, že ukazuje na zážitky předzemského bytí. Vedle nich můžeme postavit jen snové zážitky, které se vztahují na pozemské bytí, ale nejsou s nimi ve vnitřní spojitosti. Tato vnitřní spojitost je u snů druhého druhu.

Nuže, co chci vylíčením toho všeho říci? Chci poukázat na to, že způsob pozorování lidského života, který skutečně objevuje záhady života, je intimní. Dnešní

člověk pozoruje život hodně povrchně. Kdyby jej pozoroval přesněji, byly by mu nápadné věci, o kterých jsem dnes mluvil. Člověk si vůbec neuvědomuje, jak velký vliv mají na jeho život jeho sny. Pohlíží na sen jako na něco prchavého, protože neví, že do jednoho druhu snů zasahuje jeho já a do druhého druhu jeho astrální tělo. Ale když život chápeme v jeho ještě hlubších projevech, pak se naznačené záhady stávají ještě palčivějšími.

Ti, kteří zde jsou již delší dobu, o takových skutečnostech již slyšeli. Znovu se zmíním o patologickém stavu, který spočívá v tom, že člověk ztratí schopnost upamatovat se na souvislost svého života. Již jsem vypravoval, jak jeden můj známý odešel jednoho dne ze svého bytu a od své rodiny na nádraží, koupil si lístek a jel až do určité stanice jako náměsíčný, nic si nepamatoval. Na přestupní stanici si zase koupil lístek, jel dál a tak jezdil dlouho. Začátek jeho jízdy byl v jednom jihoněmeckém městě. Později, když se ten případ vyšetřoval, se zjistilo, že byl v Budapešti, v Polsku (ve Lvově) atd. Konečně objevil sám sebe – jeho vědomí počalo zase působit – v útulku pro lidi bez přístřeší v Berlíně, kam se posléze dostal. Až do chvíle, kdy se sem dostal, uplynulo několik týdnů, které byly z jeho vědomí vyhlazeny. Vzpomněl si na to, co doma naposled dělal, ale ostatní z jeho vědomí vymizelo. Celou jeho cestu bylo nutno sledovat vnějším způsobem.

Tady vidíme, že při tom, co člověk činí, není jeho já. Kdybyste sledovali příslušnou literaturu, našli byste na sta takových případů vynechávajícího vědomí. Co za tím vlastně vězí? Kdybyste začali zkoumat snový svět takového člověka, který upadá do tohoto patologického stavu, objevili byste něco pozoruhodného. Především to, že měl, alespoň v jistých dobách svého života, nanejvýš živé sny, důležité zvláště tím, že si v nich něco předsevzal, že v nich měl nějaké úmysly.

Zkoumáme-li sny zdravého člověka, objeví se nám, že právě toto zasahování úmyslů do snu je buď velmi slabé, nebo se vůbec nevyskytuje. Člověku se zdají všemožné podivnosti, ale úmysly v nich zpravidla nejsou obsaženy. Vyskytnou-li se, pak se za ně člověk zpravidla po procitnutí z takového snu sám sobě vysměje.

Ale zkoumáte-li sny takových lidí s vynechávajícím vědomím, uvidíte, že to jsou lidé, kteří ve snu chovají úmysly a při procitnutí je pojmají velmi vážně, dokonce tak vážně, že pociťují výčitky svědomí, nemohou-li je provést. Mnohdy jsou tyto úmysly vzhledem k zevnímu světu tak pošetilé, že je nemohou uskutečnit, a to je potom trápí a hrozně rozčiluje. To je rub vymizelého vědomí, že člověk pojmá sen vážně, obzvláště sen s úmysly, nikoli sen s přáním. Ten, kdo pozoruje lidi, již za určitých okolností na člověku vidí, zdali se mu něco takového, jako vymizení vědomí, může přihodit. Takoví lidé na sobě mají něco, co ukazuje, že vzhledem k jistým vnitřním a vnějším zážitkům nikdy úplně nepochítají. Pozorujeme-li takového člověka, docházíme postupně k tomu, že každou noc, když spí, vychází se svým já příliš daleko z fyzického a éterického těla, vzdaluje se od něho příliš, takže pak nemůže všechno, co venku zažil, vzít s sebou. Vchází příliš daleko do ducha a nemůže všechno, co v duchovním světě prožívá, vzít s sebou při svém návratu do fyzického a éterického těla. A protože to tak často bere s sebou neúplně, zadrží ho to venku. Co v duchu prožívá příliš hluboce, zadrží posléze jeho já mimo fyzické tělo a pak nastává stav, kdy já není ve fyzickém těle.

V takovém krajním případě, kdy se vyskytne porucha vědomí, jak jsem to vylíčil, je obzvláště zajímavé pozorovat snový život takového člověka. Je jiný než snový život obyčejných lidí, je, řekněme, mnohem zajímavější. Jenže tato zajímavost má svůj rub. Pro poznání lidské bytosti, nikoli pro obyčejný život, je nemoc zajímavější nežli zdraví, pohlížíme-li na ni zevně, nikoli ovšem z nitra pro nemocného člověka. Stejně tak je snový život takového patologického člověka, jak jsem ho vylíčil,

skutečně mnohem zajímavější, nežli snový život – nechci říci šosáka – ale současníka. Tady již vidíte jakési spojení já s celým snovým světem. Toto spojení můžete takřka nahmatat. Pak se nám objevují otázky: Jak je tomu se snovými obrazy, které se vztahují na vnitřní orgány, v jejich poměru k imaginacím, které se k nim vztahují? Jak je to s nimi?

Nuže, zevně se to jeví tak, že obrazy, které jsou v imaginacích dány vnitřní organizací, poukazují na to, co je v člověku dříve, než se mu dostane fyzického těla, dříve, než je na Zemi. Snové obrazy se objevují, když už je tu. Imaginace ukazují nazpět, snové obrazy na přítomnost. Ačkoli obyčejnému snovému obrazu, poukazujícímu na vnitřní orgán, odpovídala karikatura tohoto orgánu, kdežto imaginaci odpovídá dokonalý vnitřní orgán, můžeme přece říci: Tato karikatura přece jen má v sobě možnost vyrůst v dokonalý orgán.

Nuže to je začátek úvahy, kterou se budeme zabývat zítra a jejímž kořenem je otázka: Vztahuje se snad to, co podává imaginace, na minulý život člověka a je sen začátkem imaginace v budoucnu? Je snad obsah snu zárodkem obsahu imaginace?

Stojíme před touto významnou otázkou. Vidíme, jak se spojuje to, co získáváme pozorováním snů, s otázkou o opětovných pozemských životech člověka. Ale vidíte také, že je nutno skutečně pohlížet do lidského života hlouběji, nežli je obyčejně lidem pohodlné, máme-li se dostat k tomu, co o lidské bytosti praví iniciační věda.

Přednáškou, jako byla dnešní, bych chtěl zejména vzbudit představu, jak povrchně se v dnešní civilizaci pozoruje člověk a jak je nutná intimita ve všem tomto pozorování. Tato intimita v pozorování již vede k duchovní vědě.

VIII

Vztahy snového světa k imaginativnímu poznání

Jak se stáváme dlužníky života?

Základ karmy

9. února 1924

Včera jsem se pokusil ukázat, jak je možné přiblížit se intimním pozorováním lidského snového života k iniciační vědě. Dnes bude mou úlohou prohloubit to, co jsem se včera pokusil naznačit, ze stanoviska obyčejného vědomí tak, že budu pozorovat stejný předmět z hlediska imaginativního poznání. Budu jej tedy pozorovat tak, jak se tyto věci jeví tomu, kdo na ně pohlíží v imaginacích. Nehleďme zatím k rozdílu mezi oběma druhy snů, o nichž jsem včera mluvil, pozorujme tedy sny vůbec.

Bude prospěšné, když vylíčíme, jaký poměr nalézá samo imaginativní nazírání ke snu, který má člověk, nadaný imaginacemi. Nuže, srovnajme to s oním nazíráním na sebe sama, k němuž dochází ten, kdo má imaginace, pohlíží-li na svou vlastní bytost, pozoruje-li imaginativně lidské orgány buď na sobě, nebo na jiném člověku, nebo orgánovou souvislost, tj. celého člověka jako organismus.

Obojí, jak snový svět, tak fyzický i éterický lidský organismus, se jeví imaginativnímu vědomí docela jinak, nežli vědomí obyčejnému. Imaginující člověk může také snít a snít třeba právě tak chaoticky, jako jiní lidé. Může svět snů zcela dobře pozorovat na základě svých vlastních zážitků, neboť vedle imaginativního života, který je vnitřně uspořádaný a jasný, plyne ovšem i snový svět při obyčejném vědomí právě tak, jako také vnější bdělý život.

Často jsem zdůraznil, že ten, kdo dospěje ke skutečnému duchovnímu nazírání, není snad takový snílek nebo blouznivec, který by neustále žil ve vyšších světech a neviděl vnější skutečnost. Kdo opravdu neustále sní jen ve vyšších světech nebo o nich a nevidí vnější skutečnost, není zasvěcenec; toho je nutno pokládat možná pouze za duševně patologického, ale přece jen patologického člověka. Skutečné iniciační poznání neodvádí od skutečného světa a života a jeho jednotlivých vztahů, nýbrž naopak činí člověka pečlivějším, svědomitějším pozorovatelem než by byl bez schopnosti zření. Je možno říci, že nemá-li někdo smysl pro obyčejné skutečnosti, nemá zájem o jednotlivosti života, o jednotlivosti v životě jiných lidí. Vznáší se nad životem tak „vznešeně“, nestará se o jeho jednotlivosti, a již toto může být znamením, že není schopen skutečného zření.

Imaginující zná velmi dobře snový život z vlastní zkušenosti. Ale v pochopení snu je tu přece rozdíl. Imaginující pociťuje sen jako něco, s čím se spojuje mnohem silněji, nežli se to může dít obyčejným vědomím. Dovede pojímat sen vážněji. Vlastně teprve imaginace ho opravňuje pojímat sen vážněji, neboť činí člověka schopným vidět takřka za snění a postřehovat na snu především jeho dramatický průběh, jeho napětí a řešení, jeho katastrofy a krize, ani ne tak jeho obsah v jednotlivostech. Spíše ho zajímá, spěje-li sen ke krizi, k něčemu radostnému, k něčemu, co člověku ulehčuje nebo přitěžuje, a podobně.

Člověka začíná především zajímat tento průběh snu, vidí za kulisy snu. A tu upozoruje, že sen je něco, co je ve zcela určitém vztahu k lidské duchovní bytosti. Řekne si, že sen je skutečně duchovně lidskou bytostí tak, jako zárodek rostliny je rostlina sama. Člověk se učí vidět v obsahu snu, v jeho dramatičnosti, především duchovního člověka v zárodku. Učí se v tomto zárodečném člověku poznávat vlastně to, co je přítomnému životu cizí. Právě takovéto pozorování poskytuje imaginativnímu vědomí nejsilnější dojmy, protože ve vlastní snící bytosti pociťuje stále silněji, že v sobě chová něco, co poroste mezi smrtí a novým zrozením a vejde do příštího pozemského života. Člověk se ve snu učí pozorovat zárodek příštího pozemského života.

To je neobyčejně důležité a potvrzení toho nacházíme, když tento zvláštní zážitek porovnáme s pohledem na fyzického člověka, jak je před námi se svými jednotlivými orgány. Ten se také imaginativnímu vědomí proměňuje, takže vzniká pocit, podobný tomu, když zelená, svěží, kvetoucí rostlina začíná vadnout. Když člověk s imaginativním vědomím pozoruje plíce, játra, žaludek a zejména mozek člověka jakožto fyzické orgány, řekne si, že vzhledem k duchovnu je to něco uvadajícího.

Řeknete, že to není nic příjemného, vidět v imaginacích fyzického člověka jako uvadající bytost. Kdo pozná iniciační vědu, nebude také nikdy tvrdit, že existuje pouze proto, aby lidem poskytovala příjemnosti. Má člověku dávat pravdu, ne poskytovat příjemnosti. Ale musíme také upozornit, že poznáváme-li fyzického člověka jako uvadající bytost, vidíme v něm zároveň člověka duchovního. Nemůžete takřka vidět zasvitnout člověka duchovního, nepoznáváte-li fyzického jako bytost práchnivějící, uvadající.

Tím se zjev člověka nestává ošklivější, nýbrž naopak krásnější a také pravdivější. Pozorujeme-li duchovní uvadání lidských orgánů, jeví se fyzické orgány a jejich éterický obsah jako něco, co sem přišlo z minulosti, z předešlého pozemského života, a co v nynějším pozemském životě uvadá. Tak v nás skutečně vzniká představa, že ve vývoji uvadajícího člověka, který jako bytost předešlého vtělení uvadá, se tvoří zárodek budoucího pozemského života. Nejvíce uvadá lidská hlava. A právě sen se imaginativnímu vědomí jeví jako výron lidské hlavy.

Naproti tomu se imaginativnímu nazírání jeví nejméně uvadajícím, téměř podobným obyčejnému snu, organismus údů a výměny látek. Proto je svým tvarem a svým obsahem nejvíce spojený s budoucností člověka. Rytmičtý organismus, to, co je ukryto v hrudním koši, spojuje oba ostatní organismy; je to něco, co udržuje rovnováhu.

Právě duchovnímu nazírání se lidské srdce jeví jako pozoruhodný orgán. Fyzické srdce se jeví jako orgán uvadající, ale v duchovní imaginaci jeho tvar zůstává, jenže je krásnější, ušlechtlejší.

V obraze, kterým bychom vyjádřili duchovní pohled na člověka, by tudíž byla vyjádřena určitá pravda. Člověk by měl obličej moudrého výrazu, snad i stařecký, dětské nožky a ručky; křídla by naznačovala vzdalování od Země a nějak by bylo také naznačeno srdce, připomínající fyzický orgán.

Je-li totiž někdo schopen imaginativního nazírání na člověka, pak to, co by se pokusil namalovat, nebude symbolické ve špatném smyslu, jaký mají symbolické věci v dnešní civilizaci, kde je všechno ztvrdlé, nudné. Naproti tomu bude obsahovat prvky fyzického bytí a to takové, které zároveň z fyzického bytí vyzdvihují. Mluvíme-li o duchovním světě, musíme totiž začít mluvit poněkud v paradoxech, protože duchovní svět opravdu vypadá jinak, nežli fyzický a proto vypadá paradoxně. Začíná-li někdo nazírat na člověka s imaginativním poznáním, potom pohlíží-li na hlavu, má pocit: Ach, jak bystře teď musíš myslet, máš-li před touto lidskou hlavou

obstát. Uvažuje-li pozorující člověk o lidské hlavě s imaginativním vědomím, připadá si čím dál tím více jako slabomyslný, protože bystrým myšlením, na které je v životě zvyklý, nemůže tento zázračný útvar fyzické lidské hlavy snadno pochopit. Přeměňuje se v duchovní útvar a je ve svém uvádání ještě podivuhodnější, když silně ukazuje svůj tvar; mozkové závity se opravdu stávají jakoby něčím, co uvadnuto v sobě chová hluboká tajemství světového utváření. Když člověk začíná rozumět lidské hlavě, nahlíží hluboko do tajemství světového utváření a cítí se neustále „na hlavu padlým“, chce-li hlavě rozumět.

Chce-li však s imaginativním vědomím porozumět soustavě údů a výměny látek, musí si naproti tomu říci: Tady ti tvůj bystrý rozum nepomůže, musíš vlastně spát a snít o člověku, protože této organizaci člověk porozumí nejlépe, když o člověku bděle sní.

Vidíte tedy, že je nutno pečlivě rozlišovat, začneme-li imaginativně pozorovat fyzickou organizaci člověka. Pozorujeme-li jeho hlavu, musíme být důvtipní, velice důvtipní. Pozorujeme-li jeho soustavu údů a výměny látek, musíme se stát snícími. Chceme-li imaginativním nazíráním porozumět podivuhodnému útvaru rytmické soustavy člověka, musíme se skutečně jako kyvadlo pohybovat mezi sněním a bděním.

Ale to všechno se jeví jako pozůstatek dřívějšího pozemského života, to člověk prožívá, když bdí. Jen toto zasahuje do nynějšího pozemského života a dává mu v jednání tolik, kolik člověk o svém jednání sní, jen tolik člověk skutečně koná sám; to ostatní v něm konají bohové. Potud zasahuje přítomnost. Všechno ostatní přichází z dřívějších pozemských životů. To na člověku vidíme, máme-li jej před sebou s jeho uvádající fyzickou organizací. A pohlížíme-li na to, co o sobě ví, když sní ve spánku, máme před sebou to, co připravuje pro příští pozemský život. Tyto věci je možno navzájem velmi dobře rozlišovat.

Imaginace tedy vede z tohoto pozorování bdícího a spícího člověka přímo k nazírání na vývoj, který jde od jednoho pozemského života k druhému.

Ale zcela zvláštní postavení zaujímá v tomto jak bdícím, tak spícím člověku duševní prvek, který nazýváme vzpomínkou; to, co se uchovává v paměti. Pozorujte své obyčejné vzpomínky! Víte, že to, nač si vzpomínáte, ze sebe vyjímáte jako myšlenky, jako představy. Jsou to představy minulých zážitků. Víte, že v těchto vzpomínkách zážitky ztrácejí život, výraznost, barvy, atd., atd. Zážitky jsou ve vzpomínkách vybledlé. Ale vzpomínka se nám přece jen musí jevit tak, že velmi silně souvisí s podstatou člověka, ba víc než to, musí se nám jevit jako sama podstata člověka. Člověk však obyčejně není duševně dost poctivý, aby si v tomto směru přiznal to, co je třeba si přiznat.

Ale ptám se vás: Když obrátíte pohled do svého nitra, abyste to dobře pochopili, co je potom to, co nazýváte svým já? Což je něco jiného než vzpomínky? Chcete-li dospět ke svému já, budete v sobě sotva cítit něco jiného, než vzpomínky na život. Shledáte sice, že tyto jevy jsou prostoupeny jakousi aktivitou, ale ta zůstává velmi mlhavá a temná. Co se živě jeví jako já, to jsou v pozemském životě právě vzpomínky.

Jak se jeví imaginujícímu vědomí tento svět vzpomínek, který v sobě jen potřebujete vyvolat, abyste před sebou měli všechnu jejich mlhavost a duševnost?

Před imaginací se svět vzpomínek ihned rozšiřuje a stává se mohutným tabló, přehledem, v jehož obrazech vidíme všechno, co člověk v přítomném životě prožil. Je-li toto člověk a v něm vzpomínka, imaginací se tato vzpomínka ihned rozšíří až ke zrození. Člověk se cítí jakoby vyšel z prostoru. Je tu samé dění.

Když člověk přehlíží celý dosavadní pozemský život, pohlíží na tabló. Čas se stává prostorem. Pohlížíme do něho jako do stromořadí. Přehlížíme celý dosavadní život jako tabló, jako panoráma, a můžeme říci, že se vzpomínka rozšiřuje. Máme-li ji v obyčejném vědomí, je jakoby v jediném okamžiku. Obyčejnému vědomí se to skutečně jeví takto: Je-li člověku např. řekněme 40 let a vzpomíná-li si obyčejným způsobem na něco, co zažil před dvaceti lety, pak se to jeví tak, jako by to bylo sice velmi vzdálené v prostoru, ale jakoby to přece jen bylo tady. Když si však člověk vzpomíná imaginativním způsobem, ví, že to setrvává, že to nezmizelo, tak jako nezmizely vzdálené stromy ve stromořadí. Je to tu. Tak člověk pohlíží na toto tabló. A poznává, že vzpomínka, kterou máme v obyčejném vědomí, je čirá iluze.

Chápeme-li vzpomínku, kterou máme v obyčejném vědomí, jako skutečnost, je to opravdu tak, jako když průřez stromu pokládáme za skutečný kmen stromu. Tento průřez vlastně není nic. Je to jen obraz, kmen stromu je nad ním a pod ním. A tak tomu opravdu je, když chápeme vzpomínky imaginativně. Tu poznáváme celou nicotnost obsahu jednotlivých vzpomínek. To celé se rozšíří až téměř ke zrození, popřípadě ještě i dále. Všechno minulé se stává přítomným. Jeví se to sice perspektivně vzdálené, ale je to zde.

Když to člověk jednou pochopil a má takový názor, pak přichází ono poznání, které je schopno neustálého pozorování a které praví, že člověk má krátce po smrti, když opustí své fyzické tělo, po několik dní tento zpětný přehled jako něco samozřejmého. Když člověk prochází branou smrti, prožívá nejprve po několik dní pohled na panoráma svého života, vidí svůj život v mohutných, zářících, výrazných obrazech.

Když pokračujeme v imaginativním poznání, jistým způsobem se náš život obohacuje, a přiměřeně chápeme to, co jsme dříve chápali jinak. Tak na příklad své chování k jiným lidem. Chápeme úmysly, které jsme měli při svém chování, činy, které jsme vykonali a celý způsob, jak jsme se k lidem chovali. O tom můžeme v obyčejném životě více či méně v jednotlivém případě uvažovat podle toho, jsme-li více nebo méně bezmyšlenkovití. Ale teď máme právě představu o způsobu svého vlastního chování. Ale co chápeme, je přece vlastně jenom část věcí. Dejme tomu, že jinému člověku učiníme dobrý nebo zlý skutek. Uvidíme výsledek dobrého skutku, spokojenost druhého člověka; snad jsme mu v tom či onom směru prospěli. Uvidíme tedy takové následky svého jednání, jaké mohou nastat ve fyzickém světě.

Jestliže jsme vykonali zlý skutek, uvidíme, jak jsme člověka poškodili, jak je nespokojen, jak třeba i fyzicky trpí atd., atd. To všechno budeme moci ve fyzickém životě pozorovat, nebudeme-li před tím prchat, nebude-li nepříjemné pozorovat následky svých skutků u jiného člověka.

Ale to je jenom jedna stránka věci. Každé jednání vůči jiným přírodním říším má ještě jinou stránku. Dejme tomu, že jste prokázali nějakému člověku dobrý skutek. Tento skutek má v duchovním světě určitý význam. V duchovních světech z něho takřka vychází teplo, duchovní paprsky tepla. Z dobrého skutku, který prokážeme jinému člověku, proudí v duchovním světě duševní teplo. Ze zlého skutku, který jsme druhému člověku učinili, proudí duševní chlad.

Tak skutečně do duševního světa jaksí vsouváme duševní teplo a duševní chlad, podle způsobu, jak se chováme k jiným lidem.

Jiné jednání člověka je zase takové, jakoby v tom či onom směru v duchovním světě působily jasné, zářící paprsky. Zkrátka můžeme říci, že z toho, co v životě na Zemi konáme, prožíváme vlastně jen polovinu.

Přistoupíme-li nyní k imaginativnímu vědomí, mizí tedy před ním vlastně to, co druhé vědomí již beztoho ví. Dostalo-li se druhému člověku pomoci, nebo byl-li

poškozen, to je věc obyčejného vědomí, aby to pochopilo. Ale co nějaké jednání, ať dobré nebo zlé, moudré nebo pošetilé, působí v duchovním světě – duševní teplo nebo chlad, duševní jas nebo temnotu atd. – v tom je veliká rozmanitost, to vystupuje před imaginativním vědomím, to začíná zde. Řekneme si: I když jsi to nevěděl, když jsi ve svém jednání nechal působit své obyčejné vědomí, to ještě neznamená, že to neexistovalo. Jen si nenechej zpochybnit to, co jsi při svém jednání nevěděl – že to jsou prameny světelného a tepelného duševního záření, a že když jsi to neviděl a neprožil, že to snad není. Prožil jsi to, ale v podvědomí. Tím vším jsi prošel. Tak jako to teď vidí tvé oči, tvé duševní oči většího vědomí, že jsi dobrým skutkem, který jsi učinil, jinému pomohl, nebo že jsi zlým činem někoho poškodil, tak tvé podvědomí zcela souběžně prožívalo to, co čin znamenal v duchovním světě.

Ve chvíli, kdy je člověk ve svém imaginativním vědomí tak daleko, že je toto vědomí dostatečně silné, zírání nejen jako na panoráma svých zážitků, ale nutně si uvědomuje, že vůbec není celým člověkem, jestliže neprožívá, co nechal být neprožito, tuto druhou stranu svého jednání, svého pozemského života. Proti tomuto panoramatu, jež sahá až ke zrození nebo za ně, si člověk postupně připadá jako mrzák, jakoby mu byl některý úd useknut. Stále si říká: To bys přece měl spoluprožívat; vypadáš vlastně, jako by ti bylo vzato tvé oko, useknuta tvá noha. Polovinu svých zážitků jsi neměl. To musí nastat v průběhu imaginujícího vědomí – člověk se vzhledem k zážitkům musí cítit jako zmrzačený, především cítí, že mu obyčejný život něco zakrývá.

V naší dnešní materialistické době je to obzvláště prudké, neboť tato doba vůbec nevěří, že lidské jednání má větší cenu a větší význam, než jaký má pro obyčejný život, který probíhá zevně ve fyzickém světě. Tvrdí-li se, že se v duchovním světě děje ještě něco zvláštního, pokládá se to více nebo méně za pošetilost; ale je tomu tak. Před inspirovaným vědomím se objevuje tento pocit zmrzačení. Člověk si řekne: Musíš opravdu získat možnost, abys prožil všechno, co jsi neprožíval. Ale to je téměř nemožné. Možné je to pouze v jednotlivostech, ve velmi skrovné míře.

Ten, kdo život prohlédá hlouběji, pociťuje jako něco vážného to, že z něho vlastně za svého pozemského života mnohé nemůže splnit, že musí takřka dát dlužní úpis budoucnosti. Musí si říci, že život ukládá lidskému prožívání úkoly, které člověk v tomto pozemském životě vůbec nemůže vykonat, musí je zůstat vesmíru dlužen a prožívat je teprve, až projde branou smrti. Takto iniciační moudrost silně obohacuje život, i když častokrát velmi tragicky. To když člověk pociťuje vůči životu nezbytný dluh, nutnost dát bohům dlužní úpis a říci: To mohu prožívat teprve až zemřu; teprve potom mohu prožívat to, co jsem byl vesmíru dlužen.

Toto vědomí, že vnitřní život musí člověk zčásti prožívat v jakési směně na budoucnost po smrti, nesmírně prohlubuje lidský život. Duchovní věda není k tomu, aby teoreticky podávala vědění o tom či onom; tomu, kdo studuje duchovní vědu, jako se studují jiné věci, bude užitečnější, bude-li studovat kuchařskou knihu. Tu bude alespoň nucen pohlížet na věc ne pouze teoreticky, protože život, hlavně život žaludku a vše, co s tím souvisí, pečuje o to, aby se kuchařská kniha chápala vážněji než pouhá teorie. Je nutné, aby – dostane-li se k člověku duchovní věda – prohlubovala život citově.

Nesmírným prohloubením života je to, je-li člověk upozorněn na tento dluh bohům, a když si řekne: Polovinu života na Zemi vlastně nemohu prožívat, protože se skrývá pod povrchem bytí. Poznává-li člověk zasvěcením, co se tu obyčejnému životu skrývá, pak již může poněkud nahlédnout do toho, co je dlužen. Obyčejným vědomím tento dluh vidí, ale nedovede číst tento dlužní úpis, který by sám měl dát. Iniciačním vědomím sice dlužní úpis číst může, ale nemůže ho v obyčejném životě

zaplatit. Musí čekat, až přijde smrt. Dosáhl-li člověk tohoto vědomí, prohloubil-li své lidské svědomí tak, že je v něm toto vědomí zcela živé, dozrál k tomu, aby lidský život sledoval dále oním zpětným pohledem na tabló, o němž jsem mluvil, při kterém jde až ke zrození. Potom vidí, jak po několika dnech začíná nutnost prožívat to, co nechal neprožito.

Člověk nyní musí prožívat každý jednotlivý čin, který vykonal vůči lidem nebo světu a který nechal neprožít. Nejprve se objeví činy, které konal před svou smrtí, potom činy předchozí. Nejdříve si uvědomí světový význam zlých činů, nebo dobrých činů, které vykonal naposledy. Co při nich prožíval na Zemi, odpadá. Teď prožívá, jaký význam mají pro svět.

Tak to pokračuje; člověk prožívá svůj život ještě jednou zpětným postupem. V době, kdy takto prožívá svůj život v jeho světovém významu, ví, že je stejně spojen se Zemí, protože to, co prožívá, je jen druhá stránka jeho pozemských činů.

Pohledte, tu pak člověk cítí, jakoby nyní byl jeho budoucí život nesen v klínu vesmíru. Co nyní člověk prožívá, je jakýsi embryonální stav dalšího života mezi smrtí a novým zrozením, jenže jej nenese matka, ale svět. Totiž svět toho, co zde ve fyzickém bytí neprožil. Svě fyzické bytí prožívá ještě jednou zpětným postupem, ale v jeho světovém významu. Prožívá je tu s vědomím silně rozděleným.

Když zde ve fyzickém světě jako člověk pohlížíme na bytosti kromě nás, cítíme se vůči nim jako král. Třebaže lva nazýváme králem zvířat, cítíme se jako lidé nad něj stále ještě povýšeni. Člověk má vůči bytostem jiných říší pocit, že stojí pod ním. Může je posuzovat, ale nepřipisuje jim schopnost, že mohou posuzovat ony jeho. Stojí nad ostatními bytostmi jiných přírodních říší.

Jiný pocit má člověk, když po smrti prochází svým životem, a prožívá jej, jak jsem to právě vylíčil. Tu nepocituje, že jsou před ním přírodní říše, nad které je povznesen, ale má pocit, že stojí podřízen před říšemi duchovního světa. Má teď pocit, že on je nejnižší, a ostatní že stojí nad ním.

Když takto prochází tím, co bylo dříve neprožito, pocituje všude bytosti, které jsou nad něho povzneseny, a kterým on je podřízen. Tyto bytosti přinášejí své sympatie a antipatie tomu, co prožívá jako následek svého pozemského života. Člověk je hned po smrti jako v nějakém duchovním dešti. Prožívá své činy ještě jednou, totiž jejich duchovní stránku, ale přitom stékají dolů sympatie a antipatie vznešených bytostí, které stojí nad ním. Je pokryt a zalit sympatiemi a antipatiemi. A tu pocítí, že to, co ozařuje sympatie vznešených bytostí vyšších hierarchií, je přijímáno do vesmíru a je v něm dobrým příspěvkem. Nač padnou antipatie vznešených bytostí, to je odmítnuto. Člověk cítí, že by to byl špatný příspěvek vesmíru, kdyby to při sobě nepodržel.

Zlý čin, provedený vůči někomu, je zalit antipatiemi vznešených bytostí. A člověk cítí, že toto spojení s jejich antipatiemi by bylo něco neobyčejně špatného pro vesmír, kdyby to, co zlý čin pro celý vesmír znamená, k sobě nepřipoutal, kdyby to ze sebe vypustil. Z toho důvodu shromažďuje člověk to, co přijímá antipatie vznešených bytostí.

Tím člověk pokládá základ ke své karmě, k tomu, co potom působí do příštího pozemského života, aby to bylo vyrovnáno jinými činy.

Tento průchod lidské bytosti duševní oblastí po smrti je možno takřka líčit více po stránce zevní, jak jsem to učinil ve své knize „Theosofie“. Tam se to líčí více myšlenkovým postupem, na jaký je zvyklá naše doba. Nyní, když jaksi rekapituluji, co jsem líčil ve Všeobecné anthroposofické společnosti – systematiku anthroposofie, chci tyto věci vylíčit spíše niterně, takže můžete tušit, jak to člověk prožívá ve stavu posmrtném ve své lidské bytosti, ve své lidské individualitě.

Když to takto prohlédáme, můžeme ještě jednou obrátit zrak na snový svět. Ten se nám objeví v novém světle. Vidíme-li, jak člověk po smrti prožívá duchovní stránku svých pozemských činů, svého pozemského bytí a svých pozemských myšlenek, můžeme zase pohlédnout na snícího člověka, na všechno, co člověk zcela nevědomě prožil. Teď se objeví rozdíl mezi tím, když to prožíval ve spánku a když to prožívá po smrti.

Pozorujte lidský pozemský život! Jsou tu stavy bdělé, stále přerušované spánkem. Nuže, předpokládáme-li, že člověk není ospalec, stráví asi třetinu svého života spaním. V této třetině svého života prožije skutečně tu druhou duchovní stránku svých činů, jenže o tom nic neví. Ve snu je to jen lehké čeření vln. Tu zpozorujeme leccos z této druhé stránky, ale to je jen slabé čeření vln na povrchu. V hlubokém spánku však nevědomky prožíváme duchovní stránku svého denního života.

Můžeme tedy říci: Ve vědomém denním životě prožíváme to, co lidé myslí a cítí, jak se jim od nás dostává nebo nedostává pomoci. Ve spánku nevědomě prožíváme to, co myslí bohové o našich činech a o našich myšlenkách za bdělého života. Ale nic o tom nevíme. Proto si připadá ten, kdo nahlíží do tajemství bytí, tak zmrzačen, jak jsem vám to líčil, tak obtížen dluhem. To všechno zůstalo v podvědomí. Po smrti tím člověk prochází skutečně vědomě. Proto prožívá tu část života, kterou prospal, ještě jednou, tedy asi třetinu doby pozemského života. Když tedy někdo projde branou smrti, prožívá opět zpětným postupem noc za nocí, jenže to, co prožíval každé noci nevědomě, nyní prožívá vědomě. Můžeme tedy říci, i když to téměř vypadá, jako bychom se těmto obyčejně vážným věcem posmívali: Prospí-li někdo větší část svého života, trvá toto znovuprožívání po smrti déle, spí-li málo, trvá kratší dobu, průměrně však třetinu, protože třetinu prospí. Dosáhl-li tedy někdo v pozemském fyzickém životě 60 let, trvá toto prožívání po smrti 20 let. A v té době prochází jakýmsi embryonálním stavem, připravujícím ho pro duchovní svět.

Když tím projde, je teprve od Země uvolněn. Pak ho již Země nezahaluje. Teprve je vlastně zrozen pro duchovní svět, v němž žije mezi smrtí a novým zrozením. Když vyklouzne ze slupek pozemského bytí, které na sobě dosud měl, ovšem duchovně, cítí to jako zrození pro duchovní svět.

IX

Lidská schopnost vzpomínky

10. února 1924

Z předešlých přednášek jste viděli, jak významné výhledy se naskýtají na lidské bytí a jeho spojení se světem, obrátíme-li pozornost na lidskou schopnost vzpomínky. Dnes proto budeme pozorovat tuto schopnost samu o sobě, jak se nám jeví ve svých různých fázích v lidském životě, především v obyčejném vědomí, které má člověk mezi zrozením a smrtí.

Co člověk ve svém bohatém životě prožívá ve svém myšlení, cítění a chtění i rozvíjením svých fyzických sil, to přeměňuje ve vzpomínky, a čas od času se ve svém duševním životě vrací ke vzpomínkovým obrazům toho, co prožil.

Ale když srovnáte tyto volně se vynořující nebo úmyslně vyvolané vzpomínkové obrazy a jejich mlhavost, jejich pouhé bytí jako myšlenky a představy, se silnými zážitky, na něž se vztahují, řeknete, že vzpomínky jsou právě jen obrazy. Ale tyto obrazy jsou tím, co si ve svém já ze svých zážitků v zevním životě uchováváte. Vzpomínky v sobě chováme skoro jako poklad, vydobytý z našich zážitků. A ztratíme-li něco v chorobných případech z těchto vzpomínek – o čemž jsem také již mluvil – pak je to poškození našeho samotného já. Cítíme, že je naše nejnvnitřnější bytost, naše já poškozeno, jestliže díky nemoci musí něco vypustit z pokladu vzpomínek, který náš život činí celistvým. Mohli bychom také poukázat na hrozné stavy, jaké se někdy vyskytují při mozkové mrtvici, kdy jsou určité části uplynulého života ze vzpomínek vyhlazeny.

Pohlédneme-li v jistém bodě svého života zpět na uplynulý život od posledního zrození, pak, máme-li se pokládat za člověka s duší, jistě pocítujeme souvislost vzpomínek.

To je několik rysů, které poukazují na to, čím je schopnost vzpomínky ve fyzickém pozemském životě. Je však ještě něčím mnohem více. Co by pro nás byl zevní svět se svými stále se obnovujícími dojmy, se vší svou životností, kdybychom nebyli schopni připojit nové dojmy ke vzpomínce! A jistě ne naposledy můžeme říci: Všechno učení konec konců spočívá v tom, že nové, jehož se člověku dostává, se připojuje k tomu, co již chová ve svých vzpomínkách. Veliká část školní metodiky spočívá v tom, že nacházíme nejracionálnější způsob, jak to nové, co máme dětem vštípit, připojit k tomu, co můžeme vyvolat z pokladu jejich vzpomínek.

Zkrátka, při všem se nakonec dovoláváme vzpomínky, jde-li o to, aby zevní svět vstoupil do duševna a duševno samo aby pocítovalo a vnitřně prožívalo vlastní bytí. Vzpomínka je tedy nejdůležitější a nejobsáhlejší část niterného života člověka v jeho pozemském bytí.

Pozorujme však vzpomínku ještě z jiného hlediska!

Dobře víme, že souhrn vzpomínek, který v sobě chováme, je vlastně fragment, zlomek. Tak mnohé průběhem života zapomínáme, ale jsou v životě okamžiky, kdy se znovu vynoří to, co jsme dávno zapomněli. Jsou to obzvláště okamžiky, kdy se člověk blíží smrti; tu se vynořuje leccos, co již bylo jeho vědomé vzpomínce velmi vzdáleno. Umírající lidé si náhle vzpomínají na věci, které z jejich vědomé vzpomínky dávno zmizely. A zkoumáme-li intimně sen, který přece také souvisí se vzpomínkou, skutečně shledáme, že se v něm vynořují věci, které člověk zcela jistě prožil a minul

je bez povšimnutí, ale které jsou přesto v jeho duševním životě. Vynořují se právě tehdy, když tomu nepřekáží fyzický a éterický organismus, když jsou astrální tělo a já ve spánku samy. Obyčejně si toho člověk nevšimá. Proto nepoznává, že právě vědomá vzpomínka je jen zlomek toho všeho, co do sebe přijímáme, a že vlastně stejným způsobem ze života mnohé přijímáme přímo do podvědomí a potom niterně zpracováváme.

Nuže, pokud žijeme pozemským životem, potud pokládáme při vzpomínce za podstatné, že se může vynořit z duševních hlubin ve formě vzpomínkové myšlenky. Myšlenky na to, co jsme prožili, přicházejí a zase odcházejí. Hledáme je. Pokládáme to za podstatu vzpomínky.

Ale když procházíme branou smrti, následují po pozemském životě dny, kdy se objevují jako v mohutné perspektivě obrazy právě uplynulého pozemského života. Jsou najednou tu. Co bylo před mnoha lety, je tu zároveň s tím, co bylo před několika dny. Jako jsou v prostoru a v prostorové perspektivě předměty vedle sebe, tak je nyní to, co jsme prožívali v čase, vedle sebe ve vnitřní perspektivě časové; ale je to najednou tu. Jenže se to zakrátko stává stále mlhavější a stále méně zřetelné. Když ve fyzickém pozemském životě hledíme do sebe, cítíme, že obrazy toho, co jsme prožili, jsou v nás jako sbaleny, nyní však tyto obrazy rostou a mohutnějí. Pociťujeme, jakoby svět do sebe pojímal obrazy našich vzpomínek. Co je po smrti nejprve úzce omezeno, ve vzpomínkovém tabló, to stále roste, ale stává se zároveň mlhavější. Pak shledáme, že se to rozšířilo jakoby do celého vesmíru, ale slabě, takže sotva ještě tušíme, co jsme dříve tak zřetelně viděli. Tušíme to, a potom to zmizí v dálkách. Již to zde není.

To je druhá forma, kterou má vzpomínka, jakási druhá metamorfóza, proměna ve dnech hned po smrti. To je fáze, o níž můžeme říci, že naše vzpomínky odlétají do vesmíru. Všechno, s čím jsme spojovali své bytí mezi zrozením a smrtí tak těsně, jako se vzpomínkou, se rozšiřuje, roste, stává se stále mlhavější a konečně se ztrácí ve vesmírných dálkách.

Je to, jako bychom v nich viděli mizet ono já, které jsme vlastně označovali jako své já ve svém pozemském životě. A ke konci těchto několika dnů, ve kterých toto prožíváme, si vzhledem ke svým rozptýlujícím se vzpomínkám musíme říci, že my sami se rozptýlujeme a rozšiřujeme do vesmíru, až konečně prožijeme okamžik, kdy cítíme, že nás vesmírné dálky přijímají s tím, v čem jsme se cítili mezi zrozením a smrtí.

Když takřka projdeme tímto nadsmyslovým omámením, touto nadsmyslovou mdlobou, která nám vzala vnitřní vědomí pozemského bytí v souhrnu vzpomínkových představ, žijeme potom ve třetí fázi vzpomínky. Tato třetí fáze, toto třetí údobí nás učí: To, co jsme v pozemském bytí za pomoci vzpomínek označovali jako naše já, se rozptýlilo do vesmírných dálek a takřka nám před námi dalo důkaz své nicotnosti. Kdybychom byli jen to, co by mohlo být uchováno v našich vzpomínkách mezi zrozením a smrtí, byli bychom za několik dní po smrti ničím.

Noříme se do něčeho zcela jiného. Poznáváme, že své vzpomínky nemůžeme udržovat. Svět nám je po smrti bere.

Ale za všemi vzpomínkami, které jsme chovali v pozemském životě, tkví něco objektivního. Duchovní protějšek, o kterém jsem včera mluvil, je vepsán do světa. A nyní se do tohoto duchovního protějšku našich vzpomínek ponořujeme. Jestliže jsme od svého narození až ke smrti měli zážitky, pak jsme něco prožili s tímto člověkem, s onou rostlinou, s oním pramenem, se vším, s čím jsme se za svého života setkali. Všechno z toho, co jsme zažili, zůstává ve svém duchovním protějšku vepsáno do duchovní skutečnosti, v níž mimo fyzickou skutečnost také stále jsme.

Každý stisk ruky, který jsme s někým vyměnili, má svůj duchovní protějšek. Ten je vepsán do duchovního světa. Je tu. Obrazy tohoto života máme před sebou, jen když v prvních dnech po smrti pohlížíme na svůj život. Takřka nám zakrývají to, co je do světa vepsáno našimi činy, našimi myšlenkami, našimi city.

Ve chvíli, kdy branou smrti vstupujeme do – řekněme – jiného života, jsme naplněni tím, co máme před sebou v onom životním tabló, které obsahuje obrazy, jdoucí perspektivně až ke zrození i za ně. Ale právě tyto obrazy mizí ve vesmírných dálkách.

Ale potom se ukazují duchovní protějšky všech činů, které jsme konali až ke zrození. Stávají se viditelnými, ale tak, že dostáváme přímo popud, abychom všemi těmi zážitky prošli ještě jednou zpětnou cestou. Člověk obvykle ví, jde-li např. z Dornachu do Basileje, že může také jít z Basileje do Dornachu, protože má zde ve fyzickém světě příslušnou představu prostoru. Ale ve svém obvyčejném vědomí neví, že jde-li od zrození až ke smrti, může také jít od smrti až ke zrození. Právě tak jako můžeme jít ve fyzickém světě z Dornachu do Basileje a také nazpět, můžeme jít od smrti až ke zrození, jako jdeme v pozemském fyzickém životě od zrození až ke smrti.

To činíme v duchovním světě, když zpětným postupem prožíváme duchovní protějšky všech zážitků, které jsme měli zde v pozemském životě. Měli jsme, řekněme, nějaký zážitek s něčím v mimolidské přírodní říši; třeba se stromem. Tento strom jsme pozorovali, nebo jsme jej jako drvoštěpové káceli. To všechno má duchovní protějšek. Pro celý vesmír, pro duchovní svět, má především význam, zdali jsme jej pouze pozorovali, nebo jej skáceli, nebo s ním udělali něco jiného. To, co můžeme s fyzickým stromem zažít, jsme zažili v pozemském fyzickém životě; duchovní protějšek tohoto zážitku prožíváme nyní zpětným postupem od smrti až ke zrození.

Jestliže jsme měli nějaký zážitek s jiným člověkem, např. když jsme mu způsobili bolest, je jeho duchovní protějšek již ve fyzickém světě, jenže to není náš zážitek, je to bolest, kterou druhý člověk trpí. U nás snad byla příčinou této bolesti dokonce jistá libost, spojená s tím, že jsme mu bolest způsobili. Naplňovala nás pomsta nebo něco takového. Když teď jdeme nazpět svým životem, nemáme svůj, nýbrž jeho zážitek, to, co zažil naším činem. To také náleží k duchovnímu protějšku, a je to vepsáno do duchovního světa. Člověk zkrátka prožívá duchovním způsobem své zážitky ještě jednou zpětným postupem od smrti ke zrození.

Toto prožívání je spojeno, jak jsem již včera řekl, s tím, že cítíme, jak na něm mají účast bytosti, které jsou nad člověkem. Když se prodíráme duchovními protějšky svých zážitků, je to tak, jakoby se neustále shora řinuly sympatie a antipatie duchovních bytostí, které mají právě sympatie nebo antipatie s našimi činy, s našimi myšlenkami v jejich zpětném prožívání. Přitom cítíme vzhledem ke každé jednotlivosti, kterou jsme na Zemi vykonali, ať v myšlenkách, v citech, v podnětech vůle nebo v činech, jakou cenu má pro bytí určované duchovně. Trpkou bolestí prožíváme škodlivost nějakého činu, kterého jsme se dopustili. S palčivou žízni prožíváme vášně, které jsme měli v duši. Prožíváme je tak dlouho, pokud dostatečně nepochopíme bezcennost vášní pro duchovní svět a nepovzneseme se nad ně, což závisí na fyzické osobnosti na Zemi. Když to pozorujeme, je zajisté velmi patrné, jaká je vlastně hranice mezi tím, co je duševní a co patří fyzickému. Pohlédte, člověk snadno pohlíží na něco takového, jako je žízeň nebo hlad, jako na něco fyzického. Zajisté, protože žízeň a hlad jsou jisté změny v organismu. Ale prosím vás, milí přátelé, představte si, že by tytéž změny, které jsou v lidském fyzickém organismu, má-li člověk žízeň, byly v nějakém těle, které není oduševněno. Mohou tu přece být tytéž změny, ale neoduševnělé tělo nebude mít žízeň. Jako chemik můžete zkoumat,

kteřé změny ve vás jsou, máte-li žízeň. Způsobíte-li nějakým způsobem tytéž změny ve stejných látkách a stejném spojení sil v těle, které není lidsky oduševněno, nebude mít žízeň. Žízeň není právě něco, co žije ve fyzickém těle, žízeň je něco, co žije při změnách fyzického těla v duševnu, v astrálnu. Rovněž tak hlad. A má-li někdo v duši velikou libost z nějakého uspokojení způsobeného fyzickými úkony ve fyzickém životě, je to tak, jako když má zde ve fyzickém životě žízeň.

Duše pociťuje žízeň, palčivou žízeň po věcech, které si zde člověk zvykl uspokojovat fyzickými úkony. Ale ty nejsou možné, když jsme odložili fyzické tělo. Veliká část života po smrti při tomto zpětném postupu, který jsem zde naznačil, je naplněna tím, že si člověk ve své duchovně-duševní bytosti teprve musí zvykat žít bez fyzického těla. Nejprve má neustále palčivou žízeň po tom, co lze uspokojit jen fyzickým tělem. Jako si dítě musí zvykat užívat svých orgánů, jako se musí učit mluvit, tak si musí člověk v životě mezi smrtí a novým zrozením zvykat nemít již své fyzické tělo jako základ svých duševních zážitků. Musí vrůstat do duchovního světa.

Popisy tohoto života, které činí třetinu doby života fyzického, jak jsem řekl včera, jej líčí přímo jako peklo. Čtete-li popisy, jaké jsou např. v literatuře staré Theosofické společnosti o tomto životě, který je tam podle orientálního zvyku nazýván kámalókou, jistě vám naskočí husí kůže. Nu, tak tomu není. Tak se to může jevit, když tyto věci srovnáváme přímo s pozemským životem, ale tady je to něco neobyčejného, protože se právě musíme ihned vpravit do duchovních protějšků a hodnot, odpovídajících tomu, co jsme na Zemi prožili. Co jsme tedy na Zemi prožili jako blahobyť, tam je strádání, trpké strádání. Uspokojující je vlastně jen to, co jsme na Zemi prožili jako něco neuspokojujícího, bolestného, jako utrpení. V mnohém směru, srovnáváme-li to s pozemským životem, je v tom, co tam prožíváme, něco hrůzného, ale to právě nemůžeme srovnávat přímo s pozemským životem, protože to přece neprožíváme v něm, nýbrž po něm, a protože potom neusuzujeme pozemskými pojmy.

Jestliže tedy po smrti např. prožíváte bolest, kterou jste jinému způsobili, řeknete si – musím to tak vyjádřit: Kdybych tuto bolest neprožíval, zůstal bych nedokonalou lidskou duší, neboť škoda, kterou jsem ve vesmíru spáchal, by mi musela neustále něco odnímat. Prožívám-li vyrovnání, stávám se celým člověkem.

Záleží na vnitřním duševním uspokojení člověka, jak těžce se propracovává k úsudku post mortem, k úsudku po smrti, že je vlastně dobrodiním pociťovat bolest za to, že jsme způsobili bolest někomu jinému.

Může to být těžké, propracovat se k tomuto úsudku; ale je jisté duševní uzpůsobení, které již zde v pozemském životě poznává něco o nadsmyslovém životě. Toto duševní uzpůsobení pociťuje dokonce jako blaženost bolestné vyrovnávání mnohého, co bylo v pozemském životě, protože právě jím jde člověk kupředu ve zdokonalování svého lidství. Jinak by v tomto zdokonalování zůstal pozadu. Jestliže jste druhému způsobili utrpení, máte menší cenu, nežli jste měli před tím, než jste mu utrpení způsobili. A usuzujete-li rozumně, řeknete: Když jsem jinému způsobil utrpení, jsem pro vesmír horší lidskou duší, nežli jsem byl, pokud jsem mu to nezpůsobil. Před tím jsem měl větší cenu. A budete pociťovat jako dobrodiní, když budete moci po smrti nalézt vyrovnání tím, že toto utrpení nyní rovněž zakoušíte. Pohleďte, milí přátelé, to je třetí fáze toho, co v nás žije jako vzpomínka. Vzpomínky, které jsme v sobě chovali, se nám nejprve po několik dní po smrti zhušťují v obrazy, ale potom se rozptýlí ve vesmíru. Náš vnitřní život ve formě myšlenek se vrací do vesmíru. Ale ve světě samém je duchovně vepsáno, co jsme prožili. A když jsme ztratili vzpomínky, které jsme v pozemském životě v sobě měli uzavřeny, když se rozptýlily do dálek, vrací nám je svět ze svých záznamů, z objektivna.

Je sotva silnější důkaz spojení člověka se světem nežli ten, který vyvstává po smrti, když je nám náš vnitřní život nejprve vzat, aby nám byl opět ze světa dán. To člověk pociťuje i při bolestných událostech po smrti jako něco, co náleží k lidství v jeho celistvosti. Můžeme říci, že má pocit: To, co jsme měli v pozemském životě jako něco niterného, si svět bere. A to, co jsme do světa vtiskli, nám zase dává. Vlastní já člověka vrací právě to, čeho si nevšímal, co míjel, co však zřetelnými črtami vepsal do duchovního bytí. Ve zpětném postupu životem pak projdeme zrozením a dostaneme se tak do dálek duchovního bytí.

To, že jsme to prožili, nám vlastně nyní dává možnost být v duchovním světě. A schopnost mít vzpomínky podstupuje čtvrtou proměnu, metamorfózu. Nyní pociťujeme, že v pozemském životě v nás za obyčejnou vzpomínkou vlastně vždycky něco žilo, ale že to nedospělo k našemu vědomí. Vepsalo se to do světa. Teď jsme to my sami. Přijali jsme svůj pozemský život v jeho duchovním významu. Jsme nyní sami tímto duchovním významem. Teď, když jsme zpětným postupem prošli zrozením a vešli do duchovního světa, jsme k tomuto světu ve zcela zvláštním poměru. Stojíme před ním sami takřka ve své duchovní hodnotě. Když jsme zpětně prošli zrozením a prožili utrpení, které jsme způsobili jinému, když jsme v duchovním protějšku prožili zážitek např. se stromem – jeho hodnotu, byl to zážitek, ale nebylo to ještě prožívání sebe. Je to skutečně možno přirovnat k embryonálnímu stavu člověka před jeho zrozením. To všechno, co prožívá, neprocitlo k sebevědomí ani ještě v prvních letech jeho fyzického pozemského života. Sebevědomí procitá teprve pozvolna.

Tak se stává ze všeho toho, co zpětným postupem prožíváme, když vcházíme do světa, teprve postupně naše já, naše duchovní sebevědomí, a nyní jsme to, co jsme prožili. A s tímto bytím, které je skutečně druhou stránkou našeho bytí pozemského, vstupujeme do světa, v němž není zcela nic z obyčejných říší vnější přírody. Objevují se v něm však ihned nejprve ony duše, které zemřely před námi a se kterými jsme byli nějak spojeni, a individuality vyšších duchovních bytostí.

Jako duch žijeme mezi lidskými a jinými duchy, ať už to jsou jiní lidé, nebo bytosti, nenáležící k lidstvu, a toto okolí duchovních individualit je teď náš svět. Jejich vztah k nám v duchovním světě je nyní naše zkušenost, kterou prožíváme.

Jako zde na Zemi prožíváme svůj vztah k bytostem vnějších přírodních říší, tak nyní prožíváme svůj vztah k duchovním bytostem různých stupňů.

A obzvláště významné je následující: Když jsme procházeli životem mezi smrtí a zrozením, jak to zde bylo schematicky vylíčeno, v tomto zpětném postupu života jsme pociťovali sympatie a antipatie, které, jak jsem včera řekl v přirovnání, se řinou na tyto zážitky jako duševní déšť. Teď duchovně vidíme bytosti, jejichž sympatie a antipatie jsme předtím vnímali, když jsme prožívali duchovní protějšek svého pozemského života; teď, když jsme vešli do duchovního světa, žijeme mezi nimi. Teď pozvolna cítíme, jako bychom byli vnitřně naplněni silou, impulsy, které vycházejí od těchto duchovních bytostí kolem nás.

Všechno, co jsme dříve prožili, se stává reálnější, protože se duchovně reálnější pro nás stává naše já. Cítíme se postupně takřka ve světle nebo ve stínu těchto duchovních bytostí, do nichž se vžíváme. Před tím jsme něco cítili proto, že jsme prožívali duchovní hodnotu: cenné nebo škodlivé ve vesmíru. Nyní cítíme: Tu je něco, co jsme v pozemském životě vykonali v myšlenkách nebo v dílech, co má svou duchovní cenu, co je vepsáno do duchovního vesmíru. Bytosti, s nimiž se tu setkáváme, s tím mohou či nemusí něco konat. To záleží či nezáleží na směru jejich vývoje nebo vývoje, o který usilují. Cítíme se skutečně postaveni před bytostí

duchovního světa, říkajíce si, že jsme jednali v jejich smyslu, nebo proti němu. K tomu, co chtěly pro vývoj světa, jsme něčím přispěli, nebo jsme z něj něco ubrali.

Především cítíme, že jsme ne pouze ideově posuzováni, ale že jsme reálně hodnoceni, a toto hodnocení samo je realitou našeho bytí, když po smrti vcházíme do duchovního světa.

Učiníme-li zde ve fyzickém světě něco zlého, nu, máme-li dost rozumu a svědomí, odsoudíme to sami, nebo to odsoudí zákon; odsoudí to jiní lidé, kteří námi pohrdají. Ale těmito soudy nebudeme mít menší cenu, alespoň ne příliš, nejsme-li k tomu obzvláště náchylní. Tu budeme mít teprve díky následkům soudu. Ale když vstoupíme do světa duchovních bytostí, pak tu není pouze ideový soud, že máme malou cenu, nýbrž cítíme, že na nás spočívá jejich pohled. Spočívá na naší bezcennosti, hanebnosti, jako by pod ním mizelo naše bytí. Za to, co jsme vykonali cenného, na nás tento pohled spočívá tak, jako bychom jím teprve získávali svou realitu jako skutečná duchovně-duševní bytost.

Naše realita závisí na naší hodnotě. Jestliže jsme vývoj, zamýšlený v duchovním světě, zdrželi, je to, jako by nám temnota odnímala bytí. Jestliže jsme vykonali něco, co nyní účinkuje ve smyslu tohoto vývoje, je to, jako by nás světlo volalo do čerstvého duchovního bytí.

To všechno prožíváme a vstupujeme do světa duchovních bytostí. To v duchovním světě zvyšuje naše vědomí, udržuje nás bdělé. A tím, že tu prožíváme jisté požadavky, jsme vzhledem ke své vlastní realitě ve vesmíru získali.

Dejme tomu, že jsme učinili něco, co zdržuje vývoj světa a co může vzbudit jen antipatii duchovních bytostí. Když se objeví tyto účinky jak jsem to vylíčil, cítíme, že se naše vědomí zatemňuje. Nastává omámení, někdy až úplné vyhlazení vědomí. Z tohoto stavu potom musíme zase procitnout. Když procitneme, cítíme vzhledem ke svému duchovnímu bytí, jako kdyby se ve fyzickém světě řezalo do našeho těla, cítíme to ještě mnohem reálněji, a zde ve fyzickém světě je to už dost reálné. Zkrátka, to, co jsme v duchovním světě, se ukazuje jako následek příčiny, kterou jsme sami způsobili. Z toho vidíte, že člověk má dostatečný podnět k tomu, aby se vrátil do pozemského bytí.

Vrátit se – proč? Nuže, člověk v tom, co je v duchovním světě vepsáno, prožil to, co vykonal v dobrém nebo špatném smyslu v pozemském bytí. Ale to, co vlastně tímto prožitím pouze poznal, může vyrovnat jen tehdy, když se vrátí do pozemského bytí. Skutečně, když člověk takřka na tváři duchovních bytostí (to je řečeno jen jako přirovnání) vidí, jakou cenu má pro svět, pak je mu to dostatečnou pohnutkou k tomu, aby se zase vrátil do fyzického světa, když nabyl schopnosti prožít tento život jiným způsobem nežli dříve. Zůstanou mu však mnohé nedostatky, aby je prožil, a jejich vyrovnání může ve skutečnosti nastat teprve po různých pozemských životech.

Pohlížíme-li v pozemském životě do svého nitra, nalézáme především vzpomínky, z nichž nejprve budujeme svůj duševní život, když se odloučíme od vnějšího světa. Jsou to ony vzpomínky, ze kterých tvoří i tvůrčí umělecká fantazie. To je první forma vzpomínky. V jejím pozadí jsou mohutné obrazy, které se nám stávají patrnými hned, když projdeme branou smrti. Ty jsou nám pak vzaty. Odcházejí do dálek vesmíru. Když pohlížíme na své vzpomínkové představy, můžeme si říci, že jejich pozadím je to, co se ihned dává na cestu do světových dálek, jakmile je nám vzato naše tělo. To, co vlastně ideově chce do vesmíru, udržujeme pohromadě svým tělem. Ale když jsme prošli životem, a ze všeho nám zůstaly vzpomínky, zanechali jsme ve světě něco, co je v dalším pozadí vzpomínek, jenže v časovém postupu. To musíme zpětným postupem znovu prožít. To je třetí útvar v pozadí vzpomínky. Nejprve máme co činit se vzpomínkovým tabló, potom s tím, co máme svinuto jako mohutný

vesmírný obraz, neboť v pozadí toho je to, co je vepsáno do světa. A když jsme to prožili, jsme my sami v pozadí toho před duchovním vesmírem duchovně nazí, a ten, když do něho vstoupíme, nás odívá svým šatem.

Chceme-li se postupně dostat z pomíjivého lidského života, musíme hledět na vzpomínky. Vzpomínky, které máme v pozemském životě, jsou pomíjivé. Rozptýlí se do světa. Ale v jejich pozadí je naše já, to, co je nám potom dáno z duchovního světa, abychom našli cestu z času do věčnosti.

Osobnost a dílo

Dr. Rudolf Steiner – narozený roku 1861 v Kraljevci, odešel roku 1925 v Dornachu – mimořádně přispěl k pokroku ve všech oborech lidského snažení, ve vědách i v umění. Jeho dílo je oceňováno jen pozvolna, protože znamená obrat ve vnitřním i vnějším životě lidstva.

Následující řádky podávají přehled určité části jeho životního duchovního díla, jako doklad pro význam kulturního přínosu jmenovaného badatele a učitele.

Anthroposofické spisy, které nesou jméno Dr. Rudolfa Steinera, jsou dvojího druhu: V první řadě jsou to knihy a menší díla, která sám sepsal a určil pro veřejnost. Druhá skupina obsahuje velkou řadu přednáškových souborů i jednotlivých přednášek, které byly zaznamenány a které přednášející „pro nedostatek času“ nemohl prohlédnout, aby opravil chyby vzniklé při záznamu nebo přepisem.

Kdo chce poznat, jak Dr. Rudolf Steiner usiloval, aby předložil anthroposoficky orientovanou duchovní vědu dnešnímu mysliteli ve shodě s úkoly přítomné kulturní doby, musí studovat díla, která byla od počátku určena pro veřejnost. V těchto spisech je přihlíženo také ke snahám o poznání, jaké dnes převládají.

Zde rozhodoval úmysl vybudovat určitou soustavu anthroposofických poznatků, a přitom se řídit podmínkami, které musí splnit duchovní badatel, když chce odevzdat své výsledky širokým kruhům.

Anthroposofická kniha má také určení, aby její obsah byl vnitřně správně prožíván; tím čtenář dosahuje určitého druhu a stupně porozumění, které zároveň znamená probuzení nového duchovního života.

V anthroposofickém slohu má být osobní cítění pisatele ztlumeno až ke střízlivému vědeckému tónu, se kterým má studující sám v sobě spojit teplo a city své duše. Bylo by ke škodě, kdyby čtenář trpně nechával přecházet duševní náladu spisovatele do vlastního nitra.

Ale Dr. Rudolf Steiner vycházel také vstříc požadavkům duševním a duchovním, které vycházely z členských kruhů anthroposofické společnosti, ve které osobně působil svými přednáškami. Někde vystoupilo přání slyšet duchovně vědecké poučení o základních písmech křesťanského zjevení, jinde se objevil zájem o přednášky vědeckého rázu, či z oboru umění.

Tyto členské přednášky přizpůsoboval Dr. Rudolf Steiner – rozsahem látky i způsobem podání – úrovni dotyčných kruhů, které byly již z určitého stanoviska pravidelně seznámeny s nejbližšími anthroposofickými pravdami. Přednášky zde postupovaly na jiném základě a jiným způsobem než spisy určené pro veřejnost. Pro toto přihlížení k různým vnitřním potřebám členů společnosti musí být přednášky při čtení přijímány jinak, než spisy vydané původně pro veřejnost. Stejnou měrou ale vyžadují přiměřené studium i meditativní prožívání.